T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

DAYTON SONRASI BOSNA HERSEK VE AVRUPA-ATLANTİK ENTEGRASYONU

Yüksek Lisans Tezi

Amin Numanoviç

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

DAYTON SONRASI BOSNA HERSEK VE AVRUPA-ATLANTİK ENTEGRASYONU

Yüksek Lisans Tezi

Amin Numanoviç

Tez Danışmanı

Prof.Dr. İlhan Uzgel

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

DAYTON SONRASI BOSNA HERSEK VE AVRUPA-ATLANTİK ENTEGRASYONU

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof.Dr. İlhan Uzgel

Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. İlhan Uzgel	
.....	.....
Prof. Dr. Cihat ÖZEN	
Doç. Dr. Mehmet Yeğin	

Sınav Tarihi 26.09.2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR iv

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

DAYTON ANTLAŞMASI SONRASI BOSNA-HERSEK'İN DÜZENİ

1. Bosna Hersek Devletinin Yeni Siyasal Yapısı7 .....

2. Bosna Hersek Devletinin Siyasal Organları 9

2.1. Bosna Hersek'in Yürütme Organları 10

2.1.1. Üçlü Cumhurbaşkanlığı 11

2.1.2. Bakanlar Konseyi 13

2.2. Bosna Hersek'in Yasama Organları 14

2.3. Bosna Hersek'in Yargı Organları 16

3. Bosna Hersek Federasyonunun Siyasal Yapısı 17

3.1. BHF'nun Yasama Organları 18

3.2. BHF'nun Yürütme Organları 19

3.3. BHF'nun Yargı Organları 20

3.4. BHF'daki Kanton Yönetimin Organizasyonu 21

4. Sırp Cumhuriyetinin Siyasal Yapısı 24

4.1. Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlık Makamı 25

4.2. Sırp Cumhuriyetinin Ulusal Meclisi 25

4.3. Sırp Cumhuriyetinin Yürütme Organları 26

4.4. Sırp Cumhuriyetinin Yargı Organları 27

5. Özerk Bölge Brçko 27

6. Uluslararası Aktörlerin Rolü 29

6.1. Barış Uygulama Konseyi(PIC) 29

6.2. Yüksek Temsilciliği Ofisi(OHR) 30

6.3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Organizasyonu(OSCE) 33

İKİNCİ BÖLÜM

DAYTON'UN İŞLEVSİZLİĞİ VE ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ TARTIŞMALARI

1. Siyasal Süreçte Dayton'un İşlevsizliği 37
2. Anayasa Reform Çabaları 47
2.1. Nisan Anayasa Reform Paketi..... 54
2.2. Prud Antlaşması 63
2.3. Butmir Paketi 64
3. Anayasa Reformlarının Başarısızlık Nedenleri 66
3.1. Üç Etnik Grup Arasındaki Anlaşmazlık..... 66
3.2. Uluslararası Aktörlerin Demokratik Bosna Hersek Devleti İnşasındaki Stratejik Hataları 71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOSNA HERSEK-AB İLİŞKİLERİ

1. Bosna Savaşı ve AT'nun Tutumu 76
2. AB'nin Balkan Politikası Kapsamında Bosna Hersek'e Yaklaşımı..... 78
3. Dayton Sonrası Bosna Hersek ve AB ilişkileri 84
3.1. Bosna Hersek İstikrar ve Ortaklık Sürecinde..... 85
3.2. AB'nin Batı Balkan Politikası Kapsamında Bosna Hersek-AB İlişkileri 86
4. Bölgesel İşbirliği ve Bosna Hersek..... 91
4.1. Güney Doğu Avrupa'daki Bölgesel İşbirliğine Bakış 91
4.2. Bölgesel İşbirliği ve Bosna Hersek..... 93

4.3. Batı Balkanlarda Bölgesel İşbirliği Fırsatları 95

4.4. Batı Balkanlarda Bölgesel İşbirliği Engelleri 95

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BOSNA HERSEK NATO YOLUNDA

1. Dayton Sonrası Döneminde NATO-Bosna Hersek İlişkileri 98

1.1. IFOR(Uygulama Güçleri) 100

1.2. SFOR(İstikrar Gücü) 101

1.3. EUFOR(Avrupa Birliği Güçleri) 102

2. Bosna Hersek'in NATO üyeliği 103

3. Savunma Reformu 105

3.1. Yapılan Reformlar 105

3.1.1. Askeri-Sivil İlişkiler 106

3.1.2. Askeri Reform 107

3.2. Geleceğe Dair Planlar 110

4. Dış İlişkiler 114

4.1. Barış için Misyonlara Katılım 114

4.2. Komşu Ülkelerle İlişkileri 115

4.3. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile İşbirliği 117

5. Bosna Hersek'in NATO'ya Katılmasının Önemi 117

SONUÇ 120

KAYNAKÇA 125

ÖZET 141

ABSTRACT 142

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AT : Avrupa Topluluğu

AGİT : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği İnisiyatifi

CARDS : Community Assistance for Reconstruction Development and Stabilidisation / Topluluğun Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrarlaşma Yardımı

EUFOR : European Union Forces / Avrupa Birliği Güçleri

EUSR : European Union Special Reğresentatative / Avrupa Birliği Özel Temsilcisi

HDZ : Hrvatska Demokratska Zajednica / Hırvat Demokratik Birliği

ICTY : International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia / Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi

OHR : Office of High Representative / Yüksek Temsilci Bürosu

PIC : Peace Implementation Council / Barış Uygulama Konseyi

SAA : Stabilisation and Association Agreements/ İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları

SAP : Stabilisation and Association Process / İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları

SECİ : Southeast European Cooperative Initiative / Güney-Doğu Avrupa İşbirliği İnisiyatifi

SEECP : Southeast European Cooperative Process / Güney-Doğu Avrupa İşbirlik Süreci

SDA : Stranka Demokratske Akcije / Demokratik Eylem Parti

SDP : Socijal-Demokratska Partija/ Sosyal-Demokrat Parti

SDS : Srpska Demokratska Starnka/ Sırp Demokrat Partisi

SFOR : Stabilisation Forces / İstikrar Güçleri

WB : World Bank / Dünya Bankası

GİRİŞ

Yugoslavya'nın dağılması sürecinde en kanlı dramlar Bosna Hersek topraklarında yaşanmıştı. Ülkede bağımsızlık ilan edilmesinden hemen sonra Sırp milliyetçileri, Yugoslav Halk Ordusunun desteği ile yeni kurulan devlete silahla saldırmışlardır. Bosna Hersek'in Birleşmiş Milletler üyesi olmasına rağmen uluslararası toplum Bosna Hersek'te başlayan kanlı savaşı durdurmak için etkili bir plan hazırlayamadı. Bosna Hersek Savaşının ilk etabında, ABD yetkilileri kendilerini Yugoslavya sorunun Avrupa'nın sorunu olduğunu vurgulayarak savunmaya çalışmışlardır. Dünya'da bazı ülkeler, maalesef Bosna Hersek'e karşı Avrupa'da ortaya çıkan yabancı bir madde olarak bakmışlardır. Silahsız halka karşı savaşan ve o dönemde Avrupa'nın en güçlü ordulardan biri olan Yugoslav Halk Ordusu, Bosna Hersek topraklarında etnik temizlik ve soykırım uygulamaya başlamıştı. Uluslararası toplum, saldırıya uğrayan silahsız halkı korumayı amaçlarken, bu halka ve devletine silah ambargosu uygulamaya başlamıştı ve savaşın kaderini belirlemişti. Uluslararası toplum, Bosna Hersek'te süren kanlı savaşı, diplomasi yoluyla durdurmaya çalışırken, yaptığı sayısız konferanslarla Bosna Hersek'te süren katliamı uzatmayı başarmıştı. Temmuz 1995 yılında Srebrenica'da 10 000 sivilin bir hafta içerisinde katledilmesi üzerine Dayton'da barış antlaşması imzalandı ve savaş sona erdi. Demek ki, barış için Bosna Hersek halkı ağır bedel ödemek zorundaydı.

Yugoslavya'nın dağılması, barışı sağlama ve diplomasinin yeni tekniklerini uygulamak için bir fırsattı. Bosna Hersek'te savaş zamanında, uluslararası toplum kendi geliştirdiği yeni mekanizmaları denemeye çalışmıştı. Yugoslavya ve Bosna Hersek bir deneme tahtasına dönüşmüştü. Savaş süresince, yeni teknikler Bosna Hersek'te uygulandı. Dayton'da imzalanan barış anlaşması, çatışma sonrası

toplumlarda uluslararası toplumun barış mekanizmalarının test edilmesi için uygun bir platform oldu.

Dayton Barış Antlaşması, Bosna Hersek'te süren savaşı sona erdirmişti ve savaş sonrası dönemde Bosna Hersek Devletinin kaderini belirlemişti. Dayton Antlaşmasının dördüncü eki Bosna Hersek Anayasasıdır. Dayton Anayasasına göre Bosna Hersek iki devletçik ve üç kurucu halktan oluşmaktadır. Yani, Bosna Hersek'te yaşayan azınlıklar, kurucu halklar gibi aynı haklara sahip değildirler. Dayton, ilk sıraya vatandaşı değil kurucu halkları koymaktadır. Böylece Dayton Anayasası, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini de ihlal etmektedir.

Dayton, devletçiklere büyük yetkiler vermesiyle Bosna Hersek Devlet organları yetki açısından zayıf bırakılmıştı. Dayton Anayasası, siyasal süreçlerde de işlevsiz kalmıştı. Uluslararası toplum tarafından inşa edilen yetki paylaşım sistemi Dayton Anayasasının özelliklerinden biridir. Bu çalışmada, Dayton Anayasasına göre inşa edilen siyasal düzenin, Bosna Hersek'in geleceğini nasıl etkileyeceği de cevaplanmaya çalışılacaktır. Dayton Anayasasının, hem modern anayasalara hem de uluslararası insan hakları ve medeni haklara uyumlu olup olmadığı sorusuna da cevap aranacaktır. Sırp Cumhuriyeti ve Bosna Hersek Federasyonu'na önemli yetkiler verip, Bosna Hersek Devleti'nin yetkilerinin zayıf tutulması ile yetki paylaşım sisteminin Bosna Hersek Devletinin geleceği açısından nasıl sonuçlar doğurabileceğini cevaplanmaya çalışılmıştır. Uluslararası toplumun, Bosna Hersek'in siyasal hayatına aktif katılım nedenleri de ele alınmıştır. Bu tezde mevcut düzenle Bosna Hersek'in, Avrupa-Atlantik entegrasyonuna katılımının mümkün olup olmadığı sorusuna da cevap aranacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde Bosna Hersek'in Dayton sonrası düzeni ele alınacaktır. Bu çerçevede, Dayton Anayasasının getirdiği düzenin ne kadar fonksiyonel olup olmadığı tartışılacaktır. Devlet ve devletçik organlarında yetki paylaşım sisteminin nasıl sonuçlar verdiği araştırılacak, Bosna Hersek'te bulunan uluslararası aktörlerin rolleri de incelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Dayton Anayasasının işlemesindeki tıkanıkların nedenleri üzerinde durulacak ve Bosna Hersek Anayasası, modern anayasalarla karşılaştırılacaktır. Bu çerçevede Dayton Anayasasında değişiklikler yapmak için yapılan reform çabaları ele alınmıştır. Dayton Anayasası reformunda uluslararası toplum ile etnik grupların tutum ve rolleri incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Bosna Hersek ile Avrupa Birliği ilişkileri üzerinde durulmuştur. Savaş dönemindeki Bosna Hersek'e ilişkin AB'nin tutumunun nasıl olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Dayton sonrası dönemde AB'nin Bosna Hersek'e ilişkin uyguladığı yeni yaklaşımın ne tür özellikler taşıdığını belirlenmeye ve Bosna Hersek'in AB'ye üyelik yolunda hangi engellerle karşılaştığı gösterilmeye çalışılmıştır. Mevcut siyasal yapısı ile Bosna Hersek'in AB'ye üyelik yolunun tehlikede olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır.

Çalışmanın son bölümünde Bosna Hersek ile NATO ilişkilerini yakından ele alınmıştır. Burada Bosna Hersek'in, NATO'ya üye olma nedenlerini ortaya konmuş, Bosna Hersek Devletinin egemenliğinin ve ülke barışının koruması için NATO üyeliğin önemini değerlendirilmiştir. NATO'ya üye olmak için Bosna Hersek Devleti tarafından yerine getirmesi gereken reformları incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DAYTON ANTLAŞMASI SONRASI BOSNA HERSEK'İN DÜZENİ

Bosna Hersek'in yeni siyasal düzeni, ABD'nin Ohio eyaletinin Dayton şehrinde imzalanan Dayton Barış Antlaşmasının Dördüncü ekinde belirlenmiştir. Dayton Barış Anlaşmasının asıl amacı çok etnikli bir Bosna Hersek Devleti inşa etmektir. ABD eski Dış İşleri Bakanı Warren Christopher verdiği bir demeçte, ''Tek bir Bosna Hersek devleti olmalı, tek bir uluslararası kimlik ile Bosna Hersek'te yaşayan bütün vatandaşlar temsil edilmelidir...''[1] demiştir. Fakat, Dayton'da imzalanan barış antlaşması çok etnikli Bosna Hersek'i inşa etme yolunda zorluklar çekmektedir. Etnik gruplar arasındaki güvensizlik Dayton sonrası dönemde de devam etmektedir ve milliyetçi programlara sahip olan siyasal partiler tarafından seçimlerde oylar kolayca kazanılmaktadır.[2] Bosna Hersek Savaşının parçası olan taraflar, Dayton Barış Antlaşması ile silahlı çatışmalara son verirken, aralarındaki anlaşmazlıkları artık siyasal arenada, meclisler ve hükümet gibi organlar aracığıyla çözmeye çalışmaktadırlar.[3]

Dayton'da imzalanan barış antlaşması sadece bir savaşı durdurmadı, Soğuk Savaş sonrası dönemdeki uluslararası toplumun uzun vadeli siyasal çözümler üretme politikasına da başlangıç oldu. Bu politika, uluslararası toplumun çeşitli mekanizmalarının çatışma sonrası toplumlarda kullanımı ve uzun vadeli siyasal çözümleri üretme süreci ile, uluslararası kurumlara yeni roller üstlenmişti ve bu rollere ''demokratikleşme'' adı verilmişti.[4] Bosna Hersek'in etnik kimlik bazında olan siyasal düzeni demokratikleşmeye engel olmaya başlamıştı. Bosna Hersek,

[1] Gary Dempsey, ''Rethinking the Dayton Agreement'', **Policy Analysis**, No.327, 14 December 1998, p. 2.
[2] **a.g.e,** s.1.
[3] **a.g.e,** s.3.
[4] David Chandler, **Bosnia: Faking Democracy After Dayton**, Leeds, Pluto Press, 1999, p. 1.

demokratikleşme süreci için de uluslararası arenada deney olmaya başlamıştı. Ülkenin yasama ve yürütme gücü BM tarafından atanan Bosna Hersek Yüksek Temsilcisine verilmişti.[5] Dayton Antlaşmasının imzalamasından sonra üç yıl dünyanın en büyük güçleri, ABD, Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere, Rusya ve en büyük uluslararası örgütleri olan, Dünya Bankası, AGİT ve NATO Bosna Hersek'in özyönetimini sağlayamamışlardır.[6]

Sırp ve Hırvat siyasetçiler Bosna Hersek Devletinin parçalanmasına taraftar olurken AB, ABD ve diğer büyük güçlerin baskısı altında kalarak, altyapısı zayıf bir Bosna Hersek Devletini kabul etmişlerdir.[7] Savaşa katılan hiçbir taraf, Dayton Barış Antlaşmasının en iyi çözüm olduğunu düşünmemiştir. Bosna Hersek Devletinin ilk Cumhurbaşkanı olan Aliya İzatbegoviç, Dayton Barış Antlaşması ile ilgili ilginç açıklamalarda bulundu ve bir röportajında, ''Dayton en iyi çözüm değildir, fakat Bosna Hersek'te akan kanı durdurmak için zorunlu bir çözümdü.''[8] Boşnak, Sırp ve Hırvat siyasetçiler arasındaki anlaşmazlıklar, Dayton'la sona ermemişlerdir ve Dayton'un inşa ettiği yeni siyasal düzeninde, yeni bir güç mücadelesinin başlangıç olmuştur. Sırplar, yaşadıkları bölgelerde, bağımsız bir Sırp devleti kurma fikrine Daytonla görünür bir ara vermişlerdir. Bosna Hersek'te yaşayan üç kurucu halk arasında uyum ve barış sağlamak için, uluslararası toplum askeri, diplomatik, ekonomik ve siyasi alanlarda inisiyatifler başlatmıştır.

Bu inisiyatifler, askeri alanında 60 000 IFOR askeri grubun Bosna Hersek'e sevk edilmesi, 5.1 milyar dolarlık yatırım yapılarak Bosna Hersek'in altyapısının

[5] **a.g.e.,** s.2.
[6] **a.g.e.,** s.3.
[7] Gerrit Dijkstra, "Bosnia and Herzegovina after the Crises", **Journal of Contingencies and Crises Management**, Volume 7, Number 4, December 1999, p. 226.
[8] A Harbinger of Peace For Bosnia and Herzegovina, **Ministry of Foreign Affairs of Republic of Bosnia and Herzegovina**, Sarajevo 1995.

yeniden inşa edilmesi için, seçimlerin AGİT tarafından organize edilmesi, OHR tarafından yasama organları üzerinde denetim yapılması, PIC tarafından Dayton Barış Antlaşmasının maddelerinin uygulanıp uygulanmadığını kontrol edilmesidir.[9] Dayton'dan çıkan yeni bir anayasa, Bosna Hersek Devletinin ortak organları zayıf bırakılarak, güçlü bir federal devlet yapılarak, etnik bir düzeyde yönetilen idari bölgeler kurulmuştur. Sonuçta devlet düzeyindeki organları güçsüz kılarak, merkeziyetsizleştiren bir devlet kurulmuştur. Bunun aksine, devletçikler ve yerel birimler, etnik gruplar tarafından yönetilerek sadece bir etnik grubun çıkarlarına bakarak diğer etnik grupların haklarının kısıtlı tutması sağlanmıştır. Bu kadar merkeziyetsizleştiren devletin yapısı, gelecekte ayrımcılık politikalarına zemin hazırlamıştır.

Devletin parçalanmasına engel olmak için uluslararası toplumda farklı görüşler de mevcuttur. Bunlardan biri de Bosna Hersek'ten uluslararası protektorayı kurmak, ''ekonomik ve siyasal reformları yerine getirmek için ülkedeki karar mekanizmalarını uluslararası organizasyonlar tarafından kontrol etmek ve yerel siyasal partilerin etkisini sınırlı tutmaktadır''.[10]

Bu bölümde Bosna Hersek'in Dayton sonrası siyasal düzenini mercek altına alarak, devletin fonksiyonel olması için Dayton'un ne kadar engelleyici bir rol oynadığı gösterilmeye çalışılmıştır. Bosna Hersek'in siyasal düzeni, DBA'nın 4. eki ile belirlenmişti. Siyasal güç ise yetki paylaşım sistemi üzerinde kurulmuştur.

[9] **ESI** (European Stability Initiative), "Reshaping International Priorities in Bosnia and Herzegovina: Part Two, International Power in Bosnia", Berlin, 30 March 2000 Part Two, p. 10.
[10] Daalder & Froman, ''Dayton's Incomplete Peace'', **Foreign Affairs**, 1999, p. 2.

1. Bosna Hersek Devletinin Yeni Siyasal Yapısı

Hem coğrafi, hem sosyal hem de etnik olarak farklılık gösteren Bosna Hersek, 1995 yılında imzalanan ve bu ülkedeki savaşa son veren Dayton Barış Antlaşmasıyla kurulmuştur. Bundan sonraki dönem ülkede birliği sağlamak tek politik çare olarak ortaya çıkmıştır.[11]

Uluslararası toplum Bosna Hersek'in yeniden inşa edilmesinde seçmen temelli demokrasiyi empoze etmeye çalışmıştı. Dayton Barış Antlaşmasının imzalamasından önce Londra'da düzenlenen konferansta uluslararası toplum Bosna Hersek dramını, Bosna'da yaşayan bütün etnik grupları ortak bir sosyal ve siyasal çerçeve içine koyarak, bu devletin Avrupa'da olan diğer devletlere eşit bir düzeyde ve konumda olmasını sağlamaya çalışmıştır.[12]

Uluslararası topluma göre Bosna Hersek yetki paylaşım sistemi uygulamak için en uygun ülke olarak görüldü. Yetki paylaşım sisteminin temelinde, en az iki etnik grubun karar verme mekanizmasına katılarak, hiçbir grubun bir başka grubun onayı olmadan belli bir konuda karar verememesi ve her iki grubun karar konusunda hemfikir olması yatmaktadır.[13]

Dayton Anayasasına göre Bosna Hersek'in siyasal yapısı yetki paylaşım konsepti üzerine kurulmuştur. Uluslararası toplum, Bosna Hersek'te yetki paylaşım özelliğini taşıyan kurumları inşa ederek, devlet içindeki toplumun etnik düzeydeki ayrımcılığını aşmaya çalışmıştır. Fakat gerçekte, uzun savaşın sonrasında üç etnik grubu fonksiyonel bir siyasal platformda bir araya getirmek çok zordur.

[11] **ESI**(European Stability Initiative) Discussion Paper, "In search of politics: the evolving international role in Bosnia and Herzegovina", 1 November 2001, p. 2.
[12] **ESI** (European Stability Initiative) Discussion Paper for the ESI-SIIA Stockholm Seminar on Bosnia and Herzegovina, 24 February 2000, p. 3.
[13] Ulrich Schneckener, "Making Power-Sharing Work: Lessons from Successes and Failures in Ethnic Conflict", **Journal of Peace Research**, Vol. 39, No. 2, (March 2002), p. 203.

Yugoslavya'nın dağılmasından sonra milliyetçi siyasal partiler, Yugoslav Komünist Partisinin yerini almışlardır.[14] Savaş sürecinde bu milliyetçi partiler şiddet ve kara ekonomi üzerinde tekel kurmuşlardır.

Böyle bir ortamda, yetki paylaşım özelliğini taşıyan kurumlar Bosna Hersek'te inşa edilmişti. Yeni siyasal yapı Bosna Hersek'te genel olarak iki düzeyden oluşmaktadır, devlet ve devletçik. Bosna Hersek Devleti ile iki devletçik arasındaki ilişkileri Bosna Hersek Anayasasının üçüncü maddesinde düzenlenmiştir.[15] Ağırlıklı olarak Boşnak ve Hırvatlardan oluşan devletçik Bosna Hersek Federasyonu adını taşıyor ve ağırlıklı olarak Sırplardan oluşan devletçik Sırp Cumhuriyeti adını taşımaktadır. Bosna Hersek Federasyonu on kantondan oluşmaktadır. Bu kantonlar kendi yasama ve yürütme organlarına sahiptirler. Her iki devletçikte olan en alt birimler belediyelerdir.[16]

Dayton sonrası Bosna Hersek'in siyasal düzeninde uluslararası aktörler aktif bir rol almışlardır. Uluslararası aktörler Bosna Hersek'in siyasal hayatında etkisini doğrudan göstermiştir. DBA'a göre devletin her organında uluslararası toplumun temsilcileri de yer almaktadır. Anayasa, ordu, polis, insan hakları gibi alanlarındaki çalışma biçimi Dayton'da imzalanan barış antlaşmasına göre belirlenmiştir. Buna göre her alanda uluslararası örgütlere katılım garantilenmiş, AGİT Bosna Hersek'teki seçimlerden sorumlu olmuş, Bosna Hersek Anayasa Mahkemesinde Avrupa İnsan Hakları mahkemesinden üç üye bulunması kararlaştırılmış, merkez bankasının başkanı Uluslararası Para Fonu tarafından

[14] **ESI** (European Stability Initiative) Report: Bosnian Political Structure, "Reshaping International Priorities in Bosnia and Herzegovina", Part One, Berlin, 14 October 1999 (Part One), p. 9.
[15] Pippa Norris, "Stable Democracy and Good Governance in Divided Societies: Do power-sharing institutions work?", **Faculty Research Working Papers Series**, February 2005, p. 2.
[16] Charles Jokay, "Local Government in Bosnia and Herzegovina", **Local Governments in Central and Eastern Europe**, Chapter 3, April 2003, pp. 94-95.

seçilmiştir. Bütün bu örgütlerin üzerinde de Yüksek Temsilci Ofisi (OHR) bulunmaktadır ve Bosna'daki uluslararası toplumun faaliyetlerin koordine etmektedir. OHR Bosna Hersek'in bütün organlarının üstünde yer alır ve karar alma mekanizmasında en yüksek otoriteyi temsil eder.[17]

OHR uluslararası örgütlerle milliyetçi olan siyasal liderler üzerine baskı yaparak, onların yerine daha ılımlı siyasetçilerin siyasal arenada başarılı olmalarını sağlamaya çalışmıştır. Böyle bir yaklaşımla uluslararası aktörler Bosna Hersek'i demokratik bir Avrupa devletine dönüştürmeye çalışmışlardır. Bu anlamda Bosna Hersek'te en etkili uluslararası aktörler olan Yüksek Temsilci Ofisi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı öne çıkmıştır.

2. Bosna Hersek Devletinin Siyasal Organları

Dayton Anayasası, Bosna Hersek'te yaşayan üç etnik grup arasındaki birlik ve ayrımcılık politikalarını ortak bir siyasal noktaya getirmek için çaba göstermektedir. Anayasa, iki devletçik olan Bosna Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti anayasaları için bir kaynak özelliğini taşımaktadır. Dayton Anayasasına göre Bosna Hersek Devletinin yetkileri; dış ilişkileri, dış ticaret politikası, vergi politikası, para politikası, göç politikası, göçmen politikası, İnterpol'le ilişkileri, ulaştırma ilişkileri ve hava kontrolü ile sınırlı kalmıştır.

Bu alanlarda karar alabilmek için devlet düzeyinde iki ana kurum sorumludur: Bakanlar Konseyi ve Cumhurbaşkanlığı. Aynı zamanda bu kurumlarda üç etnik grup arasında yetki paylaşım sistemi oluşturulmuştur. Devlet düzeyinde olan bütün organlarda üç etnik grup arasındaki güç dağılım dengeleri Bosna Hersek

[17] **General Framework Agreement for Peace**, (GFAP), Annex 10, Civilian Implementation, Article V, Final Authority to Interpret, http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=380 last accession 29 March 2007.

Anayasası ile garanti altına alınmıştır.[18] Meclis Konseyi, Temsilciler Meclisi ve Milletler Meclisi olarak ikiye ayrılmıştır. Cumhurbaşkanlığı ise üç etnik grubun birer üyesinden oluşmaktadır(Boşnak, Sırp ve Hırvat) ve Bakanlar Konseyi dokuz bakandan oluşmaktadır.[19] Bosna Hersek Anayasası, devlet düzeyindeki organlarda hiçbir etnik grubun bir başka etnik grup üzerinde baskı kurmasını ve üstünlük sağlanmasını engellemiştir.[20]

Bosna Hersek Devletinin organları yetki paylaşım sisteminin özelliklerini taşımaktadırlar. Yani, yetki paylaşım sisteminin özellikleri olan yetki paylaşım özelliğini taşıyan hükümet, veto hakkı ve orantılı temsil etme hakkı gibi hususları, uluslararası toplum tarafından Bosna Hersek devlet organlarında oturtulmuştur. Bu sistemle uluslararası toplum Bosna Hersek'te etnik gerilimleri azaltarak, yetki paylaşım yönetimi ile devlet organlarının yürütülmesini sağlamaya çalışmıştır.[21]

2.1. Bosna Hersek'in Yürütme Organları

Dayton Anayasasına göre Bosna Hersek Devletinin yürütme organı iki bölümden oluşmaktadır: Üçlü Cumhurbaşkanlığı ve Bakanlar Konseyi. Bosna Hersek Hükümeti federal özellik taşımaktadır çünkü merkezi hükümet ile devletçiklerin organları arasında yetki paylaşım sistemi kullanılmaktadır. Bir başka özelliği de, yetki paylaşım sistemi açısından aynı zamanda hem merkezi hükümet

[18] Nela Porobic, "(Re) Constructing a Deeply Divided Society: Peacebuilding Lessons from Bosnia and Herzegovina", **Lund University**, Fall 2005, p. 18.
[19] Report on Bosnia and Herzegovina Observation Mission submitted to IFES by Commissioner Mastora Stanikzai, Zikria Barakzai and Mohammad Hashim, Kabul-Afghanistan, December 2006, p. 2.
[20] Anna Morawiec Mansfield, "Ethnic but Equal: The quest for a new Democratic Order in Bosnia and Herzegovina", **Colombia Law Review**, Vol. 103, No. 8, December 2003, pp. 2055-2057.
[21] Florian Bieber, "Consociationalism–Prerequisite or Hurdle for Democratisation in Bosnia? The Case of Belgium as a Possible Example", **South-East Europe Review**, Volume 2, Number 3, October 1999 (consociationalism), p. 84.

organlarında hem de devletçiklerin organlarında üç etnik grubun temsilcilerin orantılı bir şekilde temsil edilmesi zorunludur.

2.1.1. Üçlü Cumhurbaşkanlığı

Devlet düzeyindeki yürütme organı olan Üçlü Cumhurbaşkanlığı; bir Boşnak, bir Sırp ve bir Hırvat'tan oluşmaktadır ve her sekiz ayda başkanlık makamında değişiklik yapılmaktadır. Bakanlar Konseyinin Başkanı, Cumhurbaşkanlığı tarafından seçilmektedir. Bosna Hersek Hükümeti federal özellik taşımaktadır çünkü siyasal güç, iki devletçik olan Bosna Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti, devlet düzeyinde olan organlarla yetkilerini paylaşmaktadırlar.

Bosna Hersek Anayasasının beşinci maddesine göre; Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı üç üyeden oluşmaktadır, bir Boşnak, bir Hırvat Bosna Hersek Federasyonundan seçilmektedir, bir Sırp ise Sırp Cumhuriyetinden seçilmektedir ve her birisi dört senelik süren görevini sürdürmektedir.[22] Seçimlerde, iki ayrı liste bulunmaktadır, bir listede Bosna Hersek Federasyonunda oturan seçmenler ya bir Boşnak'a ya da bir Hırvat'a oy verebilirler, Sırp Cumhuriyetinde oturan seçmenleri ancak Sırp adayı seçebilmektedirler. En fazla oy alan adaylar, Üçlü Cumhurbaşkanlığına seçilmektedir. Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı devlet düzeyinde en yüksek ortak kurumu temsil etmektedir, bu kurum Bosna Hersek Anayasasına ve Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığının yönetmeliğine göre çalışmaktadır. Cumhurbaşkanlığı, Bosna Hersek Devletinin bağımsızlığını temsil ederken aynı zamanda kendi kurumlarının aktivitelerini de koordine ederek, Bosna Hersek'te yaşayan bütün etnik grupların ve vatandaşların çıkarlarını korumakla

[22] Maja Marjanovic, "Post-Conflict Democratization and Depoliticizing of Conflicted Identities: Constitutional Transformation in Bosnia and Herzegovina", **MALD**, 2005, p. 32.

görevlidir.[23] Bosna Hersek Seçim Kanununa göre, seçimlerde seçilen üç cumhurbaşkanından (Boşnak, Sırp ve Hırvat) biri, birinci cumhurbaşkanı olarak seçilmektedir. Seçilen Cumhurbaşkanın görev süresi sekiz aydır, görevinden sonra Bosna Hersek Seçim Kanununa göre Cumhurbaşkanlığına diğer iki üyeden birisi geçmektedir.[24] Cumhurbaşkanlık Konseyi Başkanı görevi süresince, konseyin diğer üyeleri adına Cumhurbaşkanlığını temsil etmektedir. Kararlar hemfikirlik ilkesine dayanarak beraber verilmektedir.[25]

Üçlü Cumhurbaşkanlığı kararlar alırken hemfikirlik (*consensus*) ilkesini benimsemektedir. Şayet üç Cumhurbaşkanı arasında fikir birliği sağlanamazsa, kararı almak için oy çokluğu ilkesi uygulanmaktadır. Oy çoğunluğu ile alınan kararı kabul etmeyen üç cumhurbaşkanından birisi, bu kararın kendi halkının temel hak ve özgürlüklerini kısıtladığını iddia ederek, bu karara karşı Anayasa Mahkemesine başvurabilir.[26]

Bosna Hersek Üçlü Cumhurbaşkanlığının yetkileri; ordu üzerindeki sivil kontrolü, askeri komitesinin karar verme mekanizmasında oy kullanması, Anayasa Mahkemesine itirazların sunulması, Bosna Hersek Devletinin Kanunlarına göre diğer görevleri de yerine getirmesini kapsamaktadır.[27]

Dayton sonrası döneminde Bosna Hersek'te ilk Cumhurbaşkanlığı seçimleri 1996 yılında yapılmıştı. Bosna Hersek Federasyonu'ndan, Boşnak olan Aliya İzetbegoviç, Hırvat olan Kreşimir Zubak ve Sırp Cumhuriyetinden Sırp olan

[23] **Rules of procedures of Presidency of BiH**, Article I (General Provisions), available online: http://www.predsjednistvobih.ba/nadl/1/?cid=5,1,1, 12.04.2008.
[24] **Rules of procedures of Presidency of BiH**, Article 3.
[25] **Rules of procedures of Presidency of BiH**, Article 8.
[26] **Porobic**, a.g.e., s. 20.
[27] **Rules of procedures of Presidency of BiH**, Article 11.

Momçilo Krajişnik seçilmiştir.[28] 1998 yılından itibaren, Bosna Hersek Anayasasına göre Cumhurbaşkanlığı koltuğunda rotasyon sistemi uygulanmaktadır.

2.1.2. Bakanlar Konseyi

Bosna Hersek Devletinin ikinci yürütme organı Bakanlar Konseyi'dir. Bakanlar Konseyinin Başkanı, Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı tarafından seçilmektedir. Cumhurbaşkanlığı tarafından seçilen başkan, Temsilciler Meclisinin onayından sonra göreve başlamaktadır. Bakanlar Konseyi; üç Boşnak, üç Hırvat ve üç Sırp'tan oluşmaktadır. Bakanlar Konseyi, Bosna Hersek Anayasasının üçüncü maddesine göre; başkan ve sekiz bakandan oluşmaktadır: İç İşleri bakanı, Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkileri Bakanı, Maliye Bakanı, Ulaştırma ve Telekomünikasyon Bakanı, Sivil İşler Bakanı, İnsan Hakları Bakanı, Adalet Bakanı ve Güvenlik Bakanı. Hükümetin daha verimli bir şekilde çalışması için, Bakanlar Konseyi Başkanının yanında iki yardımcısı da bulunmaktadır. Şayet, Bakanlar Konseyi Başkanı Boşnak ise, yardımcılarından biri Sırp, biri Hırvat olmak zorundadırlar.[29]

Bakanlar Konseyi üyeleri, devamlı olarak konseyin düzenlediği toplantılara katılmak zorundadırlar. Bu toplantılarda karar alabilmek için, Bakanlık Konseyi üyelerinin en az yarısının katılımı şarttır ve her kurucu halktan en az iki üyenin katılması zorunludur. Bakanlar Konseyi toplantılarında karar alabilmek için, bütün üyelerin fikir birliği içinde olması zorunludur. Zorunlu hemfikirlik sağlanamazsa bazı üyeler tarafından, Bakanlar Konseyi Başkanı devreye girerek sorunu çözmeye çalışır. Eğer yedi gün içinde bu yöntemle sorun çözülmezse karar, oy çoğunluğu ile alınır. Bu kararın alınmasında, oy veren üyeler arasında her kurucu

[28] **Chronology of Presidency of BiH**,
available online: http://www.predsjednistvobih.ba/hron/?cid=74,1,1, 12.04.2008.
[29] **Rights and Duties of Council of Ministers**, Articles 7.

halktan en az iki üyenin oy verme şartı sağlaması zorunludur.[30] Bakanlar Konseyi tarafından, AB Entegrasyon Ofisi, Genel Sekreterliği, Yasama Ofisi, İç Siyaset Komitesi ve Ekonomik Komite gibi kurumlar kurulur.

Bakanlar Konseyi, Bosna Hersek'in Dış İlişkileri, Dış Ticaret İlişkileri, Gümrük Politikası, Para Politikası, Uluslararası Kuruluşlarla İlişkileri, İmigrasyon, İnterpol ile ilişkileri, Hava Kontrolü gibi alanlardan sorumludur.[31] Bakanlar Konseyi, yapılan faaliyetler konusunda, Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığına bilgi vermek zorundadır. Bakanlar Konseyi, kendi çalışmalarına ilişkin Parlamenter Meclisine yıllık raporları hazırlanmakla sorumludur. Bakanlar Konseyi, Bosna Hersek Federasyonu, Sırp Cumhuriyeti ve özerk bölge Brçko'nun yürütme organlarıyla işbirliği içerisinde olmak zorundadır.[32]

2.2. Bosna Hersek'in Yasama Organları

Bosna Hersek'in yasama organını iki meclis oluşturmaktadır; Temsilciler Meclisi ve Milletler Meclisi. Temsilciler Meclisi 42 üyeden oluşmaktadır ve bu üyeler doğrudan bağlı oldukları devletçikten seçilmektedir. Milletler Meclisi 15 üyeden oluşmaktadır ve bu üyeleri iki devletçiğin Parlamenter Meclislerden seçilmektedirler. Bütün yasama kararları, hem Temsilciler Meclisi hem de Milletler Meclisinde onaylanması zorunludur.

Parlamenter Meclisi, kanunların çıkartılması, devlet bütçenin onaylanması, devlet organlarının finansmanı gibi alanlardan sorumludur. Parlamenter Meclisi,

[30] **Rights and Duties of Council of Ministers**, Articles 16, 17, 18.
[31] **Rights and Duties of Council of Ministers**, Article 33.
[32] **Rights and Duties of Council of Ministers**, Articles 34, 39, and 42.

Bakanlar Konseyi Başkanı ve üyelerin atanmalarını onaylanmaktadır. Uluslararası antlaşmaların onaylanmasından Parlamenter Meclisi sorumludur.[33]

Bosna Hersek Anayasasının dördüncü maddesine göre Bosna Hersek Milletler Meclisi 15 delegeden oluşurken; beş Boşnak ve beş Hırvat Bosna Hersek Federasyonundan ve Sırp Cumhuriyetinden beş Sırp'ın olması şarttır. Boşnak ve Hırvat delegeler, Bosna Hersek Federasyonunun Milletler Meclisinden seçilmektedirler, Sırp delegeler ise Sırp Cumhuriyetinin Milletler Meclisinden seçilmektedirler. Bosna Hersek Milletler Meclisin başında üç başkanı bulunmaktadır; bir Boşnak, bir Hırvat ve bir Sırp. Her başkan, meclisin başkanlığını sekiz aylık bir süre için yapmaktadır. Sürenin bitiminde, başka bir kurucu halktan seçilen başkan başkanlığı devam ettirmektedir. Bosna Hersek Milletler Meclisinde karar alabilmek için en az üç Boşnak, üç Sırp ve üç Hırvat'ın toplantıya katılması şarttır.[34]

Bosna Hersek Temsilciler Meclisi 42 üyeden oluşmaktadır; 14 Boşnak ve 14 Hırvat Bosna Hersek Federasyonundan seçilmektedirler ve Sırp Cumhuriyetinden 14 Sırp seçilmektedir. Temsilciler Meclisindeki üç kurucu halkın orantılı temsil sistemi, yetki paylaşım özelliklerden birisidir. Temsilciler Meclisi üyeleri doğrudan kendi devletçiklerden seçilmektedirler.[35]

Hem Milletler Meclisin hem de Temsilciler Meclisin çalışma prosedürleri Bosna Hersek Anayasasının Dördüncü maddesinde düzenlenmiştir. Her iki meclis seçimlerden sonra 30 gün içerisinde başkent Saraybosna'da çalışmalara başlar. Meclisler kendi içerisindeki üyelerden üç kurucu halktan birer meclis başkanı seçerler: bir Boşnak, bir Hırvat ve bir Sırp. Bu üç başkanın her birisi, dönüşümlü

[33] **The Parliamentary Assembly of BiH**, available online: http://www.oscebih.org/documents/11559-eng.pdf , 03.07.2008.
[34] **Poslovnik Doma Naroda Parlamentarne Skupstine Bosne i Hercegovine**, Clan 4.
[35] **Bosna Hersek Temsilciler Meclisin Yönetmeliği**, 4 madde.

olarak sekiz aylık bir süre görev yapmaktadır. Bu meclislerden çıkan yasaların, her iki mecliste onaylanması şarttır. Belli bir karar alabilmek için, meclislerdeki her iki devletçikten olan üye ve delegelerin en az 1/3 karar için oy vermeleri gerekmektedir. Parlamenter Meclisi tarafından alınan bu kararlardan memnun olmayan ve çoğunlukta olan Boşnak, Sırp veya Hırvat delegeler, bu kararın Boşnak, Sırp veya Hırvat halkın temel çıkarlara zarar vermesinden dolayı kararın tekrar görüşülmesi için Milletler Meclisine gönderebilirler. Milletler Meclisinde görüşülen bu kararlarda, Boşnak, Sırp ve Hırvat delegelerin çoğunluğunun bulundurması şarttır, kararın tekrar alınması için.[36]

Eğer Boşnak, Hırvat veya Sırp delegelerden oluşan çoğunluk Parlamenter Meclisi tarafından çıkartılan kararın Boşnak, Hırvat veya Sırp halkının temel çıkarlarına zarar verdiğine karar verirse, Milletler Meclisi Başkanı, Boşnak, Sırp ve Hırvat delegelerden oluşan bir komisyon kurar. Bu komisyon, Parlamenter Meclisinde alınan kararı tekrar inceler ve eğer beş gün içerisinde bir sonuca ulaşamazsa, çözüm için Anayasa Mahkemesine başvurur.[37]

2.3. Bosna Hersek'in Yargı Organları

Yargı organlarındaki yetki paylaşım sistemi diğer organlardaki yetki paylaşım sistemlerinden daha komplekstir. Bosna Hersek Anayasa Mahkemesi dokuz üyeden oluşmaktadır. Üyelerin altısı Bosna Hersek Federasyonundan ve Sırp Cumhuriyetinden seçilirken, diğer üçü Avrupa İnsan Mahkemesinin Başkanı tarafından seçilmektedir. AİHM tarafından seçilen bu üyeler, ne Bosna Hersek

[36] **Bosna Hersek Anayasası**, 4 maddesi.
[37] **Bosna Hersek anayasası**, madde 4, 4(d).

vatandaşı ne de komşu ülke vatandaşı olamazlar. Bu da Bosna Hersek'te uygulanan yetki paylaşım sisteminin özelliklerden birisidir.[38]

Anayasa Mahkemesinin yetki alanı, iki devletçik olan Bosna Hersek Federasyonu ile Sırp Cumhuriyeti arasındaki anayasal anlaşmazlıklar konusunda veya Bosna Hersek Devleti ile devletçiklerden biri ya da ikisi ile olan anlaşmazlıklar konusunda yetkilidir. Bosna Hersek Anayasa Mahkemesi, Bosna Hersek topraklarında yetkili olmasına rağmen iki devletçik olan Bosna Hersek Federasyonu ile Sırp Cumhuriyetinin de kendi topraklarında alt düzeyde olan yargı sistemlerinde devletçik anayasa mahkemeleri vardır.

3. Bosna Hersek Federasyonu'nun Siyasal Yapısı

Bosna Hersek Federasyonu, 1994 yılında imzalanan Washington Antlaşmasının sonuçlardan biridir. BHF, Bosna Hersek Devletini oluşturan iki devletçikten birisidir. Washington Antlaşması'na göre BHF'u, kendi hükümetine, başkentine, bayrağına, amblemine, başkanına, meclisine, ordu/polis/gümrük güçlerine ve kendi posta sistemine sahiptir. BHF'nun teritoryal organizasyonu, BHF Anayasasına göre belirlenmiştir. BHF'u teritoryal olarak 10 ''federal birim'' veya ''kantondan'' ve 81 belediyeden oluşmaktadır. BHF Anayasasında, Federasyonun ve kantonların yetki alanları ayrılmaktadır. Federasyonun yetki alanı; savunma, enerji politikası, planlama, yeniden yapılandırma, arazi kullanımı ile sınırlıdır. Sağlık ve sosyal güvenlik alanları Federasyon ile kantonlar arasında ortak alanlardır.[39] BHF'nu üç kurucu halkı Boşnakları, Hırvatları ve Sırpları temsil etmektedirler. Diğerleriyle beraber bu üç kurucu halk BHF'nu oluşturmaktadırlar. BHF'nun resmi dilleri;

[38] **Porobic**, a.g.e., p. 19-20
[39] **Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina**, Part III-Division of Responsibilities between the Federation Government and the Cantons, Article 3.

Boşnakça, Hırvatça ve Sırpça'dır. BHF'nun resmi alfabesi; latin ve kiril alfabesidir.[40] BHF'nun yapısı; yasama, yürütme ve yargı organlarından oluşmaktadır.

3.1. BHF'nun Yasama Organları

Bosna Hersek Federasyonu Yasama Organları, Temsilciler Meclisi ve Milletler Meclisinden oluşmaktadır. Temsilciler Meclisi 98 üyeden oluşmaktadır ve meclisteki üyelerden en az dördü herhangi bir her kurucu halktan olması şarttır. Üyelerin ve delegelerin görev süresi dört yıldır. Temsilciler Meclisi üyeleri, demokratik yolla genel seçimlerde, BHF'nda oturan seçmenler tarafından seçilirler.[41]

BHF'nun Milletler Meclisi 58 delegeden oluşmaktadır; BHF'nda yaşayan her kurucu halktan 17 delege seçilir ve diğer halklardan 7 delege seçilmektedir. Milletler Meclisi temsilcilerinin görev süresi dört yıldır. BHF Milletler Meclisinin üyeleri, kanton meclislerinden seçilirler. Her kantonun meclisi, kendi kantonunda yaşayan etnik grupların sayısını göz önüne alarak, BHF Millletler Meclisi için üyelerini seçer. Her kantondan BHF Milletler Meclisi için seçilen üyelerden en az biri Boşnak, biri Hırvat ve biri Sırp olmak zorundadır.

BHF'nun hem Temsilciler Meclisinin hem de Milletler Meclisinin kendi başkanları ve başkan yardımcıları kendi üyeleri arasından seçilmektedirler. Başkan ve başkan yardımcıları aynı kurucu halktan olamazlar.

BHF yasama organları bazı önemli yetki alanlara sahiptirler; BHF Başkanı ve Başkan Yardımcısının seçilmesi, Anayasa Mahkemesinden BHF Başkanının veya

[40] **Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina**, Part I-Establishment of Federation, Articles 1, 2, 6.
[41] **Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina**, The Legislature in Part IV- Structure of the Federation Government, Articles 1 and 4.

Başkan Yardımcısının istifasını isteyebilir, kantonların başka devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla anlaşmalar yapması konusunda yetki verebilir.[42]

3.2. BHF'nun Yürütme Organları

BHF'nun yürütme organı; BHF Başkanı ve Başkanın iki yardımcısından ve BHF Hükümetinden oluşmaktadır. BHF Hükümeti; Başbakan, Başbakanın iki yardımcısı ve 16 bakandan oluşmaktadır.

BHF Başkanı ve iki Başkan Yardımcısının, görev süresi dört yıldır. Başkan ve Başkan Yardımcılarının seçilebilmesi için, BHF Milletler Meclisindeki her kurucu halkın delegelerinden en az 1/3'ünün oy vermesi şarttır. BHF Başkanı ve Başkan Yardımcısı Nem BHF Milletler Meclisinde hem de Temsilciler Meclisinde her kurucu halkın delegelerinin oy çoğunluğu ile seçilmektedir. Bir mecliste seçilen başkan ve başkan yardımcıları diğer mecliste seçilemezlerse seçim tekrar edilir.[43]

BHF'nun ikinci yürütme organı BHF Hükümetidir. Hükümetin kabinesi Başbakan ve iki Başbakan Yardımcısından oluşmaktadır. Başbakan ve yardımcılarının üç farklı kurucu halktan olmaları şarttır. Kabine'deki 16 bakan; 8 Boşnak, 5 Hırvat ve 3 Sırp bakandan oluşmaktadır.

Federasyon Hükümetinin seçimini, BHF Başkanı ile kendi yardımcıları yapmaktadırlar. Seçimi yaparken BHF Başkanı, Başbakanın görüşünü de almak zorundadır. Hükümetin seçilebilmesi için Temsilciler Meclisinde oy çoğunluyla kararın alınması şarttır. Başkanın uyarısı ile, Hükümetin Başkanı Hükümetteki

[42] **Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina**, The Legislative in Part IV-Structure of the Federation Government, Article 20.
[43] **Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina**, The Federation Executive in Part IVStructure of the Federation Government, Articles 2 and 3.

Bakanları görevden alabilir.[44] BHF Başkanının, iki yardımcısının, Federasyon Başbakanı ile iki yardımcısının ve Hükümetteki bakanların yetki alanları BHF Anayasasının VII maddesinin IV fıkrasında belirtilmişti.

3.3. BHF'nun Yargı Organları

BHF'nun yargı organları; Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme oluşmaktadır. Bu iki yargı organı otonomdur, yürütme ve yasama organlarından bağımsızdır. Federasyondaki bütün yargı organları otonom ve bağımsız olarak çalışmaktadır.[45]

Yüksek Mahkemenin yargıçları, mahkemenin başkanı da dahil olmak üzere, Yüksek Yargıcılık Konseyi ve Savcılık Konseyi tarafından seçilmektedir. BHF Yüksek Mahkemesinde en az dokuz yargıç olması şarttır. Federasyondaki bütün davalar için Yüksek Mahkeme en yüksek yargı organıdır. Kantonlardaki mahkemeler, Federasyonun Yüksek Mahkemesinin yetki açısından altında bulunmaktadır. Federasyonun kanun ve yasalarını ilgilendiren alanlarının Anayasa Mahkemesi kapsamında olmayanlar, Yüksek Mahkemenin kapsamına girmektedirler. Yüksek Mahkemesinin verdiği kararlar son ve bağlayıcı özellik taşımaktadır.[46]

Federasyonun Başkanı ve yardımcıları, BHF Anayasa Mahkemesinin yargıçlarını seçmektedirler. Seçilen yargıçların göreve başlayabilmesi için Milletler Meclisinin onayı gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi dokuz yargıçtan oluşmaktadır

[44] **Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina**, The Federation Executive in Part IVStructure of the Federation Government, Articles 4 and 5.
[45] **Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina**, The Judiciary in Part IV- Structure of the Federation Government, Articles 1, 4, 5, 6.
[46] **Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina**, The Judiciary in Part IV- Structure of the Federation Government, Articles 14, 15, 16.

ve yargıçlardan en az ikisi üç kurucu halktan ve biri diğer halklardan olması şarttır. Anayasa Mahkemesi kantonlar arasındaki, Federasyon hükümeti ve kantonlar arasındaki, şehirler arasındaki, şehir ve kanton arasındaki anlaşmazlıklar için yetkilidir. BHF Başkanı, Başkan Yardımcısı, Başbakan veya Başbakan Yardımcısının talebi üzerinde Anayasa Mahkemesi, Temsilciler Meclisi ve Milletler Meclisinin ikisinden veya sadece birinden çıkan yasaların BHF Anayasasına uygun olup olmadığını değerlendirmekle görevlidir.

Aynı zamanda, Federasyondaki herhangi bir kantonun başbakanı veya kantonun yasama organının üyeleri en az 1/3'nin talebi üzerinde, belli bir yasama organı tarafından çıkarılan yasa veya yasaların Anayasa'ya uygun olup olmadığının değerlendirilmesi konusunda Anayasa Mahkemesi yetkilidir. Federasyon Başkanı, Başkan Yardımcısı, Başbakanın veya yardımcısının talebi üzerinde, Federasyon Hükümeti tarafından çıkartılan herhangi bir yasanın Anayasaya aykırı olup olmadığını ispatlamakla Anayasa Mahkemesi görevlidir. Aynı zamanda Federasyonun Yüksek Mahkemesi veya kanton mahkemelerden herhangi birinin talebi üzerinde, yetki alanına giren konu ve meseleler için Anayasa Mahkemesi sorumludur.

3.4. BHF'daki Kanton Yönetimin Organizasyonu

Bosna Hersek Federasyonun teritoryal organizasyonu kendisine özgüdür. Federasyon 10 kanton veya federal birimden oluşmaktadır. Kantonlar belli bir ölçüde bağımsız olarak kararlar verebilmektedirler.[47] Kantonların beşi (Tuzla, Una-Sana, Zenica-Doboj, ve Sarajevo) ağırlıklı olarak Boşnak kantonlardır, üçü (Posavina, Batı

[47] Brankica Lenic, "Bosnia and Herzegovina on the Path to Fiscal Equalization", **The Fiscal Decentralization Initiative for Central and Eastern Europe**, p. 5.

Hersek, ve Batı Bosna) ağırlıklı olarak Hırvat kantonlardır ve ikisi (Merkez Bosna ve Hersek-Neretva) etnik açıdan eşit kantonlardır. Demek ki, kanton düzeyindeki hükümetlerde kurucu etnik grupların hak ve özgürlüklerinin korunması için özel bir sistem vardır.

Her kanton kendi anayasasına sahiptir. Kantonların anayasaları, BHF Anayasasına uygun olarak düzenlenmiştir. Bosna Hersek Anayasasına uygun olarak Federasyon kendi anayasasını düzenlenmiştir. Bosna Hersek Anayasasına, Federasyonun veya kantonların anayasaları aykırı olamazlar.[48]

Federasyondaki 10 kantonun hükümetleri, BHF Anayasasına göre düzenlenmiştir. Bir kantonun hükümeti; yasama, yürütme ve yargı organlarından oluşmaktadır. Her kantonun tek bir meclisi vardır. Meclisteki üyelerin sayısı, kantonun nüfus sayısına orantılı olmak zorundadır. Meclisin üyeleri, kanton düzeyinde düzenlenen seçimlerde seçilmektedirler. Seçimlerden önce her parti belli bir aday listesi düzenlenmektedir. Listenin en tepesinde olan adaylar, kanton meclisine girmek için ilk sırada alınmaktadırlar. Seçimlerde her seçmen sadece bir siyasi partiye oy verebilir.

Kantonların yasama organları; kanton bütçesinin hazırlanması, kantonun finansmanı için gereken vergilerin çıkartılması ve kantonun organlarının çalışabilmesi için gereken yasal çerçeveyi çizmekle sorumludurlar. Her kantonun yasama organında her kurucu halktan en az birer üyenin bulunması şarttır.[49] Kantonların yetki alanları, BHF Anayasasında belirtilmiştir. Kantonların ile Federasyonun bazı ortak yetki alanlar mevcuttur; insan hakları, sağlık sistemi,

[48] **Lenic**, a.g.e., p. 5.
[49] **Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina**, The Cantonal Legislatures in Part V The Cantonal Government, Articles 5, 6, 7.

doğanın koruması, sosyal politika, turizm gibi alanlar. Fakat, sadece kantonların yetkisinde olan alanlar da vardır; polis, eğitim, kültür, kamu hizmeti, kanton hükümetinin aktiviteleri finans eden kanton vergi sistemi de kantonların yetkisindedir.[50]

Kantonların yürütme organları; başbakan ve bakanlardan oluşmaktadır. Başbakan, bakanlarla beraber kanton hükümeti kurmakla yetkilidir. Üç kurucu halk ve diğer halklar orantılı olarak hükümette yer almaktadırlar. Kanton başbakanı, kanton meclisinin başkanı ve yardımcıları tarafından tayin edilir. Kantonun başbakanı, bakanları da önerebilir. Hükümetin seçimi, kantonun yasama organındaki oy çoğunluğu ile alınan kararla onaylanmaktadır.

Kantonun yasama organı tarafından onay verilmesinden sonra hükümet göreve başlar. Hükümetteki bakanlar doğrudan kantonun başbakanına ve yasama organına karşı sorumludurlar. Şayet yasama organı tarafından, hükümete karşı güvensizlik oyu verilirse, hükümet derhal istifa etmek zorundadır. Kanton hükümeti genel olarak; kanton politikası yürütülmesinden, kantonun BHF'a karşı sorumluluklarını yerine getirmesinden, bütçe önerilerini hazırlanmasından ve kantonun anayasasında hükümetin görevlerinin yerine getirilmesinden sorumludur. Kanton hükümetinde alınan bütün kararların oy çoğunluğuyla alınması şarttır.[51]

Her kanton kendi kanton mahkemesine sahiptir. Kanton mahkemesi, belediye mahkemelerinin yetkisinde olmayan meseleleri değerlendirmeye de yetkilidir. Kanton mahkemesinin başhakimi ve hakimleri Yüksek Mahkeme Konseyi ve Yüksek Savcılık Konseyi tarafından seçilip tayin edilmektedirler. Kanton

[50] **Lenic**, a.g.e., p. 7.
[51] **Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina**, The Cantonal Executive in Part V- The Cantonal Government, Articles 8, 9, 10.

hakimlerini görevden alma yetkisi Yüksek Mahkeme Konseyi ve Yüksek Savcılık Konseyinin elindedir. Kanton ve belediye mahkemlerinde, üç kurucu halkın ve diğer halkların temsilcileri orantılı olarak yer almaktadırlar.[52]

4. Sırp Cumhuriyetinin Siyasal Yapısı

Sırp Cumhuriyeti, Bosna Hersek Devletini oluşturan iki devletçikten biridir. Dayton Barış Antlaşmasına göre teritoryal açıdan Sırp Cumhuriyeti Bosna Hersek'in tüm topraklarının % 49'unu kapsamaktadır. Bosna Savaşı sürecinde Sırplar kazandıkları toprakları etnik temizlik ile diğer etnik gruplardan arındırmaya çalışmışlardır. Dayton Barış Antlaşması ile kurulan Sırp Cumhuriyeti sadece Sırpların özgürce yaşadığı bir yer olmuştur. Diğer etnik gruplar olan Boşnak ve Hırvatlar için Sırp Cumhuriyeti yaşamak için özgür bir yer değildir. Sırp Cumhuriyetinin yasama organları; Ulusal Meclisi ve Milletler Konseyinden oluşmaktadır. Yürütme organları ise hükümetten oluşmaktadır. Hükümet ise başbakan, başkan yardımcıları ve bakanlardan oluşmaktadır. Yargı organları, mahkemelerden oluşmaktadır. Sırp Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin yetki alanları Bosna Hersek Devletinin Anayasa Mahkemesi tarafından belirlenmiştir.[53] Sırp Cumhuriyeti Hükümeti, BHF Hükümetinden daha merkeziyetçidir. Bunun nedeni de Sırp Cumhuriyetinde kanton yönetim birimlerinin olmayışıdır. Sırp Cumhuriyeti Hükümeti, belediye olan yerel birimler üzerinde sıkı denetime sahiptir. Sırp politikacılar, Bosna Hersek Devlet düzeyinde merkeziyetsizlik politikası

[52] **Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina**, The Cantonal Judiciary in Part V-The Cantonal Government, Article 11.
[53] **Constitution of Republika Srpska**, Part V-Organization of the Republic, Article 92.

yürütülürken, devlet düzeyindeki Bosna Hersek Devletinin yetkilerinin, devletçiklere aktarılmasını talep etmektedirler.[54]

4.1. Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlık Makamı

Sırp Cumhuriyetinin siyasal yapısı; Cumhurbaşkanı, Hükümeti, Ulusal Meclisi ve Milletler Konseyinden oluşmaktadır. Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı doğrudan seçmenler tarafından seçilmektedir. Cumhurbaşkanın yanında iki yardımcısı da vardır. Cumhurbaşkanı ve iki yardımcısının farklı kurucu halklardan olması şarttır. Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve yardımcıları düzenlenen genel seçimlerle seçilmektedirler. En fazla oy alan cumhurbaşkanı adayı, Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak seçilir, Cumhurbaşkanının yardımcıları ise diğer kurucu halklardan seçilirler. Eğer Cumhurbaşkanı Sırp olarak seçilirse, yardımcıları ise Boşnak ve Hırvat olmak zorundadır. Cumhurbaşkanı veya cumhurbaşkanı yardımcılığı makamı için, bir kişi en fazla iki kez seçilebilir.[55]

4.2. Sırp Cumhuriyetinin Ulusal Meclisi

Sırp Cumhuriyeti Ulusal Meclisi, yasama organı olarak 83 üyeden oluşmaktadır. Bu üyeler doğrudan, Sırp Cumhuriyetinde oturan seçmenler tarafından seçilirler. Ulusal Mecliste, üç kurucu halkın her birinden en az dört temsilcisinin olması şarttır. Ulusal Meclisin Başkanı ve iki başkan yardımcısı vardır. Ulusal Meclisi; Sırp Cumhuriyeti Anayasasının değiştirilmesinden, yeni kanunların hazırlanmasından, bütçenin hazırlanmasından, referandum çağrısı yapılmasından ve hükümet çalışmalarını kontrol etmekle görevlidirler.

---

[54] Denisa Sarajlic Maglic, "Paper presented at the Conference on Decentralization Between Regionalism and Federalism in the Stability Pact in the Western Balkans", 9-10 June 2006, Tirana, Albania, p. 3.

[55] **Constitution of Republika Srpska**, Part V-Organization of the Republic, Article 83.

Ulusal Meclisin en önemli görevlerden biri de, Bosna Hersek Milletler Meclisi için Sırp Cumhuriyetinden olan delegelerin seçilmesidir. Ulusal Mecliste üç kurucu halkı ilgilendiren konular hakkında alınan kararların değerlendirilmesi ve onaylanması şarttır. Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Hükümeti, yeni kanunların çıkarılması için öneri verme hakkına sahiptirler.[56]

Milletler Meclisinde her kurucu halktan eşit sayıda üye bulunmaktadır. Sırp Cumhuriyeti Milletler Meclisinde; 4 Sırp, 4 Boşnak, 4 Hırvat ve diğer halklardan 4 üye bulunmaktadır. Milletler Meclisi üyelerinin görev süresi dört yıldır.

4.3. Sırp Cumhuriyetinin Yürütme Organları

Yürütme organları; Cumhurbaşkanı ve Hükümetten oluşmaktadır. Sırp Cumhuriyeti Hükümeti; Başbakan, Başbakan Yardımcıları ve bakanlardan oluşmaktadır. Ulusal Meclisin verdiği kararlar üzerinde, Cumhurbaşkanı veto hakkına sahiptir. Cumhurbaşkanı, yeni başbakanı tayin etme hakkına sahiptir.[57] Başbakan ve Başbakan Yardımcıları aynı kurucu halktan seçilemezler. Sırp Cumhuriyeti Hükümetinde üyelerin en az %35 iki kurucu halktan olması zorunludur. Hükümette en az bir üye diğer halklardan olmak zorundadır. Başbakan, hükümette yer alacak bakanları önerebilir. Ulusal Mecliste, hükümetin seçiminde, oy çoğunluğuyla karar alınırsa hükümet seçilmiş sayılır.[58] Sırp Cumhuriyeti Hükümeti 16 bakandan oluşmaktadır. Bakanlardan 8 Sırp, 5 Boşnak ve 3'ü Hırvat olmak

[56] **Constitution of Republika Srpska**, Part V-Organization of the Republic, Articles 70, 71, 74, 75, 76, 78, 79.
[57] East European Constitutional Review, **New York University School of Law**, Volume 8, Number 4. Fall 1999.
[58] **Constitution of Republika Srpska**, Part V-Organization of the Republic, Articles 91, 92, 93.

zorundadır. Ulusal Meclis, güvensizlik oyu ile hükümeti görevden alabilir. Hükümet ve üyeleri, Ulusal Meclisin huzurunda istifa edebilirler.[59]

4.4. Sırp Cumhuriyetinin Yargı Organları

Sırp Cumhuriyetinde bulunan mahkemeleri, yargı organları temsil etmektedirler. Bu yargı organları, yürütme ve yasama organlarından otonom ve bağımsızdırlar. Sırp Cumhuriyeti Yüksek Yargı ve Savcılık Konseyi, hakimleri tayin etmekle yetkilidir. Sırp Cumhuriyetinde, Yüksek Mahkeme ve Anayasa Mahkemesi mevcuttur.

Sırp Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi, bu devletçikte en yüksek mahkemedir. Bu mahkemede görev alan hakimler, Yüksek Yargı ve Savcılık Konseyi tarafından seçilirler. Sırp Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi ise yedi hakimden oluşmaktadır. Bu hakimleri sekiz yıl süren görev süresi için Ulusal Meclis ve Sırp Cumhuriyetinin Milletler Meclisi seçer. Sırp Cumhuriyetinin sınırları içerisinde Anayasa Mahkemesinin aldığı kararlar bağlayıcıdır.

5. Özerk Bölge Brçko

Özerk bölge Brçko, Dayton Barış Antlaşmasına göre hem Bosna Hersek Federasyonu hem de Sırp Cumhuriyeti topraklarında bulunmaktadır.[60] Özerk bölge Brçko bağımsız bir yönetim birimidir ve yerel özyönetimi ile temsil edilmektedir. Bosna Hersek Anayasası ve diğer yasaları direkt olarak özerk bölge Brçko'da uygulanmaktadır. Brçko'nun yerel organlar tarafından çıkarılan yasaları, Bosna Hersek Devletinin yasalarına uygun olmak zorundadır. İki devletçikten farklı olarak, özerk bölge Brçko'nun bayrağı ve amblemi yoktur. Brçko organlarının yetki alanı;

[59] **Constitution of Republika Srpska**, Part V-Organization of the Republic, Articles 92, 93, 94.
[60] **Özerk Bölge Brçko'nun Statüğü**, Bölüm 1, Madde 1.

maliye, ekonomi, kültür, eğitim ve sağlık gibi alanları kapsamaktadır. Aynı zamanda Brçko'da yetki paylaşım sistemi de mevcuttur. Özerk bölge Brçko Meclisi yasama organını temsil etmektedir. Brçko Hükümeti ise yürütme organı ile temsil edilir. Yargı organını, Brçko'nun mahkemeleri temsil etmektedir.

Brçko'nun yasama organı olan, Brçko Meclisi; 29 üyeden oluşmaktadır. Bu üyeler, genel seçimlerde seçilir. Meclis üyelerinin görev süresi dört yıldır. Meclis üyeleri, seçimler sonrası ilk meclis toplantısında, meclis başkanı ve yardımcısını seçmektedirler. Mecliste, bir kararın alınabilmesi için, meclis üyelerin en az yarısının katılması şarttır. Meclisin yetkileri içerisinde; özerk bölge Brçko'nun statüsü, bütçesini ve yasaların düzenlemesidir. Brçko meclisi aynı zamanda belediye başkanı ve diğer yöneticileri de seçilmekle görevlidir.[61]

Özerk bölge Brçko'nun yürütme organı Brçko Hükümetidir. Hükümet ise Belediye Başkanından ve bölüm başkanlardan oluşmaktadır. Brçko Belediye Başkanı, Brçko Meclisi tarafından seçilir ve görev süresi, meclisin görev süresine eşittir. Brçko Belediye Başkanı, Bosna Hersek Devletinin ve özerk bölge Brçko'nun yasalarının uygulamasından sorumludur.

Brçko Hükümeti, özerk bölgenin yönetimi konusunda Brçko Meclisi'ni bilgilendirmekle yükümlüdür. Hükümet aynı zamanda Brçko Meclisinin oturumlarına katılabilir fakat oy kullanamaz. Aynı zamanda Brçko Belediye Başkanı, Brçko Meclis oturumlarında meclis üyelerine hitap etme hakkına sahiptir.[62]

Yargı organları ise Brçko'nun İlk Derece Mahkemesi ve Temyiz Mahkemesinden oluşmaktadır. Mahkemelerin yetki alanı Bosna Hersek Anayasası ve

[61] **Özerk Bölge Brçko'nun Statüğü**, Bölüm 1, Madde 23.
[62] **Özerk Bölge Brçko'nun Statüğü**, Bölüm 3, Madde 53.

Brçko'nun yasalarıyla belirlenmiştir. Brçko Hükümeti, mahkemenin verdiği kararın en kısa zamanda yerine getirilmesini sağlar.

6. Uluslararası Aktörlerin Rolü

Bosna Savaşı'nın sona ermesinde uluslararası kuruluşların rolü büyüktür. Dayton sonrası Bosna Hersek'te düzenin kurulmasında Yüksek Temsilcisi Ofisi ve AGİT önemli yer almaktadır. Bu iki örgütün temel amacı, savaş sonrasındaki Bosna Hersek'in siyasal arenada milliyetçi ve radikal parti ve siyasetçileri kontrol altına alınması veya dışlanmasıydı. Bu partilerin yerine, Yüksek Temsilci Ofisi ve AGİT daha ılımlı partileri getirmeye çalışmışlardır. AGİT ve OHR demokratik bir siyasal sistemi oturtmak için demokrasiyi tercih etmişlerdir.

6.1. Barış Uygulama Konseyi (Peace Implementation Council-PIC)

Dayton Barış Antlaşmasının imzalamasından sonra 8 Aralık 1995 yılında Londra'da Barış Uygulama Konferansı düzenlendi. Bu konferansın amacı; DBA için uluslararası destek sağlamaktı. Londra'daki konferansta, Birleşmiş Milletler 1995/1029 No'lu Konsey kararı ile Barış Uygulama Konseyi kurulmuştu. Barış Uygulama Konseyi 55 ülkeden oluşarak, Bosna Hersek'teki barış sürecini desteklemeyi amaçlamaktadır. Barış Uygulama Konseyi, Bosna Hersek'teki barış sürecinin askeri bölümünü uygulayan ve NATO'nun yönetiminde olan, 55 ülkeden askeri güç toplanmıştı.

Barış Uygulama Konseyi, Londra'daki konferanstan sonra bakanlar düzeyinde altı kez toplanmıştı. Aralık 1997 yılında Barış Uygulama Konseyi'nin, Almanya'nın

Bonn şehrindeki toplantısında, OHR'nin yetkilerin arttırılması konusunda karar alınmış ve bu toplantıdan sonra OHR geniş yetkilere sahip olmuştu.[63]

Londra'da düzenlen konferansta, Barış Uygulama Konsey'inin Yönetim Kurulu da kurulmuştu. Yönetim Kurulu; Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Rusya, Birleşik Krallık, ABD, Avrupa Komisyonu ve İslam Konferans Örgütün temsilcisi Türkiye oluşturmaktadır.

6.2. Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR)

Bosna Hersek Yüksek Temsilcisi, Dayton Barış Antlaşmasının sivil sektörün uygulamasından sorumlu olan ve uluslararası toplum adına hareket eden bir aktördür. Yüksek Temsilci aynı zamanda AB'nin Bosna Hersek için Özel Temsilcisi görevini de üstlenmektedir. Yüksek Temsilcilik Ofisi, Bosna Hersek'in organları ve uluslararası toplum ile işbirliği içinde ülkenin Avrupa-Atlantik entegrasyonunda daha hızlı bir şekilde ilerlemesine yardımcı olmakla görevlidir. Yüksek Temsilcisinin görev alanı ve yetkileri DBA'nın 10. ekinde belirtilmişti. Bu ek'e göre, Yüksek Temsilci, DBA'nın sivil alanın uygulamasından sorumludur.

OHR, Bosna Hersek'te diplomatik görev statüsündedir. Üyeleri ise, PIC ülkelerden olan diplomatlar, uluslararası uzmanlar ve Bosnalı yerel diplomatlardan oluşmaktadır. Yüksek Temsilciyi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi seçmektedir. OHR'in merkezi Saraybosna'da bulunmaktadır. Brüksel'de bir temsilci ofisi bulunmaktadır ve bu ofisin görevi, Bosna Hersek dışında olan uluslararası örgütlerle temas kurmaktır.[64] Yüksek Temsilci Ofisi ilk aşamada, yerel siyasal aktörler ile uluslararası aktörler arasında bir etkileşim aracıydı. Sonraki aşamada,

[63] **PIC-Bonn conclusions**, http://www.ohr.int/pic/default.asp?content_id=5182,(28.05.2011).
[64] **Peace Implementation Council**, available online: http://www.ohr.int/pic, 10.02.2011.

OHR uluslararası toplumun Bosna'daki ulusal otoritelerle etkileşimi için bir araç haline geldi.[65]

1997 yılında Yüksek Temsilciliğin yetkileri artmaya başladı ve çok geniş bir yetki yelpazesine sahip oldu. Bosna Hersek'teki barış uygulama sürecinde Yüksek Temsilcinin yetkilerini Bonn şehrinde 1997 yılında düzenlenen toplantıda artırılması dönüm noktasını temsil eder. Bonn'daki toplantıda PIC, Bosna'daki Yüksek Temsilcinin yetkileri dramatik bir şekilde arttırıldı.[66] Yetkilerin arttırılmasının nedeni de Bosna Hersek'in siyasal arenadaki üç kurucu halktan olan siyasetçilerin belli meselelerde fikir birliği sağlayamaması durumunda Yüksek Temsilcinin karar vermesi ve bu kararın herkes tarafından itirazsız kabul edilmesinin sağlanmasıdır. Bu yetkilerin arttırılmasının sonuçlardan birisi de Yüksek Temsilci tarafından bizzat yasaların çıkarılması ve herhangi bir kamu görevlisinin görevden alınması yetkisine sahip olmasıdır.[67] Yetki artırılması adımı da Bosna Hersek'teki istikrarsızlığın devamına bir cevap olarak kabul edilebilir. OHR'in genişletilmiş yetkileri arasında; yeni yasaları bizzat çıkarma, merkezi kurumların toplantı zamanını ve yeri belirleme, siyasal aktörlerin belli meselelerde anlaşamaması durumunda çözüm üretilmesi ve karar vermesidir. OHR'in yetkileri arasında, Bosnalı siyasetçilerin gerektiği durumlarda cezalandırılması da vardır. OHR'in verdiği kararların, Bosna Hersek yargı organları tarafından değerlendirmesi ve bu kararlara karşı çıkması tamamen yasaklanmıştı. OHR'nin siyasetçilere veya siyasal partilere

[65] **ESI** (European Stability Initiative), "Reshaping the International Priorities in Bosnia and Herzegovina: Part II, International Power in Bosnia", 30 March 2000 (Reshaping), p. 24.
[66] Barış Uygulama Konseyi (PIC), OHR'ye, 1997 yılının sonlarında Almanya'nın Bonn kentinde yapılan toplantı sonrasında "Bonn Yetkileri" adıyla anılan yetkiler verilmistir. Bkz. PIC Bonn Conclusions: Bosnia and Herzegovina 1998: Self-Sustaining Structures', Bonn, <http://www.ohr.int/pic/default.asp?content_id=5182.(28.05.2011.)
[67] **ESI** (European Stability Initiative), Reshaping, pp. 25-26.

yönelik olarak aldığı kararlar konusunda hiçbir bağımsız organa açıklama yapmak zorunda değildir.

Genel olarak, Yüksek Temsilcinin görevleri DBA'nın onuncu ekinin ikinci fıkrasında belirtilmiştir; barış sürecinin uygulanması, savaşan taraflarla yakın bir temas sürdürmek, sivil organizasyonların DBA'nın sivil sektördeki görevlerin yerine getirilmesinin sağlanması. Yüksek Temsilcinin görevleri arasında BM, AB, ABD ve Rusya'ya yıllık gelişme raporları hazırlamak da vardır.

Yüksek Temsilcinin Ofisi'nin kurulması ülkenin siyasal hayatına hem pozitif hem de negatif etkiler yapmıştır. Yerli siyasetçilerin anlaşamadıkları meselelerde Yüksek Temsilci çözüm oluyordu. Bosna Hersek'in siyasal dinamiğini anlayabilmek için Yüksek Temsilcinin rolünü anlamak son derece önemlidir.

Barış Uygulama Konseyi Yönetim Kurulu, Yüksek Temsilci Ofisinin 2008 yılında kapatılmasını planlıyordu fakat Bosna Hersek'in siyasal istikrarsızlığı buna engel olmuştu. Bosna Hersek'teki askeri misyonu yöneten NATO'nun, askeri güçlerini çekmeye başlamasıyla AB, Bosna Hersek'te daha çok etkili olmaya başlamıştı ve 2003 yılında AB Bosna Hersek için Özel Temsilci atamıştı. Bosna Hersek Yüksek Temsilcisi aynı zamanda AB'nin Bosna Hersek Özel Temsilcisi görevini de üstlenmişti. Bu anlamda, Yüksek Temsilcinin yetkileri daha da genişletildi.[68] Uluslararası örgütler ve PIC, Bosna Hersek'in ulusal kurumlarına müdahale etmek için OHR'i merkezi bir araç olarak görmektedirler.[69]

OHR'in olağanüstü yetkilerle pek çok kanunu çıkarması ve siyasetçileri bizzat görevden alması Bosna Hersek'te süren demokratikleşme süreci için önemli

[68] Office of the High Representative and EU Special Representative, available online: http://www.ohr.int, 10.03.2011.
[69] **ESI** (European Stability Initiative), Reshaping, p. 24.

bir engel oluşturmaktadır.[70] Bosna Hersek'in AB ile İstikrar ve Ortaklık Antlaşması imzalayabilmesi için siyasal kriterleri yerine getirmesi ön şarttı. Fakat OHR bu olağanüstü yetkilerini kullandıkça bunu sağlanması mümkün değildir. Bosna Hersek'te olağanüstü durum sona ermişti ve artık yerel siyasetçilerin sorumluluk alması zaman gelmişti. Fakat böyle bir süreci başlatmak oldukça zordu çünkü uluslararası kurumlar yerel kurumların yerine geçmiş durumdalar. OHR veya başka bir uluslararası örgütte istihdam edilen çalışanlar, yerel kurumlarda istihdam edilen çalışanlardan daha yüksek maaşları almaktadırlar. OHR'nin himayesi altında olan Bosna Hersek normal devletten daha çok uluslararası protektoryaya benzemektedir.[71]

6.3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

Dayton sonrası döneminde Bosna Hersek'in demokratik bir devlet inşa etme sürecinde AGİT aktif bir rol oynamıştı. Dayton Barış Antlaşması'nın üçüncü ve altıncı ekinde, AGİT'e insan hakları ve demokratik seçimleri düzenlemesi alanında geniş yetkiler verilmişti.[72] AGİT'in böyle bir görevi üstlenmesi, tarihinde yeni bir sayfa açılması anlamına gelmekteydi. Çatışma sonrası dönemde ülkedeki seçimler, devletin yeniden inşa sürecinde uluslararası destek toplamak için kritik noktayı temsil etmektedir. Bosna Hersek'te, DBA'a göre çok partili bir sistem kurulması planlanmıştı.

AGİT'in görevlerinden biri savaş sonrası ilk genel seçimleri organize etmekti. Fakat milliyetçi partilerin seçimleri kazanması üzerinde AGİT'in misyonu

[70] Timothy DONAIS **"**Reintegration or Disintegration? Bosnia's Unfinished State-building Project", presented at **International Conferance on Reintegrating Bosnia:Ten Years After The dayton agreement, University of Michigan**, Ann Arbor (October 1 – November 30, 2005), ICG Reports, Balkans Report No146, a.g.e.,19-23.

[71] ESI Report: **Governance and Democracy in Bosnia Herzegovina: Post Industrial Society and Authoritarian Temptation**, (Berlin-Sarajevo, 2004)

[72] **The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina**, initialled in Dayton on 21 November 1995, signed in Paris on 14 December 1995.

Barış Uygulama Konseyi tarafından uzatılmıştı. Bosna Hersek Seçim Kanunu ancak 2001 yılında oluşturulabildi. Bosna'daki misyonu Aralık 1995'te başlayan AGİT o zamana kadar ülkedeki seçimleri düzenlenmekteydi.[73] Dayton süreci bir deney olarak, demokratikleşmeyi dışarıdan yapılan müdahaleyle getirmeye çalışmaktadır. Bu deney içerisinde AGİT'in rolü çok büyüktür.[74]

Bosna Hersek'teki AGİT'in misyonu 18 Aralık 1995 tarihinde başlamıştı. AGİT'in tarihinde, Bosna Hersek misyonu en kapsamlıdır. Bugün Bosna Hersek'te AGİT'in merkezi bulunmaktadır.[75] Dayton sonrası dönemde, AGİT'in ilk görevi 1996 yılındaki genel seçimleri düzenlemekti. Dayton sonrası dönemde AGİT, sivil toplum aktivitelerini desteklemeye çalışmıştı. Özellikle sivil toplum örgütlerin çalışmalarını teşvik etmişti ve böylece ülkede demokrasinin gelişmesine yardımcı olmuştu. ''Seçimler, sivil toplumun katılımı olmadan demokratik olamamaktadırlar''.[76]

AGİT kendi misyonu kapsamında siyasi partilerin programların oluşturmasına da müdahale etmişti. Hatta hangi partilerin seçimlerde kazanması gerektiğine dair önerilerde de bulunmuştu. AGİT'in bu yaklaşımına özellikle milliyetçi partilerden eleştiri gelmişti.

AGİT misyonu, Bosna Hersek'in yönetim organlarının her seviyesinde demokratik siyasal kurumları kurmayı amaçlıyordu. Misyonun ana ofisi Saraybosna'da bulunmaktadır. AGİT Bosna Hersek Misyonu; eğitim, demokratikleşme, insan hakları ve güvenlik, işbirliği kategorilerine ayırmıştır. Genel olarak, AGİT'in temel hedefleri olarak Bosna Hersek'te demokratik seçimlerin

[73] Florian Bieber, "Croat Self-Government in Bosnia- A Challenge for Dayton?", **European Centre for Minority Issues (ECMI)**, 2001 (ECMI), p. 3.
[74] Chandler, **Faking Democracy after Dayton**, p.36.
[75] Banja Luka, Mostar, Sarajevo, Tuzla, and Brcko.
[76] Chandler, **Faking Democracy after Dayton**, p.140.

yapılması için; demokratik siyasi kurumlar inşa etme, insan haklarını geliştirme ve ülkenin sivil ve askeri sorumluluklarının yerine getirilmesine yardımcı olmaktır.

AGİT, demokrasi ile güvenlik arasındaki ilişkiyi bağdaştıran tek Avrupa örgütüdür. Bu özelliği taşıyan AGİT, Bosna Hersek'te demokratik hedeflere ulaşmaya çalışmaktadır. AGİT sadece seçimlerin organize edilmesi ile uğraşmamaktadır, diğer alanlarda demokrasiyi empoze etmeye de çalışmaktadır. Barışçı bir düzen için demokratik ortamın önkoşul olduğu bilinmektedir. Fakat bu demokratik ortamda Bosna Hersek'li seçmenler, milliyetçi partilere oy vermeye devam etmektedirler. Bu konuda AGİT, etkisiz kalmaktadır. Robert Kaplan'a göre;''Bosna Hersek'teki demokrasi, İkinci Dünya Savaşı sonrası en büyük savaş suçlarını meşrulaştırmıştı.''[77] AGİT'in kontrolünde olan seçim sistemi, Uluslararası Kriz Grub'a(ICG) göre temel demokratik prensipleri ihlal etmektedir çünkü oy kullanma sistemi devletçik düzeyindedir, devlet düzeyinde değildir.[78]

AGİT konusunda bir başka eleştiri de tarafsız bir uluslararası örgüt gibi davranmamasıydı. Bunun aksine AGİT, milliyetçi partileri SDA, HDZ ve SDS'i siyasal arenada doğrudan zayıflatmaya çalıştı. Özellikle Sırp Cumhuriyeti'nde AGİT, Bosna Hersek Devleti'nin organlarının çalışmasını engelleyen lider ve partileri çeşitli şekillerde engellemeye çalışmıştı.[79]

Bütün bu yapılanma Bosna Hersek'in uluslararası protektora özelliği taşıyan bir devlet olduğunu göstermektedir. AGİT ve diğer uluslararası örgütlerin

[77] Robert D. Kaplan(1997). "Was Democracy just a Moment?", **Atlantic Monthly**, December 1997, p. 58.
[78] International Crisis Group ICG (1999). **Is Dayton Failing? Bosnia Four Years after the Peace Agreement**, 28 October 1999. p. 12.
[79] Francine Friedman, (2000). "Dayton, Democratization and Governance: Electoral Dilemmas in Bosnian Peace and Security", in: **International Relations**, Volume XV/1, 2000/04. pp. 26.

müdahalelerinden kurtulmak için Bosna-Hersek'in güçlü devlet kurumları inşa etmesi şarttır. Bunu yapmak için AGİT'e büyük görev düşmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DAYTON'UN İŞLEVSİZLİĞİ VE ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ TARTIŞMALARI

1. Siyasal Süreçte Dayton'un İşlevsizliği

Dayton sonrası Bosna Hersek'in siyasal hayatındaki sorunların nedenlerini, DBA'nın Dördüncü ekinde bulunan Bosna Hersek Anayasasında aramak gerekmektedir. DBA'nın kapsamında olan yeni Bosna Hersek Anayasa yapma prosedürleri hem Avrupa hem de eski Yugoslavya'daki anayasa için kullanılan prosedürlerden tamamen farklıdır. ''Dayton Anayasası'' olarak da bilinen bu Anayasa, *de facto* olarak Bosna Hersek'teki savaşı sona erdirmek için yapılan görüşmelerin sonuçlardan birisidir. DBA'yı imzalanan taraflar aynı zamanda Bosna Hersek'in yeni Anayasasını da imzalamışlardır. Demek ki Bosna Hersek Anayasasının inşasına komşu ülkeler olan Sırbistan ve Hırvatistan da aktif olarak katılmıştır. Dayton'da Boşnakların temsilcisi olan Aliya İzetbegoviç DBA'na ve Dördüncü ekinde bulunan yeni Bosna Hersek Anayasasının imzasının atmasıyla aynı zamanda Bosna Hersek Devleti adına da imza atmıştır çünkü Bosna'daki Sırp ve Hırvat temsilcilerin adına imzaları Sırbistan Cumhurbaşkanı Slobodan Miloşeviç ve Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franjo Tudzman atmışlardır.[80] Dayton Anayasası, bir anayasanın temel fonksiyonlardan yoksundur; iktisadi ve siyasi entegrasyonlar gibi alanlarda, böylece işlevsiz bir anayasayı temsil etmektedir.

İşlevsiz olacağı belli olan Dayton anayasasını kabul etme nedenini de Bosna Hersek'in ilk cumhurbaşkanı Aliya İzetbegoviç verdiği bir demeçte şöyle açıkladı:

[80] Richard Hoolbrooke, **To end a war**, Random House, New York, 1998, p. 268.

> ‘’Dayton’da Bosna’daki savaşı sona erdirmek için yaptığımız görüşmeler sırasında elverişsiz pozisyondaydık çünkü savaşta Sırpların elinde Yugoslav Halk Ordusunun silahları vardı ve bizim elimizde yoktu, kabul ettiğimiz Dayton antlaşması adil değil ama savaşı sona erdirmek için zorunluydu.’’[81] ‘’Srebrenica’daki soykırımından sonra kendime söz verdim; bir daha olmayacak. Dayton’daki barışı kabul etmek zorundaydık, Bosna’nın her yerinde yeni Srebrenica’lar olmaması için.’’[82] ‘’Srebrenica’dan sonra Bosna bir yıl daha savaşamazdı. Dayton’daki barışı kabul etmeseydik, savaşa uluslararası destek olmadan devam etmek zorunda kalırdık. 1995 yılının kışında Bosna zor durumdaydı, Dayton’da imzalanan antlaşma sayesinde yaşamaya devam etti.’’[83]

Dayton sonrası Bosna Hersek’in problemleri, Dayton Anayasası ile başlamaktadırlar. Bu anayasada bulunan düzenlemeler, Bosna Hersek toplumunu hukuken ve etnik düzeyde ayırmaktadır. Dayton Anayasasının modeli üç etnik grubu iki ayrı devletçiğe ve özerk bölge Brçko’ya ayırmıştır. Özerk bölge Brçko *de iure* olarak devletçik olmasa da, *de facto* olarak yeni bir devletçik olarak ortaya çıkmıştır.[84]

Dayton Anayasasının sonuçlardan birisi de etnik demokrasidir. İki meclisli parlamento ve üçlü cumhurbaşkanlığı söz konusudur. Dayton anayasasının IV/1 maddesine etnik ve demokratik özellikler konularak, Sırp, Hırvat ve Boşnak temsilcilerin Milletler Meclisi için seçilmesi için şartlar oluşturmuştur. Devlet organları tarafından bir kararın alınabilmesi için bu üç etnik grup arasında fikir birliği olması şarttır. Fakat bu üç etnik grubun bir karar alabilmesi için minimum düzeyde bile fikir birliği yoktur.[85]

Dayton Anayasasının ana özelliklerinden birisi de etnik determinizmdir. Bu prensipe göre, Cumhurbaşkanlığı tarafından verilen herhangi bir kararın, üç kurucu halktan birisi açısından o kurucu halkın temel hak ve özgürlüklerini çiğnediği iddia edilirse o karara veto konulabilir ve o karara karşı Anayasa Mahkemesine başvuruda

[81] Alija Izetbegović, **Dejtonski dnevnik**, Sahinpasic İzavacka Kuca, Sarajevo, 2001, s. 259.
[82] **A.g.e.,** 264.
[83] **A.g.e.,** 113.
[84] Detaylar için İzetbegoviç , s. 502.
[85] M. Lajčak, Bosna Hersek için Yüksek Temsilcisi, **Nezavisne novine**, 14. 10. 2008.

bulunabilir. Bunun anlamı devlet organları tarafından verilen kararların üç etnik gruptan biri tarafından veto edilebilir olmasıdır.[86] Etnik determinizm özellikle en üst yasama organlarının yetki alanına giren devlet bütçesinin belirlenmesi, devlet organlarının finansmanı ve uluslararası antlaşmaların onaylanması gibi konularda kendini göstermektedir. Bu konularda karar alabilmek için Milletler Meclisinden onay almak şarttır.

Uluslararası örgütler farklı biçim ve formatlarda Bosna Hersek'in siyasal yaşamında faaliyet göstermektedir. Onların katılımı hem anayasal hem de sözleşmelerle garanti altına alınmıştır. Yerli siyasal aktörler herhangi bir konuda karar alacakları zaman, uluslararası örgütler revizyon ve karar öncesi kontrol merkezleri olarak işlemektedirler. Uluslararası örgütler adeta Bosna Hersek'teki halkların birbirini katletmesini önleme görevini yürütmektelerdir.[87] Uluslararası aktörler doğrudan Bosna Hersek'in anayasal düzenini etkilemektedirler. Bunu üçlü mekanizma sistemi ile yapmaktadırlar: askeri mekanizma (IFOR/SFOR/EUFOR)[88], sivil mekanizma (PIC, OHR)[89] ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizması.[90]

Uluslararası toplumun Bosna Hersek'te vazgeçilmez bir aktör olmasının bir nedeni de, yerli siyasetçilerin ülkedeki sistemin bağımsız bir şekilde işlemeyeceğini

[86] **Trnka**, s.289.
[87] SDA partisinin başkanı olan Sulejman Tihiç'in 09.10.2008 yılında Dnevni Avaz gazetesine verdiği reportajda şunu söylemiştir: ''Şayet Dayton Barış Antlaşmasının maddeleri tamamen uygulamada gerçekleşmezse ve OHR Bosna Hersek'i terk ederse korkarım yeni bir savaşın çıkma ihtimali çok yüksektir''.
[88] Güvenlik Konseyin Kararı 1785/2007 ile AB askeri güçleri hukuksal olarak SFOR güçlerin misyonunu devam etmektedirler.
[89] Yönetim Kurulu, Barış Uygulama Konseyi(PIC/Peace Implementation Conference) en yüksek sivil merciği temsil etmektedir. Yüksek Temsilcisi DBA'nın 10 maddesine göre DBA'nın uygulamasından sorumlu olan en yüksek organı temsil etmektedir.
[90] Burada doğrudan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uygulanmaktadır ve olası olan anayasa reformlardan tamamen korunmuştur. İnsan hakların korunumu DBA'nın 6. maddesi ile garantilenmiştir.

düşünmesidir.[91] Anayasal prosedürlerle yapılamayan işler, uluslararası toplumun müdahalesi sonucu yapılmaktadır. Mesela uluslararası toplumun temsilcilerden birisi olan Bosna Hersek Yüksek Temsilcisi Paddy Ashdow, görev yaptığı 2002-2006 yıllarında, Bosna Hersek Anayasasına göre mümkün olamayan bir şekilde, sadece uluslararası baskıyı temel alarak birçok yerli siyasetçiyi görevden almış ve bu kişilerin Bosna Hersek siyasal arenasında faaliyet göstermelerini yasaklayabilmiştir.[92] Uluslararası toplumun Dayton sonrası Bosna Hersek'in anayasal düzeninde aktif rol aldığının bir örneği de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Başkanı tarafından Bosna Hersek Anayasa Mahkemesi üyelerinin göreve atanmasıdır.

Bosna Hersek'te uluslararası toplumun etki alanı insani yardımı ve insan haklarının korunması alanlarını da kapsamaktadır. Dayton Anayasası, uluslararası toplumun kurumlarına, Bosna Hersek'in anayasal sisteminde en kritik yeri vermiştir. Bu sonuçlardan yola çıkarak, Bosna Hersek'in anayasal sistemini doğrudan dış faktörle ilişkili olduğunu görebiliriz.

Dayton Anayasası'nın barındırdığı sorunlardan birisi de devletin egemenlik konusudur. Devlet organlarının yetkilerinin ne kadar geniş olduğu doğrudan devletin egemenliği ile ilişkilidir. Bosna Hersek Devleti anayasal düzenine baktığımız zaman, devlet organlarının yetkileri sınırlıdır çünkü yetkilerin çoğu devletçiklere aktarılmıştır. Yüksek Temsilcilik Ofisi hariç, Bosna Hersek'teki hiçbir devlet organı tam yetkiye ve egemenliğe sahip değildir. Cumhurbaşkanlığı, Parlamenter Meclisi ve Bakanlar Konseyi birbirine bağımlıdırlar ve yetkileri sınırlıdır. Dayton'un yarattığı

[91] Bosna Hersek'in ilk Cumhurbaşkanı Aliya İzetbegoviç 22.03.2001 yılında ''Slobodna Bosna'' adı taşıyan politik magazine verdiği röportajda şöyle demişti: ''Devletin başında hangi hükümet olursa olsun uluslararası toplumun yardımı olmadan bir şey yapamayacaktır''.

[92] Ebner Ch.J, ''The bonn Powers-Still Necessary?'', **Worshop of the RFP Consortium Study Group-''Regional Stability in EU'',** Reichenau, 2004, p. 118.

egemenlik tartışmasının içerisinde devlet ve devletçikler arasındaki yetki paylaşımına bakarsak; devlet ve devletçik arasında yetki konusunda çatışması olduğunda Dayton Anayasasının hiçbir yerinde devletin yetkisinin devletçiklerin (BHF ve Sırp Cumhuriyeti) yetkilerinden daha güçlü olduğu görülmemektedir. Bosna Hersek Anayasa Mahkemesi, devletçiklerin devlet yetkilerine sahip olmadıklarını belirtilerek, Bosna Hersek Anayasasının devletçiklerin anayasaları üzerinde olduğunu karara bağlamıştır.[93] Anayasa Mahkemesine göre böyle bir kararın hukuksal açıdan geçerli olabilmesi için, Dayton Anayasasında geçerli bir düzenleme olması şarttır, fakat böyle bir düzenleme bulunmamaktadır. Şayet Bosna Hersek Devleti ile devletçikler arasında yetki konusunda anlaşmazlık çıkarsa, böyle bir anlaşmazlığın çözülmesi için Dayton Anayasasında cevap bulunmamaktadır. Devlet ve devletçikler arasında yetki paylaşımındaki belirsizlikler Bosna Hersek Devletinin egemenliği için sürekli bir tehdit oluşmaktadır çünkü ülkedeki milliyetçi partilerin ayrılıkçı politikaları bu belirsizlikleri kullanarak devletin egemenliğini tehdit etmektedirler.

Dayton Anayasasının yarattığı sorunlardan birisi de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ihlali ile ilgilidir. Bosna Hersek Anayasası devletçik düzeyinde oy kullanma sistemi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini ihlal etmektedir. DBA'nın sonuçlardan birisi olan Dayton Anayasası, devletçik düzeyinde oy kullanma sistemi ile doğrudan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 14. maddesini ihlal etmektedir. Dayton Anayasasında düzenlenen seçim sistemi, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 1. maddesinde olan ayrımcılık yasağına da aykırıdır.[94] Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi 2006 yılında Bosna Hersek Hükümetinden

[93] Omer İbrahimagic, **''Supremacıja Bosne i Hercegovine nad entitetima''**, Sarajevo, Vijece kongresa bosnjackih intelektualaca, 1999, s. 9.
[94] R.C. Slye, ''The Dayton Peace Agreement: Constituonalism and Ethnicity'', **Yale Journal of İnternational Law**, 1996, p. 459-464.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini ihlal eden anayasal düzenlemelerin değiştirilmesi talebinde bulunmuştur, fakat bu konuda herhangi değişiklik yapılmamıştır. Aynı zamanda, Bosna Hersek yetkililerinden etnik kimlik düzeyinde temsile ilişkin yasalarının değiştirilmesi de talep edilmişti. Fakat 2006 yılında düzenlenen, Üçlü Cumhurbaşkanlığı ve Milletler Meclisi seçimleri Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı olarak yapılmıştır. Böyle bir eylemin sonuçlardan biri de, biri Boşnak, biri Yahudi ve biri de Roman olan Bosna Hersek vatandaşları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde etnik ayrımcılık yapılmasından dolayı Bosna Hersek Devletine karşı dava açmışlardır. Bu davaya ilişkin AİHM kararını açıklarken, Bosna Hersek Devleti açısından negatif bir sonuç çıkmıştır ve etnik ayrımcılığın Bosna Hersek'in seçim prosedürlerden kaldırılmasını kararlaştırmıştır. Bu dava Sejdiç-Finci adını taşımaktadır ve AİHM'nin kararının yerine getirmesinin, AB'ye aday ülke olabilmek için Bosna Hersek'e şart olarak konulmuştur.[95]

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi tarafından çıkarılan yeni bir kararla, Bosna Hersek Parlamenter Meclisinde yürürlükte olan seçim sisteminin insan haklarını doğrudan ihlal ettiği gerekçesiyle değiştirilmesi gerektiği karara bağlanmıştır.[96] Bu ve benzer kararlara bakarsak, Dayton Anayasasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesiyle uyumlu olmadığını çok açık görebiliriz. Bu sorunlar, Dayton Anayasasında bulunan etnik determinizmin yarattığı sonuçlardır. Peki, Dayton'da barış antlaşması yapılırken Richard Holbrooke ile diğer diplomat ve uzmanlar Bosna Hersek için yaptıkları yeni anayasanın Avrupa İnsan Haklar Sözleşmesine uyumlu olmadığını gözden mi kaçırdılar yoksa başka bir niyet mi vardı sorusu akla

[95] Commission of the European Communities, **The Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Enlargement Strategy and Main Challenges 2007-2008** , Brussels 6.11.2007, p. 7.

[96] 1628 No'lu Kararnamesi Avrupa Konseyin raporu üzerine Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi tarafından 30.09.2008 tarihinde çıkartılmıştı.

gelmektedir. Mevcut siyasal arena bu hataların düzeltmesine izin vermemekte ya da çok zorlanmaktadır. Milliyetçi ve ayrılıkçı siyaset yürüten Sırplar ve Sırp Cumhuriyetinin yeni seçilen Cumhurbaşkanı Milorad Dodik, Dayton Anayasasındaki herhangi bir değişikliğe karşı olduğunu belirterek, Dayton Anayasasındaki sorunlu kısımların ve ihlallerin düzeltilmesine izin vermemektedir.

Bosna Hersek'teki siyasal hayatın işleyişinde karşılaşılan bazı sorunların nedenleri de yine Dayton Anayasasında bulunan anayasal antinomilerde (çatışkı) bulunmaktadır. Bu antinomilerden bazılarına baktığımız zaman, Bosna Hersek'in aynı zamanda hem hukuk devleti hem otoriter devlet olduğunu görebiliriz. Hukuk devleti prensibi Dayton Anayasasının birinci maddesinde hukukun üstünlüğü (''Rule of Law'') çerçevesinde düzenlenmiştir. Buna göre insan hakları kısıtlanamaz ve kolektif haklara ek olarak korunabilir. Bu da hukuk devletinin temel unsurlarından birisidir. Dayton Anayasası, hukuk devleti modelini içerisinde barındırarak aynı zamanda da otoriter devlet modeli özelliklerini içermektedir. Bu otoriter devlet özellikleri en çok üç etnik grubun hakimiyetinin örneğinde kendini göstermektedir. Dayton Anayasasına göre, devlet organlarında üç etnik grup arasında yetki paylaşım sistemi bulunmaktadır ve bunun sonucu olarak etnik ayrımcılığın Bosna Hersek Anayasası ile onaylandığını görüyoruz. Etnik ayrımcılık, Cumhurbaşkanlığı, Halklar Konseyi, Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçilmesinde mevcuttur. Devlet organlarındaki yetkililerin çalışma tarzına ve verdikleri kararlara göre hangi etnik gruptan geldiklerini çok açık bir şekilde görmek mümkündür. Dayton Anayasası Bosna Hersek'te, hukuk devletini hukukun üstünlüğü olarak tanımlarken, öbür tarafta etnik grupların temsilcilerine tüm yetkilerin tanımasıyla onları gerçek hükümdarları yapmaktadır ve böylece anayasal antinomiyi yaratmaktadır. Bosna Hersek Anayasası insan haklarının korunmasını talep ederken, diğer tarafta ise bu insan haklarının

normatif olarak ihlalini sağlamaktadır ve bir kez daha anayasal antinomi yaratmaktadır

Dayton Anayasasına göre Bosna Hersek aynı zamanda federal devletin ve devletler ittifakının özelliklerini taşımaktadır ve bununla Dayton Anayasası kendi içerisinde anayasal çelişkiler yaratmaktadır. Anayasa Mahkemesi, devletçiklerin yetkileri hakkında karar verebilmesi ve vatandaşlık konusunda karar alma hakkı yetkilerine sahip olması ile Bosna Hersek'in federal devlet olduğunu göstermektedir. Devletin yetkileri, iki devletçik üzerinde zayıf olduğundan Bosna Hersek'in kendisini oluşturan devletlerin ittifakı olduğunu da söyleyebiliriz. Devletin içinde paralel organların bulunması; sağlık ve sigorta kurumları, eğitim, telekomünikasyon, demiryolları gibi paralel kurumlar Bosna Hersek'in devletler ittifakı olduğunu göstermektedir. Devlet organları doğrudan ve hemen uygulamaya konulacak kararları alamazlar çünkü iki devletçikten her biri Temsilciler Meclisinde 2/3 çoğunlukla merkezi organların çalışmasını engelleyebilir. Bu durumda devletçikler, teritoryal devlet birimleri olarak, devletler ittifakı için yapılan anayasal sözleşmenin tarafları olarak tutumlarını sergilemektedirler.[97] Devletin iki ayrı devletçikten oluşması ve iki devletçik arasındaki siyasal ayrılığı ile Bosna Hersek'in devletler ittifakı olduğu tezi desteklemektedir. Bosna Hersek'te hiçbir siyasal parti kendi siyasal varlığını Bosna Hersek Devletine bağlamamaktadır ve siyasal faaliyetlerle devletçik sınırını hiçbir siyasal parti ciddi bir şekilde geçmemektedir. Sırp Cumhuriyeti, Sırp partilerinin siyasal alanını temsil ederken diğer tarafta ise BHF'u Boşnak ve Hırvat partilerinin siyaset arenasını temsil etmektedir. Bu iki ayrı siyasal arena sadece devlet düzeyinde karşı karşıya gelmektedir. Bu perspektiften baktığımız zaman, Bosna Hersek'in mevcut siyasi yapısının özellikleri, tek bir devlet yerine

[97] 2006 yılında Sırp Cumhuriyetinin temsilcileri merkezi devlet organı olan Parlementonun çalışmasını bloke etmişlerdir. Devlet organlardaki böyle bir engellemeler çok sık yapılmaktadırlar.

devletler ittifakın özelliklerine benzemektedir.[98] Aynı zamanda Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığını da üç etnik grup temsil etmektedir.

Bosna Hersek Devletinin, dış ilişkilerde egemenliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz fakat iç ilişkilerde bu egemenlik sınırlıdır. Devlet organlarının egemenliğinin sınırlandırılmasının nedeni de Yüksek Temsilcisinin yetkilerinin artırılmış olmasıdır. Devlet egemenliği ise üç kurucu halkın elindedir.

Dayton Anayasası hukuki bir belgedir ve içinde adaleti barındırması şarttır. Fakat Dayton'da imzalanan barış antlaşması kendi içerisinde adaletsiz düzenlemeleri de içermektedir ve böylece Bosna Hersek Anayasasının içerisinde adaletsiz ve suç sayılabilecek maddeler bulundurmaktadır. Bu da yeni bir anayasal antinominin olduğunu göstermektedir. Dayton Anayasasının içerisinde adaletin üstünlüğü olarak sayabileceğimiz örneklere bakarsak, mültecilerin geri dönüşü, savaş suçlularının yakalanması gibi bu anayasanın adaletin üstünlüğünü savunduğunu bize göstermektedir ama gerçekte durum farklıdır. Dayton Anayasası adil olmayan hükümler de içermektedir. Etnik temizlik ve soykırımı üzerinde kurulan etnik Sırp Cumhuriyeti buna bir örnektir. Etnik olarak temiz bir Sırp devleti kurulması uğruna, Sırp Cumhuriyetinin topraklarında ağır savaş suçları işlenmişti ve sonuç olarak Dayton Anayasası ile adını bile konularak ''Sırp Cumhuriyeti'' devletçik statüsünü kazanmıştır. Böyle bir anayasal antinomi Dayton Anayasası üzerine negatif bir etki yapmaktadır. Sonuç olarak, bu antinomi devletin teritoryal bütünlüğünü, insan haklarının etkili bir biçimde korunmasını, soykırımın engellenmesi gibi uluslararası hukuk prensiplerinin yerine getirilmesini engellemektedir.

[98] **İbrahimagic**, a.g.e., 23.

Dayton Anayasasını incelediğimiz zaman şu özellikler dikkati çekmektedir; etnik düzeydeki demokrasinin ve etnik determinizm, dış baskı ve devlet egemenliğinin kaybı, insan hakları ihlalleri ve anayasal düzenlemelerde hukuksal antinomilerin yaratılması. Bu hususlara baktığımız zaman Dayton Anayasası hakkında olumsuz sonuçlar çıkarmak mümkündür. Bosna Hersek'te barışın sağlanması hariç, Dayton Anayasası modern anayasa modeli özelliklerinin çoğundan yoksundur. Böyle bir anayasa Bosna Hersek'in egemenliğine zarar verme, devamlı insan haklarının ihlali ve en büyük suçların anayasal düzenlemelerle savunulması gibi negatif sonuçlar yaratmaktadır. Bosna Hersek Anayasası sosyal gelişmeyi engellemektedir. Dayton Anayasasına göre devlet organlarındaki iş yerlerine kadro alma prosedürlerinde eğitim ve uzmanlık ilk şart olarak konulmamaktadır, ilk ve en önemli şart etnik kimliktir. Anayasal antinomilerin sonucu olarak bazı düzenlemelerin uygulanmasında hem sosyal hem de siyasal karışıklık yaratmaktadır. Bu özellikleri taşıyan Bosna Hersek Anayasasında değişiklikler yapılması şarttır. Anayasa reformu öncelikle hukuk devleti ve toplum için acil ve zorunlu bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacı karşılarken, devlet organlarının yetkilerinin artması ve egemenliklerinin güçlendirilmesi şarttır. Gerçek bir çözüm için anayasa reformunda kolektif ve bireysel hakları kurumsal ve hukuksal olarak devlet düzeyinde koruma altına alınması şarttır. Başarılı bir anayasa reformun yapılabilmesi için etnik kimlik bazındaki yönetim biçiminin kaldırılması şarttır. ''Sırp Cumhuriyeti'' adının değiştirilmesi gerekmektedir çünkü bu isim sadece bir etnik grubun diğer etnik gruplar üzerindeki üstünlüğünü göstermektedir. Devlet ve devletçikler arasındaki yetki paylaşımının yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Devletin fonksiyonlu olabilmesi için devletçik düzeyinde olan yetkilerin devlet düzeyine aktarılması şarttır. Ancak derin ve temelli bir anayasa reformu ile Bosna Hersek işlevsiz Dayton

Anayasasından kurtulabilecek ve geleceğe fonksiyonlu bir anayasa ile adımları atabilecektir.

2. Anayasa Reform Çabaları

Bosna Hersek Anayasası, DBA'nın parçası olarak savaş sonrası dönemde barışı koruyarak, devlet organlarının işler hale gelmelerinin sağlanmasını ve devlet egemenliğinin güçlendirilmesini amaçlamıştır. Böyle bir amaca rağmen, Dayton Anayasasının modern bir anayasa modelinden ne kadar uzak olduğu görülmektedir. DBA'nın imzalamasından sonra ilk yıllarda Dayton Anayasasının siyasal süreçlerdeki işlevsizlikten dolayı anayasa reformuna ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Uluslararası toplum, yerel siyasetçilerin anayasa reformu konusunda anlaşmaları gerektiği düşüncesine sahiptir. Yüksek Temsilci ve uluslararası toplumunun diğer temsilcileri Bosna Hersek'te anayasal reformun yapılması gerektiğini çok açık bir şekilde belirtmişlerdir. Eski Yüksek Temsilcisi olan Paddy Ashdown herhangi bir anayasa değişikliğinin, ancak Bosna Hersek'te yaşayan üç etnik grubun temsilcilerinin anlaşması sonucu ile mümkün olabileceğini söylemiştir.[99] Dayton Barış Antlaşmasının babası olarak bilinen ABD diplomatı Richard Holbrooke Bosna Hersek'e 2003 yılında yaptığı ziyaretinde şöyle demişti: ''Dayton, savaşı durdurmak için sadece bir araçtı. Mevcut Dayton Anayasasını geliştirmek isteyenler bunu deneyebilirler. Ancak üç etnik grubun anlaşması sonucu olarak Dayton Anayasasındaki değişiklikler bizim için de uygundur.''[100]

Bosna Hersek Anayasa reformunun kaçınılmaz olduğu 22 Aralık 2009 yılında, AİHM'nin Finci-Sejdiç *vs*. Bosna Hersek davasında verdiği kararından sonra belli olmuştu. Dayton Anayasasına göre Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı ve

[99] **Trnka**, s.275.
[100] ESI in the press, Constitutional Changes in Bosnia and Herzegovina: What's on the Table, **Southeast European Times**, p. 1-3.

Parlamenter Meclisin üyeleri sadece üç kurucu halktan seçilebilirler, yani azınlıklardan seçilemezler. Bosna Hersek Anayasası hem üç kurucu halka, hem de azınlıklara karşı ayrımcılık yapmaktadır. Üç kurucu halkın temsilcileri, Bosna Hersek'in Üçlü Cumhurbaşkanlığına üye aday olabilmek için herhangi bir devletçikten aday olamazlar. Boşnaklar ve Hırvatların Cumhurbaşkanlığına ancak BHF'ndan aday olabilirler, Sırp Cumhuriyetinden aday olamazlar. Sırplar ise ancak Sırp Cumhuriyetinden aday olabilirler, BHF'ndan aday olamazlar. Azınlıklar, Bosna Hersek'in Üçlü Cumhurbaşkanlığına aday olamazlar.[101] Böyle bir anayasal düzenleme ile Dayton Anayasası doğrudan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini ihlal etmektedir. Bu nedenden dolayı da Dayton Anayasasında reform yapılması gereklidir. Mevcut anayasanın, uluslararası insan ve medeni haklara uyum sağlaması şarttır. Anayasadaki değişikliklerle, devlet organlarının güçlenmesine ve böylece Avrupa-Atlantik entegrasyonlarınında *acquis communautaire*'*nin* yerine getirmesini kolaylaştıracaktır.

Dayton Anayasasının reformunun yerine getirilmesi mevcut siyasal arenada çok zor görünmektedir. Mevcut Bosna Hersek Anayasası uluslararası toplumun baskısı altında ortaya çıkmıştır. Savaş süresince, uluslararası toplum Bosna Hersek'in federal devlet veya devletler ittifakı gibi iki opsiyonu arasında karar vermeye çalışmıştı. Devlet düzeyinde herhangi bir sosyal ve iktisadi politikanın yürütülmesi için düzenleme de bulunmamaktadır. Böyle bir durumun değiştirmesi için üç kurucu halk arasında mutabakat bulunmamaktadır çünkü DBA konusunda farklı tutumlar mevcuttur.

[101] Sedmi i Osmi periodični izvještaj o primjeni Međunarodne konvencije o zabrani svih oblika rasne Diskriminacije u BiH; http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/AdvanceVersions/CERD-C-BIH-8.pdf, (27.03.2011).

DBA konusunda iki farklı tutum mevcuttur. Dayton'un savaşı bitirmek için bir araç olduğunu ve savaş sonrası dönemde Dayton'un artık işlevsiz olduğunu ve Dayton Anayasasının temelden değiştirilmesi gerektiğini düşünenler de vardır.[102] Böyle bir tutumu Bosna Hersek'te iki etnik grubun siyasal temsilcilerinde görmekteyiz: Boşnaklar ve Hırvatlarda. Böyle bir tutuma uluslararası toplumun temsilcileri de sahiptirler fakat bu işin onlar tarafından değil, Bosna Hersek'teki üç etnik grup temsilcileri tarafından yapılması gerektiği düşüncesine sahiptirler.[103] Diğer tarafta ise Sırp etnik grubun temsilcileri, Dayton Anayasasının Bosna Hersek'te barışı korumak için temel prensip olduğunu ve herhangi bir anayasa değişikliği çabalarının barışı tehdit olarak değerlendirmek gerektiğini düşünmektedir. Sırp siyasal liderleri, mevcut Bosna Hersek Anayasasında herhangi bir değişikliğin yapılması, Sırp Cumhuriyetinin mevcut statüsünün değiştirilmesine ve bu devletçiğin yok olmasına neden olabileceğini düşünmektedirler. Sırp siyasal liderler yaptıkları açıklamalarda çoğu zaman, Dayton Anayasasında reform yapılırsa ve bu reform onların onayı olmadan gerçekleşirse, Sırp Cumhuriyetinin referandumla ayrılacağı gibi tehditlerde bulunmaktadırlar. Bosna'daki siyasal liderler arasındaki anlaşmazlık, devlet organlarının egemenliğini zayıflatmaktadır. Avrupa-Atlantik Entegrasyonları üç etnik grup arasındaki işbirliği belli bir düzeyde sağlanmıştı fakat yine ana konulardaki anlaşmazlık devam etmektedir.[104] Bosna Hersek'te yaşayan üç kurucu halk Dayton Anayasasının reformuna farklı gözlerle bakmaktadırlar. DBA, Bosna Hersek'te yaşayan üç etnik gruba dayatılan bir antlaşmadır ve bu antlaşmayı üç kurucu halka zorla kabul ettirilmiştir. Dayton'da imzalanan barış antlaşmasından en fazla Sırp etnik grup yararlanmıştır. Sırplar, savaş sürecinde etnik temizlik ve

[102] Padyy Ashdown, ''JISB Interview: The European Union and Statebuilding in the Western Balkans'', **Journal of Intervention and Statebuilding**, Vol.1, No.1, March 2007, p. 7.
[103] M. Lajčak, Bosna Hersek için Yüksek Temsilcisi, **Nezavisne novine**, 14. 10. 2008.
[104] Julie Kim, "Bosnia: Overview of Current Issues", **CRS report for Congress**, January 2008, p. 2.

soykırım ile kazandıkları topraklar üzerinde Dayton Barış Antlaşması sayesinde yarı bağımsız bir devlet olan Sırp Cumhuriyeti'ne sahip olmuşlardır. Bu nedenden dolayı Sırp tarafı çok sert bir şekilde Dayton Anayasasının reformuna karşı çıkmaktadır. Boşnaklar ve Hırvatlar ise anayasa reformunun yapılmasından yanadırlar çünkü Dayton'a göre on kantondan oluşan bir federasyon kurmak zorundaydılar.

Dayton Antlaşmasının sivil sektör üzerinde denetim yetkisi, Bosna Hersek için Yüksek Temsilcisine verildi. Anayasa konusunda Yüksek Temsilci bazı reformlar yerine getirmeyi başarmıştı. Dayton Anayasasına göre devlet düzeyinde yargı organları konusunda düzenlemeler bulunmamaktadır. Yüksek Temsilci Wolfgang Petritsch 2000 yılında Bosna Hersek Anayasasına müdahale ederek devlet düzeyinde iki yeni devlet organı olan Bosna Hersek Mahkemesinin ve Bosna Hersek Savcılığının kurmasını sağlamıştır.[105] Yüksek Temsilci 2000 yılında Dayton Anayasasına müdahale ederek, özerk bölge Brçko konusunda yeni bir düzenleme yapılması ile bu bölgeyi doğrudan devlet organlarının yönetimine bağlamıştır. Bu düzenleme ile *de facto* üçüncü devletçik kurulmuştur.[106]

Dayton Anayasasında devlet organlarının finansmanı konusunda anayasal düzenleme bulunmamaktadır. Yüksek Temsilci, Bosna Hersek Anayasasına müdahale ederek yeni bir anayasal düzenleme ile devlet organlarının finansmanını sağlamak için devlet düzeyinde vergi toplama sistemini kurdurmuştur. Bu düzenleme ile devlet organlarının finansmanı için; 1/3 Sırp Cumhuriyetinden ve 2/3 BHF'ndan gelir sağlanacaktır. Yüksek Temsilcinin baskısı altında bazı yetkiler devletçik

[105] Nedžad Smailagić, Nermin Keranović, Pravosudni sistem, u: Gavrić, Saša/Banović, Damir/Krause, Christine (ur.), ''Uvod u politički sistem BiH – izabrani aspekti'', **Fondacija Konrad Adenauer/Sarajevski otvoreni centar**, Sarajevo, 2009, s. 234.
[106] Florian Bieber, **Bosna i Hercegovina poslije rata: Politički sistem u podijeljenom društvu**, Buybook, Sarajevo, 2009, s. 152.

düzeyinden devlet düzeyine aktarılmış. Özellikle Yüksek Mahkemelik ve Savcılık Konseyinin devlet düzeyinde kurulması çok önemlidir.

Yerel siyasetçilerden anayasa değişikliği için ilk teklif 2001 yılında Hırvat Sosyal Liberal Partisinin (HSLS) başkanı olan Drazen Budişa'dan gelmişti. Budişa, Bosna Hersek'in teritoryal olarak yeniden organize edilmesi gerektiğini savunmuştur. Onun anayasa değişikliği teklifine göre Bosna Hersek'te mevcut iki devletçik yerine 14 kanton kurulması gerekir. Bu teklife göre beş kantonun Boşnaklar'a, beş kantonun Sırplara ve 4 kantonun Hırvatlara verilmesi gerekir. İlk etapta bu teklifi Bosna'daki bütün Hırvat partileri kabul ettiler, hatta o dönem Hırvatistan'ın Cumhurbaşkanı olan Stipe Mesiç bu anayasa değişikliği teklifine çok sıcak bakıyordu.[107] Fakat diğer taraftan, Sırp partiler buna çok sert bir şekilde karşı çıktılar ve teklif reddedildi. Bir başka parti, Bosna Hersek Partisi (Stranka za BİH), 2002 yılında anayasa değişikliği teklifinde, Bosna Hersek'in merkez devlet organlarının güçlenmesini ve devletçiklerin yetkilerinin zayıflatmasını teklif etmiştir.[108] Bosna Hersek Sosyal Demokrat Partisi(SDPBİH) Nisan 2003 yılında hazırladığı anayasa değişikliği inisiyatifi çerçevesinde, Bosna Hersek'te yeni bir teritoryal düzen teklif etti. Bu inisiyatife göre Bosna Hersek'i teritoryal olarak, coğrafi, iktisadi, tarihi ve kültürel özellikleri göz önüne alarak bölgelere ayırması gerekiyordu. Bu bölgelerin kurulması devletçiklerin ortadan kaldırılması anlamına da gelmektedir.[109]

---

[107] Mesić vidi Bosnu bez entiteta, Internet, http://www.pcnen.cg.yu/Arhiva/2001/11-03-2001.htm,(27.03.2011)

[108] Platforma Stranke za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, 2002, http://www.zabih.ba/izbori2002/platforma.shtml, (28.04.2011).

[109] Inicijativa SDP BiH za promjenu Ustava Bosne i Hercegovine, Internet, Sarajevo, 2003, http://www.sdp-bih.org.ba/aktuelno.htm, (28.04.2011).

Avrupa Güvenlik İnisiyatifi[110] 2004 yılında Bosna Hersek'in yeni anayasal düzenlemesine ilişkin teklif hazırlamıştır.[111] Bu teklife göre Bosna Hersek Federasyonu yetkilerini zamanla kantonlara aktaracak ve bu kantonlar otonom birimler haline geleceklerdir. Sırp Cumhuriyeti ve özerk bölge Brçko da otonom birimler haline gelecekler. Böylece Bosna Hersek normal federal devlet haline gelecekti. Yönetim üç düzeyli olacaktı; merkezi yönetim, bölgesel yönetim ve yerel(belediye) yönetim şeklinde olacaktı.[112] Avrupa Güvenlik İnisiyatifi tarafından hazırlanan bu teklif, Sırp siyasal partileri Sırp Demokrat Partisi(SDS) ve Demokratik Kalkınma Partisi(PDP) tarafından kabul edilmemiştir. Hırvat partisi Hırvat Demokrat Birliği(HDZ) bu teklife sıcak bakıyordu fakat Sırp partilerinin bu teklife karşı çıkması ile böyle bir anayasa değişikliği uygulamaya geçemedi. Boşnak partisi olan Demokratik Eylem Partisi(SDA) bu teklif konusunda kararsız kalmıştır.

Anayasa değişikliği için yapılan birçok teklifin kabul edilmemesine rağmen Bosna Hersek Anayasasının diğer modern anayasalara göre yeniden düzenlenmesi şarttır. Dayton Anayasasını diğer modern anayasalardan ayıran nokta şudur: Dayton Anayasası *de facto* olarak barış antlaşmasının sonucu olarak çıkmıştır ve bu barış antlaşmasının bir parçasıdır.[113]

Dayton Anayasasının reformu, Bosna Hersek'in AB ve NATO'ya üye olabilmesi için şarttır. Bosna Hersek'in Nisan 2002 yılında Avrupa Konsey üyesi

---

[110] **Avrupa Güvenlik İnisiyatifi**(European Stability Initiative-ESI) Güneydoğu Avrupa'daki ülkelerin problematiğini inceleyen uzman organizasyonudur. 1999 yılında kurulmuştu ve bölgedeki sorunların çözülmesi için çok sayıda teklif sunmuştu. Organizasyonun web sitesi: http://www.esisweb.org.html, (28.04.2011).

[111] Osigurati mir u Bosni i Hercegovini daljnom nadogradnjom Daytonskog sporazuma, Bruxelles, Varšava, Berlin, 16. prosinca 2003, Internet, 15/02/04, http://www.bkbih.org/kta/vijesti_2003/30/41-30-2003.htm, (27.03.2011)

[112] Federalizam koji funkcionira – radikalni prijedlog za praktičnu primjenu, Internet, Berlin, 2004, http://www.esiweb.org/reports/bosnia/showdocument.php?document_ID=49, (26.02.2011)

[113] Edin Šarčević, **Dejtonski ustav: Karakteristike i karakteristični problemi**, Fondacija Konrad Adenauer – Ured u BiH, Sarajevo, 2009, p. 57.

olması söz konusu olduğunda, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi şöyle bir açıklamada bulunmuştu: ‘’Bosna Hersek devlet organlarının güçlendirilmesi gerekmektedir ve bunun yapılabilmesi için anayasa reformunun yapılması şarttır.’’ Bunun yanında 2005 yılında Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan raporda, anayasa reformunun yapılması için uyarılar içermektedir: ‘’Bosna Hersek Devleti o kadar güçsüz organlarla AB entegrasyonunda ilerleme yapamaz. AB ile İstikrar ve Ortaklık Sözleşmesinin yapılması için devlet düzeyinde güçlü devlet organlarına sahip olması şarttır.’’[114]

Dayton sonrası döneminde anayasa konusundaki gelişmeler çok yavaştı. Ancak Nisan 2002’de Bosna Hersek Avrupa Konseyi’ne üye olduktan sonra bu süreç hızlanmıştır. Bosna Hersek Anayasa Mahkemesi 2000 yılında, Sırp Cumhuriyetinin Anayasasında bulunan ve Sırp etnik grubun diğer etnik gruplara göre üstünlüğü ve öncelliklerini tanıyan maddeler konusunda karar almıştır. Anayasa Mahkemesi bu maddeleri, ayrımcılık hususlarının bulundurması nedeniyle uyumsuz görmüş ve üç kurucu halkın Bosna Hersek’in bütün topraklarında eşit olduğunu karara bağlamıştır. Sonuç olarak, söz konusu olan maddelerin Dayton Anayasasına uygun olmadığını ve değiştirilmesi gerektiğine karar verilmiştir.

Bosna Hersek, Avrupa Konseyi’ne üye olduktan sonra, işleyen bir devlet olma yolunda önemli fakat zorlu ve yavaş adımlar atmıştır. Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı askeri güçler üzerinde komutayı almıştı. Merkezi Savunma

[114] Constitutional Reform, **ESI**, available online: http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=311&film_ID=5&slide_ID=32, (24.03.2011).

Bakanlığı 2004 yılında kuruldu ve üç etnik ordu tek bir komuta altına birleştirildi.[115] Savunma reformu, detaylı olarak son bölümde değerlendirdim.

Anayasa reformu konusunda ilk önemli adım 2005 yılında atıldı. Dayton Anayasasının değiştirilmesini amaçlayan Nisan 2005 yılında hazırlanan anayasa reform paketi Bosna Hersek Parlamentosunda reddedildi. Bu paket Bosna Hersek Anayasasının değiştirilmesi için en önemli çabaydı. 2006 yılında yapılan genel seçimlerden sonra siyasal liderler artık milliyetçi politikayı sürdürmeye başlamışlardı. O dönemde Sırp Cumhuriyetinin Başbakanı olan Milorad Dodik, uluslararası toplumun baskısı altında olan anayasa değişikliklerinin mümkün olmayacağını duyurdu.[116]

Bu bölümde, Nisan Paketi daha detaylı incelenecektir çünkü bu anayasa değişiklik paketi Bosna Hersek'teki anayasa reform sürecini başlatan ilk önemli adımdı. Nisan Paketinde, ilk defa altı siyasal parti anayasa değişikliği yapılması gerektiği konusunda anlaşma sağlamıştır. Anayasa değişikliği süreci, ABD ve Venedik Komisyonu tarafından devamlı olarak desteklenmiştir. Nisan Paketi'nden sonra anayasa reform sürecinde iki önemli çaba daha da olmuştu: Prud Antlaşması ve Butmir Paketi.

2.1. Nisan Anayasa Reform Paketi

Bosna Hersek Anayasasında değişiklikler yapılması için en ciddi inisiyatif Bosna Hersek Yüksek Temsilcisinin yardımcısı olan Donald Hays'tan gelmişti. ABD Barış Enstitüsü (USIP) ve Donald Hays'in yönetiminde, Bosna Hersek siyasal

[115] Constitutional Reform, **ESI**, available online: http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=311&film_ID=5&slide_ID=32, (24.03.2011).
[116] Balić, L./ Izmirlija, M. ''Stanja, perspektive i mogućnosti za promjenu Daytonskog ustava, u: Osam godina daytonske BiH: nove vizije za Bosnu i Hercegovinu?'' **Zbornik radova i zaključci sa alternativne konferencije Sarajevo**, 2. oktobra 2003, Fondacija „Heinrich Böll", 2004. s. 13.

arenasındaki altı lider siyasi parti anayasa değişikliği konusunda çalışmaya başladılar. Müzakereler üç farklı etapta yer aldı. Birinci etapta, müzakereler gizli bir şekilde Nisan 2005'ten Kasım 2005'e kadar sürmüştür. Müzakerelerin ikinci bölümü, Nisan 2005'ten Ocak 2006'na kadar sürmüş ve halka açık yapılmıştır. Saraybosna'daki ABD Büyükelçiliği bu etaptaki müzakerelere doğrudan katılmıştır. Müzakerelerin üçüncü ve son bölümü Şubat 2006 yılında yapılmıştır. Bu etapta müzakereler kapalı kapılar arkasında yapılmış ve altı siyasal parti anayasa düzenlemeleri konusunda belli bir düzeyde anlaşma sağlamıştır.

Nisan Paketinin, ABD'li diplomatlar tarafından başlatılan bir inisiyatif olduğu çoğu zaman dile getiriliyordu. Halbuki Avrupalı diplomatlar da bu sürecin başından beri çok aktif bir rol almışlardır. Donald Hays'in sözleri bunu doğrulamaktadır; ''Avrupa Parlamentosu ve Venedik Komisyonu bu süreçte başından beri bizimle beraber çalıştı''.[117]

AB'nin desteği iki yönlüydü. İlk olarak, müzakerelerin ilk aşamasında AB finansal destek sağladı. İkincisi, AB'nin kendi diplomatları yoluyla Nisan Paketine destek vermesiydi. Nisan 2005 yılında aldığı kararla Avrupa Parlamentosu Bosna Hersek'teki anayasa reform hareketlere destek vererek, Dayton Anayasasının reformunda Venedik Komisyonundan da destek istemiştir.[118] Fakat AB, müzakereler ilerledikçe ve kritik noktalara gelince kendi katılımını azaltmış ve daha çok seyirci olarak katılmayı tercih etmiştir. Avrupalı diplomatlar, müzakere konusunda bazı endişeler taşıyordu; ABD'li diplomatların müzakere sürecinde dayatılan çözümleri empoze etmeye çalışması ve müzakerelerde uzmanların yerine siyasetçilerin yer almasından endişe duyuyorlardı. Uluslararası toplumun desteğine rağmen Nisan

[117] Sead Numanoviç, ''Aprilski Paket'', **Dnevni Avaz**, Decembar 2006.
[118] **European Parliament**, "EP resolution on the state of regional integration in the Western Balkans," April 14, 2005.

Paketi doğrudan yerli siyasetçiler tarafından yürütüldü. İki kurucu halkın liderleri Boşnak olan Sulejman Tihiç ve Hırvat olan Dragan Çoviç anayasa reformunun başlatılmasına en fazla çaba gösteren yerli politikacılardı. Sırp liderler sonradan reforma katılmaya karar vermişlerdir.[119]

Nisan Paketinin temel eksikliği, problemler için teklif edilen çözümlerin yetersiz olmasıdır. Diğer taraftan, Nisan Paketi Bosna Hersek'in Avrupa-Atlantik entegrasyonu yolunda önemli konuları da ele almıştır. Hırvat lideri Çoviç, Nisan Paketinin, Dayton sonrasındaki en önemli olaylardan biri olduğunu söylemiştir.[120]

Dayton Anayasasında değişiklikler yapılması için Avrupalı ve ABD'li diplomatların baskısı altında hazırlanan meşhur ''Nisan Paketi'', 2006 yılının Nisan ayında Bosna Hersek Parlamenter Meclisinde kabul edilmedi. Nisan Paketinin kabul edilmesi için 26 vekil "evet" oyu, 42 vekil "hayır" oyu kullanmıştı. Sırp partiler Nisan Paketine destek vermişlerdi. Boşnak partisi SDA ve Hırvat partisi HDZ da Nisan Paketini kabul etmeye hazırdı. Fakat müzakerelerin son aşamasında Boşnak partisi SBİH ve Hırvat partisi HDZ-1990 Nisan Paketini reddettiler ve böylece anayasa değişikliği paketi Parlamenter Meclisinde kabul edilmedi. Boşnak partisi olan SBİH, Nisan Paketinin reddedilmesinin sebebini açıklayarak, anayasa değişikliği paketteki düzenlemelerinin soykırım üzerine kurulan Sırp Cumhuriyetinin varlığını korumasıyla Bosna Hersek Devletinin egemenliğine zarar verdiğini iddia etmiştir. Bir başka sebep de, Nisan Paketine göre genel seçimler, devletçik düzeyinde oy kullanma prensibine göre devam edecektir ve bunun Bosna Hersek devlet organlarına zarar vermeye devam edileceğini iddia etmiştir. SBİH Parti başkanı Haris

[119] Bruce Hitchner,"From Dayton to Brussels:The Story Behind the Constitutional Governmental Reform Process in Bosnia and Hercegovina,"**The Fletcher Forum of World Affairs**,Vol. 30 (1),Winter 2006.
[120] Marijan Nekic, ''Aprilski Paket dobar pokusaj'', **Nezavisne**, Maj 2007.

Silajdziç Nisan Paketi Bosna Hersek Parlamenter Meclisinde kabul edilirse sonuç olarak Dayton Anayasasının Parlamenter Meclisi tarafından onaylanması anlamına da gelecektir çünkü Dayton Anayasası hiçbir zaman Bosna Hersek Parlamenter Meclisi tarafından onaylanmamıştır. Böyle bir mantığın yanlış olduğunun söylenmesi de doğru değildir çünkü Bosna Hersek'teki siyasal arena belirsizliği içermektedir. SBİH kendi parti programında devlet organlarının güçlenmesine ve devletçiklerin zamanla ortadan kaldırmasından yanadır. Fakat böyle bir tutumu, uluslararası toplumun bir bölümü fazla idealist bulmakta ve Bosna Hersek'in devletçikleri ortadan kaldırılmasının hayal olduğunu düşünmektedir. Fakat böyle bir tutumun ne kadar adaletsiz olduğunu görmek gerekir; çünkü 2007 yılında Uluslararası Ceza Mahkemesi, Bosna Hersek *vs*. Sırbistan ve Karadağ davasında Sırp Cumhuriyet Ordusu(VRS) tarafından Srebrenica'da soykırım işlediğine dair karar vermiştir. Devlet veya devletçiği soykırım aracığıyla kurmak uluslararası hukuka aykırıdır. Uluslararası toplumun bir bölümü etnik temizlik ve soykırım üzerine kurulan Sırp Cumhuriyetinin varlığının korunarak uluslararası mahkemelerin kararlarını görmezden gelip Bosna Hersek Devletine karşı çifte standart da uygulamaktadır.

Nisan Paketi olarak bilinen anayasa değişiklik paketinin içeriği ağırlıklı olarak devlet organlarının organizasyonu ve yetki dağılımı konularını kapsamaktadır. Nisan Paketine göre Bosna Hersek Devleti, savunma ve güvenlik, Bosna Hersek Savcılığı ve Mahkemesi üzerinde tam yetki sağlayacaktı.[121] Nisan Paketine göre; vergi sistemi, seçim süreci, bilim ve teknoloji, ekoloji ve yerel yönetim alanları, devlet ve devletçiklerin ortak yönetiminde olacaktır. Bu anayasa değişikliği paketine göre Parlamenter Meclisinin üye sayısı 42'den 87'ye yükselecek. Temsilciler Meclisi

[121] Nisan Paketi hakkında bakınız: http://www.kas.de/proj/home/pub/41/15/year-2006/dokument_id-8849/index.html, (14.02.2011).

ve Milletler Meclisinin yetkisinde Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılacaktır. Cumhurbaşkanlığında bir Cumhurbaşkanı ve iki yardımcısı olacaktı. Nisan Paketine göre Cumhurbaşkanlığı ve Milletler Meclisi üyelerinin seçiminde kurucu halklara karşı yapılan ayrımcılık ortadan kaldıracak. Yani, Cumhurbaşkanlığı ve Milletler Meclisi için yapılan seçimlerde Sırp Cumhuriyetinden Boşnaklar ve Hırvatlar da aday olabileceklerdi. Aynı şekilde Sırplar da BHF'ndan aday olabileceklerdi. Fakat azınlıklardan gelenler bu kurumlara aday olamazlar ve böylece azınlıklara karşı ayrımcılık Nisan Paketine göre yapılmaya da devam etmektedir.

Nisan Paketinin başarısızlığı siyasal arenada birçok siyasal sonuç yaratmıştır. En güçlü Hırvat partisi olan HDZBİH, Nisan Paketi konusunda parti içindeki anlaşmazlık sonucunda ikiye bölünmüştür ve iki yeni parti kurulmuştu; HDZBİH ve HDZ1990. Nisan Paketine karşı çıkması ile, SBİH Partisinin başkanı Haris Silajdziç Boşnaklar arasındaki popülaritesini yükselterek, lider olan Boşnak SDA Partiyi 2006 yılındaki seçimlerde yenmeyi başarmıştır.

Bu arada Nisan Paketi kapsamındaki anayasa değişikliği konularına ilişkin Avrupalı ve ABD'li diplomatlar arasında da farklı yaklaşımlar mevcuttur. Avrupalı diplomatların asıl amacı, Bosnalı siyasetçileri bir araya getirmek ve anayasa değişikliği konusunda müzakere etmelerini sağlamaktır. Bosnalı siyasetçiler üzerinde Avrupalı diplomatlar baskı yapmak istemiyorlardı. AB yetkilileri, anayasa reformunu sözde desteklemişler ve anayasa değişikliğini zorla yaptırmak istememişlerdir.[122] Diğer tarafta ise, anayasa değişikliği müzakerelerinin sonuçlarına ilişkin ABD'li diplomatlara büyük önem veriyorlardı. ABD'li diplomatlar müzakere sürecinde bazı

[122] Sead Numanoviç, "We're near Agreement on Police Reform," **Dnevni Avaz**, p. 5.(04.04. 2007).

çözüm önerileri zorla kabul ettirmek istemişlerdir ve Nisan Paketinin başarısızlığından sonra Avrupalı diplomatlar bunu sık dile getirmişlerdi.[123]

Mayıs 2007 yılında, Sırp lider Milorad Dodik ve Boşnak lideri Haris Silajdziç Washington'da bir araya geldiler. ABD'li diplomatların yönetiminde Nisan Paketinde olan bazı anayasa değişiklikleri konusunda anlaşma sağlamaya çalışmışlardır. Dodik, seçimlerin devletçik düzeyinde yapılması konusunda tutumunu belli bir düzeyde hafifletti ve Sırp Cumhuriyeti polis güçlerinin kontrolünü belli bir düzeyde devlet organlarının elinde olmasını kabul etmeye hazır olduğunu söyledi.[124] Böyle bir değişikliği kabul etmek için Boşnak lider Haris Silajdziç, Sırp Cumhuriyetinin ismini değiştirmesini şart olarak koymuştu. Milorad Dodik'in böyle bir teklife karşı çıkması üzerinde, ABD'li diplomatların bu çabası da boşa gitti. Bundan sonraki anayasa değişiklik çabalarına baktığımız zaman, Bosna Hersek Devleti için her ne kadar elverişli olmasalar da, Nisan Paketi ve Washington'daki Dodik-Silajdziç görüşmesi anayasa değişikliği konusundaki en iyi çabalardı. Hem Nisan Paketi hem Washington'daki görüşmelerde anayasa değişikliği çözümleri reddetmesi ile Boşnak lider Haris Silajdziç büyük hata yaptığı söylenebilir. düşünüyorum. Anayasa değişikliğine karşı sonraki dönemlerde Sırp liderleri daha sert ve milliyetçi tavır almışlardır. Milorad Dodik ve diğer Sırp liderleri, Nisan Paketinde ve Washington'daki görüşmede olumlu yaklaştıkları reformlara artık karşı çıkmaya başlamışlardır. Silajdziç kuşkusuz Bosna Hersek Devlet organlarının güçlendirmesini istemiştir ve devletçiklerin yetkilerinin devlet düzeyine aktarmaya çalışırken bunu iyi niyetle yapmaya çalışmıştır. Fakat siyasi arenadaki gerçek çok farklıydı ve gerçek durumu doğru olarak değerlendirseydi söz konusu olan anayasa

[123] S. Mustajbegovic and G. Katana, "Washington Summit and Reviving Bosnia's Reforms," **Balkan Insight**, N. 84, May 24, 2007.
[124] ''US wants Bosnians to end rift for reforms", **The Peninsula**, May 24, 2007.

değişikliği teklifini kabul etmesi gerekirdi. 2010 yılında yaptığı bir konuşmada Milorad Dodik şu ifadeleri kullanmıştı; ‘’Haris Silajdziç’e şimdi teşekkür ediyorum Nisan Paketini reddettiği için. Hayır demeseydi, söz konusu olan anayasa değişikliklerini kabul edecektim. Sırp Cumhuriyetinin durumu bugün o zamandaki durumuna göre çok daha iyi ve o zaman kabul etmeye hazır olduğum anayasa değişikliğini bugün asla kabul etmezdim. ’’[125]

Nisan Paketini yeniden hayata geçirmek için Yüksek Temsilci Christian Schwarz-Schilling de çaba göstermişti. Schilling’in planına göre Bosna Hersek parlamentosu içerisinde bir komisyon oluşturulacaktı ve bu komisyon anayasa değişikliği konularını inceleyip öneriler hazırlanacaktı. Komisyonun çalışmasına uluslararası uzmanlar da katılacaktı. Çalışma tamamen Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilecekti. Schilling’in planı kısa sürede başarısızlıkla sonuçlanmıştır. En güçlü Hırvat partisi HDZBİH, Schilling tarafından düzenlediği toplantılara katılmayı reddetmiştir ve böylece anayasa değişikliği konusunda herhangi bir anlaşmanın sağlanmasını engellemiştir. Anayasa değişikliği konusundaki Schilling’in planı hatalıydı çünkü siyasi liderler arasında anlaşma olmadan parlamentoya gitmek sadece zaman kaybı olurdu ve sonuçsuz kalırdı. Nisan Paketin başarısız bir şekilde sonuçlanmasından sonra Avrupalı ve ABD’li diplomatlar, yerli siyasal partileri tekrar aynı konu üzerinde müzakere yapmak için toplanmada zorluk çekmişlerdir.

Nisan Paketinin başarısızlık nedenlerine baktığımız zaman en önemli nedenlerinden birisi de, Dayton sonrası döneminde siyasal arenadaki siyasetçilerin çoğu, savaş zamanından kalan milliyetçilerdi. Milliyetçi politikalar izleyen

[125] ‘’Hvala Silajdzşcu za rusenje Aprilskog paketa’’, http://www.vesti-online.com/Vesti/Ex-YU/84377/Dodik-Silajdzic-skracuje-postojanje-BiH. (26.04.2011)

siyasetçiler, Nisan Paketini de kendi milliyetçi planlarından dolayı reddetmişlerdir. Sırp Cumhuriyetinden gelen siyasetçiler anayasa reformları konusunda negatif bir tavır sergilemektedirler. Onların amacı etnik olarak temiz bir Sırp Cumhuriyetinin yetkilerini güçlendirerek, Bosna Hersek Devlet organlarının yetkilerini zayıflatmaya çalışmaktır.

Nisan Paketinin reddedilmesinin bir başka nedeni de üç etnik grubun siyasetçileri arasındaki siyasi güven eksikliğidir. Boşnaklar, devlet organlarının güçlendirmesine çalışırken üniter bir devlet kurmaya çalışmaktadırlar. Diğer tarafta Sırplar, Bosna Hersek'i kendi devletleri olarak görmemektedirler ve Sırp Cumhuriyetinin organlarını güçlendirmeye çalışmaktadırlar. Hırvatlar, Bosna Hersek'te sahip oldukları statüsü ile memnun değiller ve kendi statüsünün acilen değiştirilmesini talep etmektedirler. Boşnak siyasetçiler, anayasa reformu konusunda uluslararası toplumun daha aktif bir rol almasını istemektedir. Buna karşı, Sırp siyasetçiler uluslararası toplumun rolünün azaltmasını istemektedirler.

Nisan Paketinin başarısız bir şekilde sonuçlanmanın bir diğer nedeni de Bosna Hersek'teki parti sisteminin bölünmüş olmasından kaynaklanmaktadır. Parti sistemi üç etnik gruba bölünmüştür. Ayrıca, Boşnak ve Hırvat etnik gruplarda partiler arasındaki ayırım da göze çarpmaktadır. Nisan Paketi konusunda Boşnak partisi olan SDA anayasa değişiklik paketine destek verirken, diğer tarafta ise Boşnak partisi SBİH, Nisan Paketine karşı çıktı ve onu reddetti. SDA, anayasa değişikliği konusunda adım adım hareket etmek istemişti. Buna karşı, SBİH daha radikal adımların atılmasını istemişti ya hep ya hiç taktiğini müzakerelerde kullanmıştı. Bu taktiğin başarısız bir şekilde sonuçlandığını hepimiz gördük. Nisan Paketi konusunda Hırvat partileri arasında da farklı görüşler mevcuttur. Lider olan

Hırvat partisi HDZBİH, Nisan Paketi konusunda kendi üyeleri arasındaki anlaşmazlığın sonucu olarak parti ikiye bölündü. Bunun sonucu olarak iki yeni parti kuruldu, HDZ1990 ve HDZBİH. Fakat, 2007 yılında bu iki parti, Kreşevo şehrinde anayasa değişikliği konusunda ortak bir platform hazırlamışlardır. Bu platforma göre; Bosna Hersek'te devletçiklerin yerine bölgeler kurulacaktı. Yönetim, devlet, bölgesel ve yerel düzeyinde oalcaktı. Bölgeler tarihi, etnik, coğrafi ve iktisadi prensiplere göre kurulacaktı. Her bölge kendi yasama, yargı ve yürütme organlarına sahip olacaktı.[126]

Nisan Paketi konusunda uluslararası toplumda fikir birliği olmadığı da göze çarpmaktadır. Anayasa değişiklik paketi konusunda, Venedik Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve ABD'li diplomatlar farklı düşüncelere sahiptirler. Herkesin farklı bir taktik ve planı vardı. Böyle bir tutum, Nisan Paketinin başarısız bir şekilde sonuçlanmasının nedenlerden biridir. Nisan Paketi konusunda müzakere yapmak istemeyen partiler, uluslararası toplum masaya getirmeye çalışmadı, onlarla müzakere etmeye çaba göstermemişti ve böylece diğer partilerden de tepki çekmiştir. Müzakerelere başından beri Bosna Hersek Parlamentosu katılmamıştı, sadece son etaba katılmak için davet edilmişti. Uluslararası toplum tarafından konulan zaman sınırlamaları, müzakerelerin kısa sürmesine de neden olmuştu. ABD'li diplomatlar ani bir çözüm istemişlerdi; fakat kısa bir süre içerisinde bu kadar önemli konularda karar vermek çok zordu.

Başarısız anayasa değişikliği planlarından dolayı uluslararası topluma karşı siyasi partiler arasında ciddi bir güven kaybı yaşanmıştı. Anayasa değişikliğini yerine getirmek için 2005 yılında uluslararası toplum ciddi bir çaba göstermiş, fakat

[126] "Bosnian Croats Adopt a Platform on Constitution", **Bosnia Daily**, No. 1598, Sarajevo, September 24, 2007.

başarısızlığa uğradıktan sonra vizyonunu kaybetmiştir. Buna rağmen uluslararası toplum Bosna Hersek'te en güçlü aktördür ve anayasa değişikliği konusunda yeni inisiyatifleri başlatması lazımdır. Bosna Hersek özel gereksinimleri olan bir ülkedir ve uluslararası toplumun yardımına ihtiyaç duymaktadır. Anayasa reformu uluslararası toplumun müdahalesi olmadan yapılamaz. Nisan Paketi konusunda uluslararası toplum yerli siyasetçiler arasında diyalog kurmayı başarmıştı fakat bu diyalogun sonucu maalesef olumlu olmadı.

Hem Nisan Paketinin hem de diğer anayasa değişikliği paketlerinin hazırlanmasında tüm sivil toplum örgütlerin katılması gereklidir. Sadece siyasetçilerin katılımı yetersizdir ve en iyi çözümü üretmek için doğru bir formül değildir. Bosna'daki siyasi parti liderleri çoğu zaman kendi partilerinin özel ihtiyaçlarına göre anlaşma yapmaktadırlar. Sivil toplum, çoğu zaman dışlanmaktadır ve kötü müzakere sonuçlarını en fazla normal vatandaş hissetmektedir.

2.2. Prud[127] Antlaşması

Nisan Paketinden sonra, anayasa değişikliği konusunda yapılan en önemli çabalardan birisi de Prud Antlaşmasıdır. Prud'daki anayasa değişikliği müzakereleri Mart 2009'dan Kasım 2009'a kadar sürmüştür. Müzakereler, üç siyasi parti tarafından yürütüldü; Boşnak partisi SDA, Hırvat partisi HDZBİH ve Sırp partisi SNSD. SDA Partisinin Başkanı olan Suleyman Tihiç, HDZBİH Partisinin Başkanı Dragan Çoviç ve SNSD Partisinin Başkanı Milorad Dodik, 8 Kasım 2008 tarihinde düzenledikleri basın toplantısında, Prud'da tarihi bir anlaşmaya imza attıklarını duyurmuşlardır. Duyurdukları anlaşmanın ismi ''Prud Antlaşması'' olarak meşhur olmuştur. Fakat bu üç siyasi parti arasında önemli bir anlaşma sağlanamamıştır.

[127] Adını kuzey Bosnadaki, Odzak belediyesine bağlı küçük köy olan Prud'dan almaktadır.

Genel olarak, üç parti sadece genel prensiplere ilişkin anlaşma sağlayabildiler. Anayasa değişikliği yerli siyasetçiler ve yabancı uzmanlar tarafından yapılacaktı. Üç parti, Bosna Hersek Anayasasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uyumlu olabilmesi için reform yapılması gerektiğine karar vermişlerdi. Prud Antlaşması önemli konuları kapsamadı ve partiler sadece müzakere prensipleri hakkında anlaşma sağlayabildiler. Diğer partiler, müzakerelere katılmayı reddetmişlerdi. Böylece Prud Antlaşmasının önemi iyice azaldı. Uluslararası toplum, Nisan Paketinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Prud Antlaşmasında aktif bir rol almamıştı.

2.3. Butmir Paketi

Bosna Hersek Anayasasında değişiklikler yapmak için en son deney Ekim 2009'da Butmir'de yapılmıştır. Avrupanın lider diplomatları olan Carl Bildt (AB Konseyi Başkanı), Olli Rehn (AB Genişlemeden Sorumlu için Komiseri) ve James Steinberg (ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı), Bosna Hersek'teki üç etnik grubun lideri olan siyasetçileri Butmir'de toplanmışlardır ve onlarla beraber anayasa değişikliği müzakerelerini sürdürmüşlerdir. Butmir'de böyle bir toplantının yapılmasın nedeni de Nisan Paketinden sonra Bosna Hersek siyasetinde tansiyonun yükselmesidir. Bir başka nedeni ise, Sırp Cumhuriyeti Başbakanı olan Milorad Dodik ile Yüksek Temsilci olan Valentin İnzko arasındaki anlaşmazlıktır.[128]

Avrupalı ve ABD'li diplomatlar yerli siyasetçilere yeni bir anayasa değişikliği paketi sunmuşlardır. Butmir Paketine göre, devlet düzeyine aktarılan (savunma reformu gibi) yetkilerin Bosna Hersek Anayasasına girmesinin sağlanacak, Milletler Meclisinin üyeleri, devletçik parlamentosundan değil, Temsilciler Meclisinden seçilecektir. Temsilciler Meclisinin üye sayısı 42'den 87'ye

[128] ''Bosanska dvostruka kriza'', **Brifing ICG ureda za Europu,** br.57,12. Novembar 2009, s. 4.

yükseltilmesi önerilir. Dış politika alanındaki bazı yetkileri Bakanlar Konseyine verilecekti. Butmir Paketine destek veren tek parti Boşnak SDA partisiydi. Diğer partiler, Butmir Paketini hemen reddetmişlerdi. Medyada ‘’Küçük Dayton’’ olarak da bilinen Butmir Paketi tamamen başarısızlıkla sonuçlandı. Böylece uluslararası toplum Bosna Hersek'te bir yenilgi daha yaşamıştı. Böyle bir sonuçla uluslararası toplum otoriteyi kaybederken, sonraki dönemlerde milliyetçi Sırp partilerin ufku daha da genişledi. Bu andan itibaren Sırp Cumhuriyetinin bağımsızlığı hakkındaki söylemleri yoğunlaştı.[129]

Butmir Paket'in başarısızlık nedenlerden biri de, 2006 yılında düzenlenen genel seçimlerden dolayı Nisan Paketi de başarısızlıkla sonuçlanmışken, yeninde aynı hataya düşülmesi ve 2010 genel seçimlerinden sadece birkaç hafta önce anayasa değişikliği konusunda toplanılmasıydı. Butmir'deki askeri merkezin toplantı yeri olarak seçilmesi de Sırp siyasetçilerde negatif tepkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Butmir askeri merkezinde düzenlenen bu toplantı, Wright-Peterson askeri üssünde düzenlenen ve Dayton sonrası Bosna Hersek'in düzenini belirleyen toplantıya benzemekteydi ve Sırpların tepkisini çekmişti.[130]

Carl Bildt, Butmir Paketini değerlendirerek, iyi ve başarılı bir çaba olduğunu söylemişti. HDZ Partisinin Başkanı Bozo Ljubiç, Butmir Paketinde önerilen anayasa değişiklik tekliflerin Hırvatların çıkarların aleyhine olduğunu söylemişti. SBİH Partisinin Başkanı Haris Silajdziç, Butmir Paketinin Boşnaklar için kabul edilmez bir çözüm olduğunu ifade etmişti. Silajdziç, bu pakette devletçik düzeyinde oy kullanma sistemin varlığının devam ettirilmesinin demokratik Bosna Hersek devletine zarar

[129] Florian Bieber, ‘’Constitutional reform in Bosnia and Herzegovina:preparing for EU accession’’, **European Policy Center**, April, 2010, p. 2.
[130] **a.g.e.,** s. 2.

verdiğini düşünüyordu. Sırp lider Milorad Dodik de Sırp Cumhuriyeti açısından Butmir Paketinin kabul edilmez olduğunu dile getirmişti.[131]

Anayasa reform çabaları, Butmir Paketinden sonra tamamen durmuştur. Butmir'deki başarısız bir sonuçtan sonra, partiler 2010 yılında dönemde düzenlenen genel seçimler için kampanyalar sürdürmüşlerdir. Genel seçimler sonrası partiler genel seçimlerde aldıkları sonuçlara göre farklı düzeylerde yönetim organları kurmaya çalışmışlardır. Mayıs 2011 tarihine kadar Bosna Hersek, AİHM'nin Sejdiç-Finci *vs*. BİH davasında verdiği kararı yerine getirmek zorundadır ve o karara ilişkin anayasa değişikliği yapmak zorundadır.

Butmir anayasa paketinin başarısızlığından sonra uluslararası toplumun aktörleri ''Butmir 2'' adıyla ikinci bir toplantıyı düzenlemek istediler. Hatta mevcut toplantının zamanla sınırlı olmadığını da söylemeye başlamışlardı. Bosna Hersek halkı ise büyük bir tepki vermemişti çünkü önceki toplantıların başarısızlıkla sonuçlanmasıyla zaten umutlarını kaybetmişlerdi. [132]

3. Anayasa Reformlarının Başarısızlık Nedenleri

3.1. Üç Etnik Grup Arasındaki Anlaşmazlık

Dayton Anayasası konusunda Bosna Hersek'te yaşayan üç kurucu halk arasında fikir birliği yoktur. Sırplar mevcut anayasal düzenin devam etmesinden yana olurken, diğer tarafta Boşnaklar anayasa değişikliği yapılmasının zorunlu olduğunu düşünmektedirler. Bu kadar farklı görüşlerin olması mevcut durumda, anayasa değişikliği konusunda anlaşma sağlamak çok zordur. Bosna Hersek Parlamentosu mevcut durumu radikal bir şekilde değiştiremeyecektir. Bir etnik grup içerisinde olan

[131] Nastavak pregovora o ustavnim reformama, **Europa Magazine**, Novembar, 2009, s. 6.
[132] **Intervjui Krizne grupe**, viši evropski zvaničnik, Sarajevo, 2. novembar 2009; američki diplomata, Sarajevo, 31. oktobar 2009.

partileri Dayton Anayasası konusunda hemen hemen aynı görüşe sahiptirler. Üç etnik grup için bu aynen geçerlidir.

Boşnak siyasal partileri[133] mevcut anayasal düzenin değiştirilmesi gerektiği görüşünü savunmaktadırlar. Boşnak liderler, anayasa değişikliği ile Bosna Hersek'in tarihi, coğrafi, iktisadi ve kültürel prensiplere göre bölgelere ayrılması gerektiğini düşünmektedirler. Bunun sonucu olarak devletçiklerin yetkileri zamanla devlet düzeyine ve bölgesel düzeye aktarılması gerektiği düşünmektedirler. Boşnaklar Bosna Hersek'i federal veya klasik üniter devleti olarak görmemektedir. Onlara göre siyasal hayatta ilk planda vatandaşlık olmalı, etnik grup ise ikinci planda olmalıdır. Böylece hem üç etnik grup hem de azınlıklar eşit olacaklardır. Devlet yönetiminde etnik prensip şart olmamalıdır. Böyle bir anayasal düzenlemen Boşnak siyasi partilerinin yararına olacaktır, çünkü tek başlarına veya başka bir etnik gruptan siyasi partilerle işbirliğine giderek gücü kendi ellerinde toplayabileceklerdir.[134] Böyle bir anayasal düzenlemeye Sırp ve Hırvat siyasi partileri karşı çıkmaktadırlar ve Bosna Hersek anayasal düzenlemesinin üç etnik grup prensibine göre olması gerektiğini düşünmektedirler.

Sırp siyasi partileri[135], mevcut anayasal düzenden memnunlardır ve Dayton Anayasasında herhangi bir değişiklik yapılmasına karşılardır. Böyle bir tutumun nedeni mevcut durumda, Sırp Cumhuriyetinde olan Sırp siyasi partilerinin diğer etnik partilerle siyasi gücü paylaşmak durumunda kalmamalarıdır. Sırp partileri, Sırp Cumhuriyetinin yetkilerinin devlet düzeyine aktarılmasına da karşılardır, çünkü

[133] Demokratik Eylem Partisi(SDA), Bosna Hersek için Partisi(SBİH) ve Sosyal-Demokrat Partisi(SDP). SDP'nin parti programına göre kendini mültietnik parti olarak temsil etmektedir. Fakat siyasal amaçlarına baktımız zaman bu partinin diğer boşnak partilerden farklı olmadığını görmekteyiz.
[134] Marković Goran, **Federalizam u ustavnom sistemu Bosne i Hercegovine,** Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, s. 417-419.
[135] Bağımsız Sosyal-Demokrat Birliği(SNSD), Sırp Demokrat Partisi(SDS) ve Demokratik Kalkınma Partisi(PDP)

devlet düzeyinde diğer iki etnik grup partilerle o yetkileri paylaşmak zorunda kalacaklardır. Dayton Anayasasına baktığımız zaman, Sırp etnik grubu en iyi pozisyondadır. Sırp Cumhuriyetindeki siyasal güç tamamen Sırp partilerinin elindedir. BHF'nda ise Boşnak ve Hırvat partileri siyasal arenayı paylaşmaktadırlar. Sırp siyasal temsilcileri, Bosna Hersek'in teritoryal açıdan yeniden düzenlenmesine karşıdırlar çünkü ''kendi'' federal birimlerini kaybetmek veya paylaşmak istememektedirler. Sonuçta savaş sırasında etnik temizlik ve soykırım yoluyla Sırp Cumhuriyetini kurmuşlardır. Diğer etnik grupların yok edilmesiyle bugün, Sırp Cumhuriyeti siyasi arenada sadece Sırp siyasi partilerinin elindedir. Bosna Hersek'teki mevcut *status quo* sadece Sırpların lehinedir. Onların siyasal anlayışına göre, BHF'nun siyasal düzeni nasıl olursa olsun, Sırp Cumhuriyetinin varlığını devam ettirilmesi şarttır. Sırp partileri Sırp Cumhuriyetinin elinde olan yetkileri devlet düzeyine aktarılmasına karşıdırlar ve böylece doğrudan Bosna Hersek Devlet organlarının yetkilerini zayıflatmaktadırlar. Sırp siyasal partileri, devlet düzeyinde karar alma mekanizmasının, ancak üç kurucu halkın katılımı ve onayı ile geçerli olduğunu düşünmektedirler.

Hırvatların siyasi temsilcileri, Bosna Hersek'in mevcut anayasa düzeninin değişmesini istemektedirler. Hırvatlar üç kurucu halk arasında sayı olarak en azdırlar. BHF'nun organlarında kararlar oy çoğunluğuyla alınmaktadır ve böylece Hırvatlar, Boşnaklara göre oy kullanımında azınlıkta kalırlar. Sırp Cumhuriyetinde ise, Hırvatlar kurucu halk olmasına rağmen Sırplar, onların adına istedikleri Hırvat siyasetçiyi devletçik organına seçmektedirler. Üçlü Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Hırvat olan üye BHF'den seçilmektedir. Fakat 2006 seçimlerinde Boşnaklar, Hırvatların adına SDP partisinden Hırvat olan Zeljko Komşiç'i, Üçlü Cumhurbaşkanlığına Hırvat üyesini olarak seçmişlerdir. Boşnaklar tekrar 2010

seçimlerinde Hırvatların adına SDP partisinden Zeljko Komşiç'i seçmişlerdir. Böyle bir durumun ardından Hırvat partiler üçüncü federal birimin kurmasını talep etmektedirler.

Hırvat partiler[136] böyle bir durumdan kurtulmak için anayasal reformu desteklemektedirler. Devletçik yetkilerinin devlet düzeyine aktarılmasını Hırvatların siyasi temsilcileri desteklemektedir çünkü devlet düzeyinde siyasal gücün paylaşmasına eşit düzeyde katılabileceklerdir. Devletçik düzeyinde hem Sırp Cumhuriyetinde hem BHF'nda Hırvat siyasal partiler eşit durumda değillerdir. Anayasa değişikliği kapsamında Hırvat partiler, Bosna Hersek'in yeniden teritoryal olarak düzenlenmesi gerektiğini talep etmektedirler. Yeni bir teritoryal düzenleme ile Hırvatlar kendi federal birliklerinin kurmasını amaçlamaktadırlar. Hırvatlar, devlet organlardaki çalışma mekanizmasını, anayasa değişikliği kapsamında yeniden düzenlenmesini talep etmektedirler. Anayasa değişikliği ile Hırvatlar, devletçik düzeyinde olan oy kullanma sisteminin kaldırılmasını hedeflemektedirler. Ayrıca, Cumhurbaşkanlığı için üyelerin seçiminde mevcut kuralların değiştirilmesini de talep etmektedirler.

Bosna Hersek'te yaşayan üç kurucu halkın tutumlarına baktığımız zaman gelecek dönemlerde yapılacak olan anayasa değişikliği müzakerelerinden sonuç almak çok zor olacaktır. Sırpların siyasi temsilcileri Dayton Anayasasındaki herhangi bir değişikliğe karşılardır ve bu konuda kesinlikle negatif tavır alacaklardır. Boşnaklar ve Hırvatlar, anayasa değişikliğini desteklemektedirler, fakat farklı amaçlardan dolayı. Anayasa değişikliği aracılığıyla Hırvatlar yeni bir federal devlet kurmak istemektedirler. Buna karşın Boşnak liderler yeni federal birimlerin

[136] Hırvat Demokrat Birliği BH(HDZBİH), Hırvat Demokrat Birliği 1990(HDZ1990) ve Hırvat Adalet Partisi BH(HSP BİH)

kurulmasına karşıdırlar ve mevcut olan devletçiklerin yok olmasını istemektedirler. Boşnaklar, devletçiklerin yerine bölgeler kurmayı planlamaktadırlar. Boşnak siyasal partilerin bu tutumuna Sırp liderler, Sırp Cumhuriyetinin referandum yoluyla Bosna Hersek'ten ayrılıp bağımsız bir devlet kuracağı tehdidiyle karşılık vermektedirler. Hırvat ve Boşnak liderler, devletçik düzeyinde olan oy kullanma sistemini devlet düzeyine aktarmayı talep ederken, Sırp siyasal liderleri buna karşı çıkmaktadırlar. Boşnak liderler devletçik yetkilerinin devlet düzeyine aktarılmasını talep ederken, Sırplar buna karşı çıkmaktadırlar çünkü elindeki gücü devlet düzeyinde diğer iki kurucu halk ile paylaşmak istememektedirler. Böyle bir ortamda anayasa değişikliği yapmak ancak uluslararası toplumun baskısı ile mümkün görünmektedir. Anayasa değişikliği ile ilgili yapılacak olan müzakerelerin ancak bu müzakerelerde değişiklikleri engelleyenlerin cezalandırılması yoluyla belli bir anlaşma sağlanabilecektir. Dayton Antlaşması yapılırken, büyük güçler, müzakerelerde olan taraflar üzerine baskı yapmışlardır ve anlaşma sağlanmıştır. Bu anlaşmadan hiçbir taraf memnum kalmamıştı ama anlaşmayı kabul etmek zorundaydılar. Böyle bir yöntemle yapılan Dayton Anayasasını ancak aynı yöntemle de değiştirmek mümkündür. Uluslararası toplum bunun bilincindedir, fakat Bosna Hersek örneğinde yeni taktikleri denemeye çalışmakta ve kendi mekanizmalarını sınırlı kullanmaktadır. Uluslararası toplum, Bosna Hersek'i deney alanı olarak kullanmaktadır. Uluslararası toplumunun Bosna Hersek'teki davranışını, ''Cam mağazasına giren fiilin'' davranışına benzetebiliriz.

3.2. Uluslararası Aktörlerin Demokratik Bosna Hersek Devleti İnşasındaki Stratejik Hataları

Uluslararası toplum, Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Bosna Hersek'te aktif bir rol üstlenmiştir. Dayton antlaşmasının imzalamasından sonra uluslararası toplum Bosna Hersek'te tüm mekanizmalarını kullanarak demokratik bir ülke inşa etmeye çalışmıştır. Dayton Anayasası, değişik uluslararası aktörlerin müdahalesi sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dayton Anayasası diğer demokratik devletlerin anayasalarına benzememektedir. Dayton'da yapılan Bosna Hersek Anayasası, Bosna Hersek'te yaşayan bütün vatandaşları eşit olarak görmemektedir. Uluslararası aktörler demokratik Bosna Hersek devleti inşasında ilk hatayı Dayton Anayasasında yapmışlardır. Uluslararası aktörlerin, hazırladığı Bosna Hersek Anayasasına göre ilk sırada vatandaşın haklarını korumamaktadırlar, bunun yerine üç kurucu halkın haklarını ilk sıraya koymaktadırlar. Dayton Anayasasına göre üç kurucu halk, azınlıklara göre daha büyük haklara sahiptir. Demokratik bir Bosna Hersek'in inşasında, uluslararası toplum Bosna Hersek Anayasasında ayrımcılığı yasallaştırmıştır. Devletçikler düzeyinde oy kullanma sisteminin oturtulması ile uluslararası toplum doğrudan Bosna Hersek Devletinin egemenliğini zayıflatmıştır. Bosna Hersek'teki büyük kamu kuruluşlarının özelleştirme yetkisini devletçiklere vererek, Bosna Hersek Yüksek Temsilcisi büyük bir hata yapmıştır ve devlet organlarını daha da zayıflatmıştır. Uluslararası toplum, Dayton sonrası döneminde de yanlış kararlar almaya devam etmiştir ve böylece Bosna Hersek Devletine zarar vermiştir. Sırp Cumhuriyetinin pozisyonunu güçlendirerek anayasa reformunu daha da zorlaştırmıştır.

Dayton Anayasasının reformu konusunda, uluslararası aktörler arasında bir uyum yoktur. Anayasanın bütün eksikliklerine rağmen uluslararası aktörler bu

hataları düzeltmek için kararlı ve ciddi bir çaba göstermemişlerdir. Uluslararası toplumun temsilcileri konuşmalarında, Dayton Anayasasının reformu konusunda yerli siyasetçiler tarafından karar alınması gerektiğini söylemektedirler. Böyle bir tutumla uluslararası toplum herkesi kandırmaktadır çünkü Bosna Hersek Anayasası normal bir prosedürle ortaya çıkmamıştır. Dayton'da imzalanan, barış antlaşmasının çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Dayton Anayasası hala Bosna Hersek Parlamenter Meclisinde onaylanmamıştır.

ABD temsilcileri, Dayton Anayasasının uygulanmasına taraf olurken, onun reformu hakkında net bir tutum sergilememektedirler. Dayton Barış Antlaşmasının kuruculardan birisi olan Richard Hoolbroke, Dayton Anayasasının dünyadaki diğer anayasalar gibi düzeltme ve değiştirilme özelliğine sahip olduğunu söylemiştir. Ayrıca Hoolbroke, Dayton Anayasasının ''çıkışı olmayan bir hapishane olmadığını'' da belirtmiştir.[137]

Uluslararası aktörlerden biri olan AB de anayasa değişikliği konusunda kararsızdır. AB, Bosna Hersek'in insan hakları, hukuk devleti, sivil toplum gibi alanlarda ilerleme kaydetmesini istemektedir. Avrupa Birliğine üye olabilmesi için, Bosna Hersek Dayton Anayasasında bazı düzenlemeler yapmak zorundadır. AB'nin, Dayton Anayasasının reformu konusundaki kararsızlığı ile Bosna Hersek'in AB'ye üye olmasını engellemektedir. AB'ye üye olan ülkeler arasında Dayton Anayasası konusunda fikir birliği yoktur. Aynı zamanda AB'nin diğer kurumları, anayasa değişikliği konusunda kararsız olarak durmaktadırlar. Bosna Hersek Avrupa Komisyonu Başkanı olan Michael Humphreys, Dayton Anayasasının değişikliği konusunda negatif bir tavır sergilemektedir. Humphreys, mevcut Dayton Anayasasını

[137] Josip Blažević, ''Nadogradnja'', **Nezavisne novine**, Banja Luka, 15.01.2004, s. 5.

fonksiyonel olarak görmektedir ve herhangi bir değişikliğe ilişkin inisiyatifleri ancak yerel siyasetçilerden gelirse desteklemek gerektiğini düşünmektedirler.[138]

Sırbistan Cumhuriyeti 17 Aralık 2002 tarihinde Dayton Barış Antlaşmasını kendi parlamentosunda onaylamıştır. Dayton Anayasasının değişikliği konusunda Sırbistan'ın tutumu, Sırp Cumhuriyetinin siyasi temsilcilerinin tutumu ile aynıdır. Sırbistan, Dayton Anayasasında yapılacak olan herhangi bir değişikliğin, ancak yerli siyasetçilerin anlaşması sonucunda yapılabileceğini kabul etmektedir.

Bosna Hersek'teki uluslararası toplum kuruluşları kötü bir strateji uygulayarak yetki paylaşımına dayalı sistemi etkili bir şekilde uygulamaya koyamadılar. Bunun sonucu olarak, yerli siyasi partiler sorumluluktan kaçtılar.[139] Uluslararası toplum, Bosna'daki üç taraf arasında işbirliği sağlamak için bir mekanizma kurmaya çalışmıştı ve kısmen başarılı olmuştu.[140] Polis reformu konusunda, Yüksek Temsilciliğin (OHR) iki farklı tutum sergilemesi uluslararası toplumun Bosna Hersek konusunda farklı görüşlere sahip olduğunu bir daha ispatlamıştır. Yüksek Temsilci olan Paddy Ashdown, Mayıs 2005 yılında verdiği bir röportajda, Bosna Hersek'teki polis reformunun OHR'in baskısı ile yerine getirilmeyeceğini söylemiştir. Bu reformun yerli siyasetçiler tarafından yerine getirilmesi gerektiğini açıklamıştır.[141] Bu olaydan iki sene sonra Yüksek Temsilci olan Miroslav Lajcak, polis reformunun yerine getirmesi için bir öneri hazırlamış

---

[138] Dalibor Kekić, **Policijska misija Evropske unije u Bosni i Hercegovini**, Evropsko zakonodavstvo, godina II, broj 6, 2003, str. 84-86.

[139] Maja Nenadovic, "The Impact of Semi-sovereignty on Bosnia and Herzegovina's Democratization Process", Changing Europe Summer School II "Crises and Conflicts in Eastern European States and Societies: Stumbling Blocks or Stepping Stones for Democratization?" Warsaw, 2 – 8 September 2007, s. 5.

[140] Mirjana Kasapovic, "Bosnia and Herzegovina: Consociational or Liberal Democracy?", **Politicka Misao**, Vol. 42, No. 5, 2005, s. 15.

[141] **ESI** (European Stability Initiative), "The worst in class: How the international protectorate hurts the European future of Bosnia and Herzegovina", Berlin, 8 November 2007, p. 8.

ama bu öneri, Sırp Cumhuriyetinden gelen siyasi partiler tarafından reddedilmişti. Uluslararası toplum, Bosna Hersek'te hukuk devletini kuramamıştır. Yüksek Temsilci, ''Bonn Yetkileri'' kullanarak birçok siyasetçiyi görevden alınmıştır ve böylece yargı organlarının işini de yapmıştır.

Etnik temizlik ve soykırım aracığı ile kurulan Sırp Cumhuriyetinin, Bosna Hersek Anayasasında yasalaştırılmasıyla uluslararası aktörler aynı zamanda etnik temizliği ve Srebrenica'daki soykırımı yasallaştırmış oldular. Uluslararası aktörler Dayton Anayasasında yaptıkları hatalarını düzeltmek için Bosna Hersek'te birkaç mekanizma kurmuşlardır. Dayton Antlaşmasının sivil bölümü üzerindeki denetim yetkisi, Yüksek Temsilciye verilmiştir. Seçimler ise OSCE tarafından organize edilecektir. Dayton Anayasasının askeri bölümün uygulanması IFOR/SFOR/EUFOR'a verilmiştir. Bosna Hersek'te kurdukları mekanizmalarla, uluslararası aktörler, öncelikle de AB ve ABD, Dayton Anayasasındaki bazı hataların düzeltilmesini amaçlamışlardır. Dayton Antlaşmasının imzalamasından itibaren bugüne kadar Bosna Hersek, uluslararası toplumun yönetiminde olan protektoryaya benzemektedir. Mevcut durumu değiştirmek için başlatılan anayasa değişikliği çabaları sonuçsuz kalmaktadır. Dayton'da kurulan güç dağılımını yeniden düzenlemek çok zordur. Sırp siyasi partileri istediklerini almışlar ve Sırp Cumhuriyetini kurmuşlardır. Onlara göre, anayasa değişikliği gereksizdir. Boşnak ve Hırvat siyasetçiler ise, mevcut anayasal düzenleme ile Bosna Hersek'in Avrupa-Atlantik Entegrasyonu yolunda önemli adımlar atamayacağını söylemektedirler. Uluslararası toplum, anayasa değişikliği konusunda yerli siyasetçilerin kendi aralarında anlaşmaları gerektiğini düşünmektedir. Böyle bir düşünce çok yanlıştır çünkü Dayton Anayasası yerli siyasetçilerin anlaşması sonucu olarak çıkmamıştı ve onun değişikliğini kendilerinin yapması çok zordur. Anayasa reformunu yerine

getirmek için uluslararası toplumun aktif katılımı olması şarttır. Demokratik bir Bosna Hersek Devletinin inşası ancak yerli siyasetçiler ile uluslararası toplumun işbirliği ile yapılabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOSNA HERSEK-AB İLİŞKİLERİ

1. Bosna Savaşı ve AT'nun Tutumu

Sosyalist Federatif Yugoslavya Cumhuriyeti'nin dağılma sürecinde bağımsızlık için savaşan ülkelere karşı AT farklı bir tavır sergilemişti. AT Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını desteklerken, Bosna Hersek konusunda farklı bir yaklaşım içine girmişti. Çok etnili bir yapıya sahip olan Bosna Hersek'in Yugoslavya'dan ayrılmasının ilk dönemlerinde AT destek vermemiştir. 1990 sonunda yapılan çok partili seçimlerde Boşnakların kurduğu SDA partisi zafer kazanmıştı.[142] Kısa bir süre içerisinde yeni kurulan Bosna Hersek Parlamentosu 15 Ekim 1991'de bağımsızlık kararı almıştı.[143] Ülkede düzenlenen referandum sonucuyla halkın çoğunluğunun bağımsızlık için oy verdiğini görünce, AT 7 Nisan 1992 yılında Bosna Hersek Devletini resmen tanımıştır.

Bosna Hersek bağımsızlığını ilan ettiği andan itibaren Yugoslav Halk Ordusu ve Sırp milliyetçiler tarafından saldırıya uğramıştır. Uluslararası düzeyde bağımsız ülke olarak tanınan Bosna Hersek'in böyle bir saldırıya maruz kalması karşısında AB seyirci kalmakla yetindi.[144] AB ülkeleri, Bosna Hersek sorununu barışçı yollarla çözmeye çalışmışsa da ve başarısız oldu. AB ülkeleri, Bosna Hersek'e yönelik bir askeri müdahaleden çekindi. Bu tutumun nedeni Bosna Hersek'te bulunan Barış Gücü askerlerinin güvenliğinin tehlikeye düşmesiydi.[145] Zamanla savaşın şiddetinin

---

[142] Matjaz, Klemencic and Mitja Zagar, **Ethnic Diversity Within Nations: The Former Yugoslavia's Diverse Peoples**, California, ABC-CLIO, 2003., S. 313.
[143] a.g.e., s. 313.
[144] Steven L.Burg, & Paul S.Shoup, **The War in Bosnia and Herzegovina, Ethnic Conflict and International Intervention**, New York, Publisher M. E. Sharp, 2000, pp. 253-283.
[145] Mustafa Selver, **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003, s. 140-141.

artmasının sonucu olarak AB daha etkili bir şekilde müdahale etmeye çalışmıştı fakat başarısız olmuştu.

Bağımsızlığını elde eden Bosna Hersek Hükümeti, Sırp güçlere karşı silahlı çatışmaya girmek için hazır değildi. Silahsız olan Boşnak ve Hırvat halkı uluslararası toplum tarafından yardım ve destek beklemiş. 22 Mayıs 1992'de BM tarafından üye olarak kabul edilen Bosna Hersek, bağımsızlığını korumak için uluslararası toplumun desteğinden yoksun kalmıştır.[146] AB'nin savaşı durdurmak için giriştiği çabalar sonuçsuz kaldı. Bosna'daki savaşa yanlış yaklaşımı ile bilinen AT düzenlediği birçok konferansla savaştaki tarafları anlaşmaya çağırırken sadece savaşın uzamasına katkıda bulunmuştur.[147] AB 26-28 Auğostos 1992'de Londra'da barış konferansı düzenlenmişti. Bu konferans ''Vance-Owen Planı'' olarak da bilinmektedir. ''Vance-Owen'' planı ülkeyi üç etnik bölgeye ayırarak, Sırp, Boşnak ve Hırvat bölgesi olmak üzere Bosna Hersek Devletinin yeni bir şekilde örgütlenmesine çalışmıştır. Bu planın başarısızlıkla sonuçlanması Bosna Hersek'te yeni bir cephenin Hırvatlar tarafından Boşnaklara karşı oluşturmasına neden olmuştur.[148]

AT ülkeleri, Bosna Hersek'te ''Güvenli Bölgelerin'' kurulmasına destek vermişlerdir. Fakat bu adım da çok fayda getirmemişti çünkü Sırplar, Güvenli Bölgeler'e saldırmaya devam etmişlerdir.[149] 1994 yılında Bosna Hersek sorununun çözülmesi için AB ülkeleri Fransa ve Almanya'nın da içinde bulunduğu ''Beşli Temas Grubu'' oluşturulmuştu. 1994 yılında Temas Grubu, Bosna Hersek sorununun çözülmesi için bir öneri sunmuştu. Bu öneriye göre Boşnak ve Hırvatlar, Bosna

---

[146] Noel Malcolm, **Kratka Povjest Bosne**, Zagreb, Erasmus Yayınları, 1996, ss.314-321.
[147] Lukic Reno, Allen Lynich, **''Europe From the Balkans to Urals''; The Disintegration of Yugoslavia and The Soviet Union''**, Oxford, Oxford University Press, 2001, pp.251-273
[148] Frazer Cameron, American Foreign Service Association, "Europe, Yugoslavia and The Blame Game", **Foreign Service Journal**, Şubat 2000, p. 17.
[149] Ayrıntılı bilgi için bkz. California Institute of Technology's Information Technology Services, "**Bosnia History**", http://www.its.caltech.edu/~bosnia/history/history.html, (28.05.2011).

Hersek'in topraklarının yüzde 51'ine sahip olacaklardı. Sırplar ise yüzde 49'a sahip olacaklardı. Bu teklifin, Sırplar tarafın reddedilmesi üzerine öneri başarısızlıkla sonuçlanmıştı.[150]

AB'nin bu politikasının sonuçsuz kalması üzerine, Bosna Hersek Savaşının bitirilmesi için ABD daha etkin ve aktif bir politika izlenmeye başladı. ABD Bosna sorununu AB platformundan, BM platformuna taşımıştır. ABD'nin katılımıyla Bosna Savaşını bitirmek için daha etkin planlar geliştirilmeye başlandı. Sırbistan ve Hırvatistan üzerine baskı kurarak ABD iki ülkeyi Bosna'daki savaştan çekilmeye zorluyordu. Temmuz 1995 yılında Bosna'nın Srebrenica kentinde 10 binden fazla sivilin Sırp ordusu tarafından katledilmesinin ardından Sırplara karşı NATO'nun hava saldırıları düzenlenmesi Sırbistan'daki Miloşeviç yönetimini barış masasına gelmeye zorlamıştı.[151] Nitekim 1995 yılında ABD'nin Ohio eyeletinde Dayton şehrinde Bosna Savaşı bitiren barış antlaşması imzalanmıştır.[152] Bosna'daki savaşın bitirmesine en büyük katkı sağlayan ABD, kendini Avrupa'da ön plana koymayı başarırken, AB'nin etkisiz politikasını ortaya çıkmıştır.

2. AB'nin Balkan Politikası Kapsamında Bosna Hersek'e Yaklaşımı

AB'nin Balkan politikası, 1989 ve 1995 yılları arasında Güney-doğu Avrupa'da sınırlı bir bölgesel yaklaşım[153] özelliğini taşımıştır. AB bu dönemde ikili anlaşmalar uygulamaya başlamıştı. Slovenya, Bulgaristan ve Romanya ile finansal destekleme programları imzalanmıştı. Royamount süreci ile memnun olmayan

[150] Selver, **a.g.e**., s. 157-158.
[151] Ayrıntılı bilgi için bkz. "**Genocide in the 20th Century, Bosnia-Herzegovina (1992-1995)",** http://www.historyplace.com/worldhistory/genocide/bosnia.htm, (02.05.2011).
[152] Richard Holbrooke, **a.g.e.,** p.258-314.
[153] Böyle bir yaklaşımın bölgede bulunan ülkelerin farklı bir ekonomik düzeyde olduklarından ve yürüttükleri dış ilişkilerdeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bölgedeki diğer ülkelere göre eski Yugoslavya daha çok siyasi ve iktisadi ilişkilerde AB'e açıkmiş ve 1980 yılında Avrupa Topluluğu ile işbirliği antlaşmasını imzalanan ilk ülke olmuştu. Diğer ülkeleri, Arnavutluk gibi çok merkezi bir yapıya sahip iken dış ilişkilerde çok sınırlı bir politika izlemişti. Yugoslavya'nın dağılmasından sonra ortaya çıkan devletler bölgeye yeni bir heterojen boyutu kazandırmıştı.

Avrupa Birliği, yeni bir politikayı ‘’Bölgesel Yaklaşım’’ adı ile 25 Şubat 2006 yılında geliştirmişti. ‘’Bölgesel Yaklaşım’’ politikası Bosna Hersek, Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Arnavutluk üzerinde uygulanmaya başlanmıştı.[154] 1992 yılında Arnavutluk'la Ticaret ve İşbirliği Antlaşmasını imzalanmıştı ve böylece iki taraflı ilişkiler kurmuştu. Yugoslavya'nın dağılması sürecinde AB ilk aşamada krizde olan ülkelere yardım sağlamaya çalışıyordu. 1991 yılında çıkan savaşta Yugoslavya silah ambargosu ile karşı karşıya gelmişti, böylece AB ülkeleri ile ticareti tamamen durma noktasına gelmişti. Makedonya'ya 1995 yılında Yunanistan tarafından ambargo konulması sonucu o yıl AB ile Ticaret ve İşbirliği Antlaşmasını imzalamıştı.[155] O dönemde en önemli yardım programı PHARE, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik olarak 18 Aralık 1989 yılında 3906/89 sayılı Konsey kararının sonucu olarak ortaya çıkmıştı [156].

Dayton sonrası dönemde AB, Balkanlarda bölgesel işbirliği politikasını empoze etmeye çalışmıştı. Yugoslavya'nın dağılması sonucu ortaya çıkan devletler, AB'nin bölgesel politikası içine dahil edilmişlerdir. Dayton Barış Antlaşmasının tarafları olan Bosna Hersek, Sırbistan ve Hırvatistan kendi aralarında işbirliğini geliştirmeye daha fazla ihtiyaç duymaya başlamışlardır.[157] Bosna Hersek ise savaşta büyük hasar gördüğü için AB tarafından acil bir destek yardımını 1995 yılından beri almaya başlamıştı. Özellikle temel altyapıya yönelik büyük maddi program olan OBNOVA, AB'nin desteği ile yürütülmüştü. OBNOVA programı 2 Temmuz 1996 tarihli 1628/96 sayılı Konsey kararı[158] ile oluşturulmuştu. Hırvatistan'da savaş

[154] **Bulletin of EU**, No:1-2/1996 ", paragraf 1.4105, p. 98.
[155] A. Hyde-Price, **The International Politics of East Central Europe**, Manchester University Press, Manchester, 1996.p. 45.
[156] **Official Journal of European Communities**, L 375, 23 .12.1989, p. 11. (Poland and Hungary :Assistance for Restructuring their Economies).
[157] D. Lopandic´, Regional Initiatives in South Eastern Europe, European Movement in Serbia, Belgrade, 2001, p. 124.
[158] **Official Journal of European Communities**, L 204, 14.08.1996. p. 1-5.

sonrası yardım ve destek programları yürütülmeye başlanmıştı fakat Krajina'da[159] 1995 yılında başlayan çatışmaların başlamasıyla askıya alınmıştı.

Bosna Hersek'te savaşın bitmesinin ve Dayton Barış Antlaşması'nın imzalanmasından itibaren AB ilk kez Güneydoğu Avrupa bölgesine bir bölgesel yaklaşımla sahneye çıkmıştır. 1996 yılında AB Royamount İstikrar ve Yakın Komşu İlişkileri programıyla başlarken, eski Yugoslavya'dan çıkan devletler arası sivil toplum projeleri ile gazeteciler, akademisyenler ve işadamları arasında diyalog kurmaya teşvikte bulunmuştu. Royamount Süreci değişik seminer ve diyalog toplantıları yapmaya yönelikti ve etkisi sınırlı kalmıştı. Daha sonra Royamount Süreci, İstikrar Paktı'nın bir parçası haline gelecektir. 1996 yılında ABD tarafından Güneydoğu Avrupa İşbirliği İnisiyatifi (SECİ)[160] yürütülmeye başlamıştır. Bu inisiyatifin amaçları, ticaret, ulaştırma, enerji sektörlerinde ilerleme kaydetmektir. SECİ, Royamount Sürecinden daha iyi ve net sonuçlar vermiştir. Güney-Doğu Avrupa İşbirlik Süreci[161] bölgedeki ülkeler tarafından başlatılan ilk inisiyatifi temsil etmektedir. SEECP'in amaçları arasında bölgedeki siyasal işbirliği ve diyalogu yükselterek, güvenlik ve iktisadi işbirliğini genişleterek, sosyal ve kültürel anlamda ülkeleri daha yüksek düzeye taşımaktır.

Bu yaklaşımın Dayton Barış Antlaşmasının uygulamalarına yardımcı olmak, bu ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerde ilerleme kaydetmek gibi amaçları vardı. Bölgesel Yaklaşım içerisindeki ülkelere karşı birtakım şartlar konulmuştu. Özellikle insan hakları, iktisadi reform, bölgesel işbirliği gibi alanlarda AB'den destek almak için şartlar konulmuştu.

---

[159] **Krajina**-Doğu Hırvatistan'da bir bölgenin adı. 1995 yılında Hırvat ordusu ''Oluja''(Yıldırım) adıyla bilinen askeri harekatıyla o bölgedeki birçok Sırp sivillerin hayatların kaybetmesiyle AB tarafından destek programı kesildi.

[160] **SECİ**-Southeast European Cooperative Initiative (Güney-Doğu Avrupa İşbirlik İnisiyatifi)

[161] **SEECP**- Southeast European Cooperative Process (Güney-Doğu Avrupa İşbirlik Süreci)

Kosova'daki savaş nedeniyle 1997-1999 yılları arasında Batı Balkan ülkeleri arasında iki taraflı ilişkilerin kurulması zorlaştı. Bosna Hersek PHARE destekleme programını kullanırken Ticaret ve İşbirliği Antlaşmasını imzalayamamıştır. Hırvatistan ise PHARE programına alınmamış ve sonuç olarak Ticaret ve İşbirliği Antlaşmasını imzalayamamıştı. Federal Yugoslavya, Miloşeviç'in yönetimi altında AB'den hiçbir yardım programı alamamıştı. Aynı zamanda AB, Bosna Hersek'e savaşta hasar gören temel altyapısının yeniden inşa edilmesinde ciddi maddi destek vermiştir. AB Bölgesel Yaklaşım çerçevesinde bölgeye sunduğu finansal destek[162], savaşta yıkılan evlerin yeniden inşa edilmesine ve gıda yardımı için kullanılmıştır.

Kosova'daki savaştan sonra AB ve uluslararası toplum, bölgenin yeniden inşa edilmesi ve geliştirilmesi hakkında yeni bir stratejinin gerekli olduğuna inanmışlardır. Yeni bir uluslararası yaklaşım şu özellikleri taşıyordu; bölge politikasının yeniden yapılandırmak, bölgedeki ülkelerle daha güçlü antlaşmalar yaparak AB' ye bağlamak ve finansal desteği Batı Balkan için daha iyi planlamak. Böyle bir yaklaşım bölgedeki İstikrar Paktı, İstikrar ve Ortaklık Süreci ve finansal yardım programlarının etkili bir şekilde kullanılması anlamına gelmekteydi.[163]

Bölgesel İstikrar Paktı[164] Saraybosna'da 1999 yılında imzalanmıştı ve büyük bir siyasi önem taşırken bölgedeki ülkeler ve uluslararası örgütler tarafından büyük beklentiler taşımıştı. İstikrar Paktının temelleri, AB dönem başkanı Almanya'nın inisiyatifi ile 10 Haziran 1999'da Köln toplantısında atıldı. 30 Haziran 1999'da 40'tan fazla devlerin katıldığı Saraybosna Zirvesi'nde İstikrar Paktı resmen kurulmuş

[162] AB Komisyonuna göre, AB' in Batı Balkan bölgesine 1991-2000 yıllar arasında sunduğu destek ve yardım programlar çerçevesinde yaklaşık 4 milyar Euro finansal destek sunulmuştu.
[163] Bodo Hombach, in S. Vucetic´, 'The Stability Pact as a security community-building institution?', in A. Fatic´ (ed**.), Security in Southeastern Europe, Management Centre**, Belgrade, 2004, p. 62.
[164] Pakt özel koordinatör tarafından yönetiliyordu. Bölgedeki katılımcı olarak katılan her ülke (Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Romanya, Makedonya ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti) tarafından kendini temsil etmek üzere atanan ''ulusal koordinatör'' ile o ülkenin İstikrar Paktı içerisinde konumunu temsil etmekteydi.

oldu. İstikrar Paktı'na Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Makedonya, Moldova, Romanya, Sırbistan ve Karadağ katılmışlardır. Onların yanında AB Komisyonu, AB ülkeleri, Kanada, Japonya, Norveç, Rusya Federasyonu, İsviçre, Türkiye ve ABD de bulunmaktadır.[165] Bölgesel bir araç olarak Batı Balkan ülkelerindeki siyasi ve iktisadi reformları hedeflerken, tüm bölgenin yeniden yapılanmasını hedeflemişti. İstikrar Paktı'nın Saraybosna'daki ilk forumunda, Batı Balkan ülkelerinin temsilcileri ile beraber, AB'nin temsilcileri yer alırken, birçok uluslararası finansal örgüt ve yatırım fonlarının katılımıyla demokrasi ve insan hakları konusunda, yeniden yapılandırma ve geliştirme, güvenlik ve uluslararası ilişkiler alanında bölge için yeni bir strateji çizilmesine destek vermişlerdi. İstikrar Paktı Bölgesel Yaklaşım çerçevesinde güvenlik, demokrasi ve ekonomik reform alanlarında yeni bir yaklaşım stratejisi çizilmişti. İstikrar Paktı ile her ülke içerisinde resmi devlet kuruluşları ile özel sektör arasında yakın bir işbirliği kurması hedefleniyordu. Bölgedeki ilk bölgesel konferansta 2000 yılında, bu amaçlara yönelik ''Hızlı Başlangıç''-*Quick Start* adı taşıyan paket programı çerçevesinde 2.4 milyar dolarlık bir fon ayırmıştır. Bu fonun büyük bir bölümü güvenlik ve sivil toplumu geliştirmeye yönelik programlar için ayırmıştı. İkinci bir bölgesel konferansında ana hedefler içerisinde olan ulaştırma, hava yolculuğu, enerji, KOBİ'ler ve bankacılık gibi sektör ve alanlar için 3 milyar Euro'luk bir fon ayırmıştır.[166]

İstikrar Paktı'nın yanı sıra AB tarafından başlatılan bir başka önemli olan proje İstikrar ve Ortaklık Süreci'dir. Bu süreç Batı Balkan bölgesindeki ülkeler ile AB arasında yeni bir ilişki dönemi içerisine girilmesini temsil etmektedir. Bu yeni ilişki çerçevesinde AB ile bölgedeki her ülke iki taraflı ilişkiler kurarak, her ülkeye

[165] Nina Wichman, "The Year After: Assesing the Social Achivments of the Stability Pact for South East Europe", **South East Europe Review, 4/2000**, p. 21.
[166] **a.g.e.,** s. 24.

ayrı olarak finansal destek sunarken belli koşulların o ülke tarafından yerine getirmesini talep etmiştir. Böylece AB her ülkeyi, AB'ye tam aday olana kadar takip etme imkanı sağlamaktadır. SAP'ın[167] çerçevesinde olan SAA[168], her ülkenin AB ile iki taraflı ilişkilerin düzenlemesini öngörüyordu.[169] Her ülkenin ayrı olarak AB ile SAA sözleşmesini imzalaması, o ülkenin AB standart ve normları[170] konusunda ciddi bir ilerleme kaydettiğini bir göstergesidir. Bir ülkenin AB ile SAA antlaşmasını imzalaması için, o ülkenin bölgesel işbirliği konusunda önemli adımlar atması önkoşuldur. AB'nin bölgesel işbirliği politikasına ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Zagreb zirvesinde bölgesel işbirliği alanları belirlenmiş. Bunlar arasında, bölgede siyasi diyalog, serbest ticaret bölgesi ve organize suçlarla mücadele edilmesi en önemli alanlar olarak belirlenmiş.[171]

Bu amaçlara ulaşmak için finansal destek CARDS programı ile başlatılmıştır. SAP süreci içerisinde bulunan ülkelere değişik alanlarda yardım programları başlatıldı. Özellikle, devlet organlarının geliştirmesi, hukuk devletinin inşası, sosyal yapının geliştirmesi, azınlıkların korunması ve Pazar Ekonomisi gibi alanlara destek verilmesi hedefleniyordu[172]. Bu amaçlar için 2000-2006 yılları arasında AB 4.650 milyar Euro ayırmıştır. SAP süreci içerisinde olan her ülkenin reform hareketlerine ne kadar önem göstermişse o kadar da AB organlarından finansal teşvik alabilmiştir[173]. CARDS, açık ve net bir bölgesel siyasal strateji olarak dört en önemli

[167] **SAP**- Stabilisation and Associaton Process (İstikrar ve Ortaklık Süreci)
[168] **SAA**- Stabilisation and Association Agreement (İstikrar ve Ortaklık Sözleşmesi)
[169] Marie-Janine Calic, "EU Policies Towards the Balkans: Fostering Ownership of Reforms", **The International Spectator**, Volume XXXVIII, No.3, July-Sept.2003, pp. 110–117.
[170] SAA antlaşmasını AB ile ilk imzalanan iki ülke Hırvatistan(2001) ve Makedonya(2001) şimdi AB' ine tam aday ülkelerdir.
[171] Commission of the European Communities**, The Stabilisation and Association Process for South East Europe-First Annual Report**, COM (2002)163, Brussels, 03/04. 2002, pp. 1-12.
[172] **COUNCIL REGULATION (EC)** No 2666/2000 of 5 December 2000 on assistance for Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, the Federal Republic of Yugoslavia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia, repealing Regulation (EC) No 1628/96 and amending Regulations (EEC) No 3906/89 and (EEC) No 1360/90 and Decisions 97/256/EC and 1999/311/EC.
[173] AB Komisyonun 2002 yılında aldığı kararına göre.

alan üzerinde yoğunlaşmıştı; entegre sınır kontrolü, devlet içi organların geliştirmesi, demokratik istikrar ve bölgesel altyapının geliştirmesi.

3. Dayton Sonrası Bosna Hersek ve AB ilişkileri

Dayton sonrası dönemde ABD ve NATO en aktif rolü üstlenmişlerdi. Ülkenin içindeki durumun hala istikrarsız olduğunun farkına varan ABD, Dayton Antlaşmasının askeri ve sivil hükümlerini uygulamaya koydu. Bu hükümlerin uygulanmasıyla Bosna içinde istikrarın sağlanması hedefleniyordu. AB ise savaş sonrası Bosna'daki duruma katkı sağlamak için Barış Uygulama Konseyini kurmuştu. Bu konsey çerçevesinde NATO ve ABD işbirliği ile Bosna'da barış misyonu üstlenecek olan askeri kuvvet SFOR gönderilmiştir. AB, bir de Bosna Hersek ile arasında ilişkiler kurması için AB Özel Temsilcisini Bosna'ya gönderdi.[174]

Savaş sonrası dönemde Bosna Hersek'in yeniden yapılanması sürecinde AB önemli rol oynamıştır. ECHO programı kapsamında insani yardımlar yaparak, daha sonra PHARE ve OBNOVA programları kapsamında ciddi ekonomik yardımlar yapmıştır. 1992 ve 2002 yıllar arası AB Bosna Hersek'e toplam 2.16 milyar Euro yardım yapılmıştır.[175] Bu yardımın Bosna yetkililer tarafından nasıl kullanıldığına dair net ve açık bir bilgi yoktur. Fakat bu yardımlar sırasında ülkenin üst düzey yöneticilerinin yolsuzluk yaptığına dair mahkeme kararları vardır.[176] Bu yardımlar karşılığında AB, Bosna'dan insan hakları ve demokrasi alanında ilerlemesini talep ederken, verilen yardımı da bu şarta bağlamıştı. Dayton'dan sonra ilk üç yıl

---

[174] Zekerijah Smajiç, **Evropska Unija i Zemlje Bivse Jugoslavije**, Sarajevo, OKO, 2002, s.114.
[175] David Chandler, "Bosnia from Dayton to Europe?", **Paper presented at Plenary Session**: " Human Rights in a Divided Europe' International Konferenz: 'Human Rights in Europe: A Fragmented Regime", Department of Political Science Hannover University 17-18 September 2004, pp. 7-14.
[176] Emir Hadzikundiç, **Od Daytona do Brisela**, Sarajevo, Asocijacija Alumni Centar za İnterdisciplinarne Post-diplomske Studije-ACEPS, 2005, s.99.

içerisinde AB entegrasyon süreci alanında fazla çalışma yapılmadı çünkü savaştan yeni çıkan Bosna Hersek'te daha çok ülkenin yeniden yapılanmasına ihtiyaç duyuldu.[177] AB Bosna içindeki istikrarı en yüksek düzeye çıkartmaya çalışarak ondan sonra AB entegrasyonu sürecine girmeyi planlamaktaydı.

3.1. Bosna Hersek İstikrar ve Ortaklık Sürecinde

1999 yılından itibaren Bosna Hersek'teki uluslararası yönetimin kalkması ve ülkenin kendi ayakları üzerine durmaya devam etmesi gündeme gelmiştir. Bosna'daki en aktif rolü oynayan ABD yavaş yavaş ülkeden çekilerek ülkenin yeniden yapılanma sürecini AB'nin eline teslim etmiştir. O andan itibaren Bosna Hersek doğrudan AB'nin gözetimi altına girmiştir. Ülkede yapılan bütün reformların, AB entegrasyon süreciyle bağlantılı olacağı AB tarafından açıklanmıştır.[178] Bosna Hersek'te bulunan uluslararası polis ve askeri güçler ve Yüksek Temsilci, AB merkezli bir mekanizmaya bağlanmıştır.

İstikrar ve Ortaklık Süreci kapsamında AB, Bosna Hersek için 2000 yılında bir Yol Haritası'nı-*EU Road Map* açıklamıştır. Bu belge içerisinde Bosna Hersek'in SAP'ın ilk aşaması ile başlayabilmesi için yerine getirmesi gereken yükümlülükleri sayılmıştır. Bu yükümlülükler içerisinde, insan hakları, hukuk devleti, siyasi, ekonomik ve demokratikleşme alanındaki reformların yerine getirmesini belirtmiştir. Bu yükümlülükler ancak 2,5 sene sonra Bosna Hersek Hükümeti tarafından yerine getirebilmiş, AB 2002'de, Bosna Hersek'in SAP süreci olan Fizibilite Etüdü ile başlama kararını almıştır.[179]

---

[177] Dzenana Hodzic, ''The Western Balkans'', **Working Paper**, Sarajevo, 2002,s. 5.
[178] David Chandler, **Bosnia: Faking Democracy After Dayton**, Leeds, Pluto Press, 1999, p.56.
[179] F. L. Altmann, 'Regional cooperation in South East Europe', **Journal of Southeast European and Black Sea Studies**, 3(3), 2003, p. 144.

AB Komisyonu 2002'den itibaren yayınladığı SAP raporlarında, Bosna Hersek'in reform sürecinin istenildiği düzeyde olmadığını vurgulayarak, bölgedeki diğer ülkelere göre reform hareketlerinde geri kaldığını açıklandı. SAP yükümlülüklerinin doğrudan Bosna Hersek'in merkez hükümeti tarafından yerine getirilmesi gerektiği AB Komisyonu tarafından talep edilmektedir.[180]

Tüm engellere rağmen Bosna Hersek, AB ile müzakere sürecini 21 Kasım 2005 yılında AB Konseyi'nin verdiği karar ile başlayabildi. Böylece bölgedeki tüm ülkeler arasında AB ile müzakere sürecine en geç başlayan ülke olmuştur. Müzakere süreci içerisinde AB tarafından talep edilen polis reformunun gerçekleşememesinden dolayı 2008 yılında Bosna Hersek ile AB arasında müzakere süreci durma noktasına gelmiştir. 2009 yılında polis reformu alanında yapılan ilerlemelerin sonucu olarak Bosna Hersek müzakere süreci devam etmektedir.

3.2. AB'nin Batı Balkan Politikası Kapsamında Bosna Hersek-AB İlişkileri

Batı Avrupa ülkelerindeki akademisyen, gazeteci ve siyasi gruplar, Batı Balkanların kendine özgü tarihi, kültürel, güvenlik, siyasi ve sosyo-ekonomik bölgesel kimliğe sahip olduğunu düşünmektedirler. Fakat bu bölgesel kimlik çoğu zaman negatif terimler olan, ekonomik istikrarsızlık, güvensizlik ile ilişkilendirilmişti. AB'nin Batı Balkan bölgesinde bölgesel işbirliğini artırmak için büyük çaba gösterdiğini görmek mümkündür. Fakat bu bölgedeki her ülke farklı bir ekonomik, sosyal ve kültürel düzeyde olduğu için bölgesel işbirliği zorlaşmaktadır. AB ve diğer uluslararası aktörlerin baskısına rağmen Batı Balkan bölgesindeki işbirliği istenen düzeye yükseltilemedi. Ülkeler arasındaki coğrafi yakınlık ve eski

[180] Gerard Tool, ''Embedding Bosnia and Herzegovina in Euro-Atlantic Structures: From Dayton to Brussels'', **Euroasian Geography and Economics**, 2005, 46 No.1, pp.52-64.

Yugoslavya'daki geçmişe rağmen bu durum bölgesel işbirliğine fazla katkı sağlayamadı. Bölgesel işbirliğinin düşük düzeyde olmanın en önemli sebebi ülkeler arasındaki güvensizliktir. Bu durumu değiştirmek için AB, bölgesel işbirliğini Batı Balkan ülkelerinin AB entegrasyonu süreci içerisinde yerine getirilmesi gereken şartlar arasına koydu.

Avrupa'nın 1990'larda gelişen bölgesellik akımı ve AB içindeki derinleşme sürecinin tamamlanmasından sonra, genişleme sürecini başlatarak Güneydoğu Avrupa'daki ülkelerini entegre etmeye hazırlanıyordu. Tam o sırada 1991 yılında patlak veren Yugoslavya krizi AB'nin genişleme stratejisini değiştirmeye zorladı. Hazırlıksız yakalanan AB, Yugoslavya krizine karşı uluslararası düzeydeki varlığını ve gücünü gösteremedi. Kriz içindeki Yugoslavya'nın durumuna seyirci kalarak, ABD'nin Batı Balkan bölgesi içerisinde daha büyük ve aktif rol oynamasına neden oldu. ABD kendi küresel gücünü göstererek AB üyelerinin ne kadar etkisiz olduğunu gösterdi. ABD 1990'larda Balkanlarda süren savaşın durdurulması için belirleyici rol oynarken, AB'nin siyaseti geride kalarak Almanya, İngiltere ve Fransa arasındaki suçlamalara neden olmuştur. 1995 yılında Bosna Savaşının Dayton Antlaşması ile sona ermesi ile, ABD adeta Avrupalılara ders verdi. Bunun sonucu olarak Avrupa Birliği uluslararası düzeydeki imajını düzeltmek için savaş sonrası dönemde Batı Balkan ülkelerinde daha etkin bir politika sergilemeye çalıştı.

1999 yılında çıkan Kosova savaşı Balkanlarda savaş döneminin bitmediğinin açık bir göstergesiydi. Bu sefer AB ülkeleri daha anlamlı ve planlı strateji ile savaşı bitirmek için girişimlerde bulundular. Yine ABD ve NATO'nun müdahalesiyle Kosova savaşı sona erdi. Savaştan sonraki dönemde AB ile ABD Batı Balkan bölgesindeki istikrarı sağlam temellere bağlamaya çalışmıştı. AB bölgedeki ülkeleri

kendi içerisine entegre etme sürecini başlatarak, Batı Balkan ülkeleri ile AB arasındaki ilişkileri düzenleyen İstikrar ve Ortaklık Sürecini başlattı. Bu süreç içerisinde AB, Batı Balkan ülkelerindeki reform hareketlerini hızlandırmayı amaçlayarak, bölgedeki ülkeleri AB' ye tam üyelik için hazırlamaktaydı. Bu süreç ile AB, Batı Balkanlardaki politikasını güçlendirmesi, ABD'nin bölgeden çekilmesinin sonucu olarak gelmiştir. Bu sürecin yanında AB, Batı Balkanlarda yeni bir savunma ve güvenlik politikası uygulamaya başladı. AB tarihinde ilk kez NATO kapsamında çıkıp Batı Balkan ülkelerine kendi askeri ve polis misyonlarını üstlenmeyi başardı. Bölgedeki bütün ülkeler içinde AB'ye entegrasyon sürecinde en ileri giden ülke Hırvatistan'dır. Bunun nedeni de Hırvatistan'daki savaşın kısa sürmesi ve ülkenin altyapısının fazla zarar görmemesine bağlayabiliriz. Bir başka nedeni de AB tarafından bölge için örnek ülkeyi oluşturma planıdır. Son zamanlarda Makedonya ve Sırbistan'ın ciddi bir ilerleme gösterdikleri dikkat çekmektedir. Makedonya Yugoslavya'daki savaşlardan uzak kalmayı başarırken ülkenin AB ile entegrasyon sürecinin bölgedeki diğer ülkelere göre en erken başlamasında etkili oldu. Sırbistan ise savaş suçlusu olan Radovan Karadzic'i ICTY'ye teslim ettikten sonra AB ile uluslararası toplum tarafından büyük destek alarak AB entegrasyon sürecinde hızlı bir gelişme kaydetti. Sırbistan'da yaşayan ve Mayıs 2011'e kadar firarda olan ikinci savaş suçlusu ve Srebrenica katliamı sorumlusu Ratko Mladiç'i uzun süre yakalamaya teşebbüs etmeden, Sırbistan'a Ocak 2010 tarihinden itibaren AB ülkeleri tarafından vizesiz girme uygulaması başlatılmıştır. Sırbistan'ı bu şekilde ödüllendirerek Bosna'daki savaş mağdurları ve Srebrenica'da öldürülen sivillere karşı ne kadar adaletli olduğu tartışmalıdır. Batı Balkan bölgesi içerisinde bulunan Arnavutluk'un AB entegrasyon sürecinde reform hareketlerinin ülke içindeki siyasi

elitlerin mafya ve yolsuzluğuna bulaştırması sonucu engellendiğini görmek mümkündür.

Bosna Hersek karışık iç yapısından ve fonksiyonel devlet olmadığından dolayı bölgenin AB entegrasyonu süreci içerisinde kritik bir ülkeyi temsil etmektedir. Bu ülkede savaşın devam ettiği dönem içerisinde AB tarafından etkisiz bir politika sergilemesinin ardından savaş sonrası döneminde AB'nin bölgedeki politikasını en fazla bu ülkede görmek mümkündür. Ülkeyi yeniden yapılandırma sürecinde etkin rol oynayan AB, Bosna Hersek'in AB entegrasyonu süreci içerisinde büyük bir destek sağlamaya devam etmektedir. Ancak ülkenin iç sorunları nedeniyle bölgedeki diğer ülkelere göre AB entegrasyonu sürecindeki reform hareketlerinde geri kaldığını görmek mümkündür. Dayton Antlaşması içerisindeki bazı maddelerin artık fonksiyonunu kaybettiği ve ülkenin yeni bir anayasaya ihtiyacı varken, ülke içindeki yeni anayasal düzenlemeye karşı çıkan Sırp politikacılar Bosna Hersek'in fonksiyonel ülke olarak yaşamasını ve AB'ye entegrasyon sürecini engellemektedirler. Sırp siyasi grubun böyle bir davranış göstermesinin arkasında Bosna Hersek Devletinin parçası olan Sırp Cumhuriyetini Belgrat'ın desteği ile Sırbistan'a bağlama planı yatıyor. Böyle bir planın hala canlılığını korumasından dolayı Batı Balkan bölgesinin yeni bir istikrarsızlığa sürüklenmesi ve AB entegrasyon sürecinin tehlike içine girmesi tehdit olarak ortada bulunmaktadır.

AB tarafından genişleme süreci politikası içerisinde Batı Balkan bölgesi ülkeleri merkezde bulunuyorlar. Bu ülkelerinin AB'ye entegre edilmesi ile Balkanlar'ın tam bir istikrara kavuşacağına inanılıyor. Ancak bu ülkelerin karmaşık iç yapısından dolayı ve her zaman var olan milliyetçi fikirlerden dolayı bunun kolay olmayacağı da çok açıktır. Sürekli bir anlaşmazlık içinde olan bu ülkeler AB' ye

entegrasyondan sonra kendi aralarındaki gergin ilişkilerin son bulacağına inanılmaktadır.

AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında 23-24 Kasım 2000 tarihlerinde Hırvatistan'ın başkenti Zagrep'te, ilk ''AB-Batı Balkan Zirvesi'' yapılmıştı. 2000 yılında Hırvatistan'da ve Federal Yugoslavya Cumhuriyetinde meydana gelen iktidar değişikliklerin sonucu olarak bu zirve çerçekleştirlmişti.[181] Zagrep Zirvesi ile Batı Balkan ülkeleri ile AB arasında yeni bir sayfa açılmıştı. Zagrep Zirvesi'nde AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında Zagrep Deklarasyonu imzalanmıştı. Bu deklarasyona göre Batı Balkan ülkeleri, bölgesel işbirliğin güçlendirmesine, serbest ticaret bölgesş oluşturmasına, siyasi diyalogun geliştirilmesiiçin çalışacaklardı. Batı Balkanların AB'ye entegrasyonu yolunda en önemli ön koşul olarak bölgesel işbirliği Zagrep Zirvesinde konulmuştu.[182]

İkinci ''AB-Batı Balkan Zirvesi'' 19-20 Haziran 2003 yılında Selanik'te gerçekleştirilmişti. Selanik Zirvesi, Batı Balkan ülkeleri açısından beklenen sonuçları getirmemişti. Hırvatistan, Romanya ve Bulgaristan'a AB'ye katılım tarihi verilmemişti. Selanik Zirvesi'nde Batı Balkan ülkeleri ''adaylık'' statüsü kazanamadılar.[183] Pozitif bir sonuç olarak Batı Balkan ülkelerin AB'ye üye olmak için başlatılan SAP programı destkleyici arçlarla donatılmıştı. Bu hususları içeren ''Batı Balkan ülkeleri için Selanink Gündemi'' adlı belge kabul edilmişti.[184]

---

[181] "Zagreb Summit Final Declaration", **Bulletin of the EU 11-2000 ;** http://europa.eu/bulletin/en/200011/p106057.htm, (21.05.2011).
[182] **Official Journal of EU**, 2000/717/CFSP, Council Joint Action of November 2000 (on the holding of meeting of Heads of State or Government in Zagreb.-(Zagreb Summit).
[183] " Selanik Zirve Sonuç Bildirgesi", **Bulletin of the EU,** No: 06/2003.
[184] Commission of the European Communities, **The Western Balkans and European Integration Communication from the Commision to Council and European Parliament COM (2003) 285 - 21/05/03** , Luxemburg , 16 June 2003, pp. 3-5.

4. Bölgesel İşbirliği ve Bosna Hersek

4.1. Güney Doğu Avrupa'daki Bölgesel İşbirliğine Bakış

Güneydoğu Avrupa'daki bölgesel işbirliği algısı, Baltıklar ve Merkezi Avrupa'dan çok farklıdır. Bölgesel işbirliği güvenlik, etnik, siyasi ve iktisadi gibi hususlar tarafından engellenmektedir. 1990'larda Yugoslavya'da süren savaşlar nedeniyle herhangi bir bölgesel istikrar ve işbirliği mümkün olamamıştı.[185] Fakat savaş dönemi bittikten sonra ve Miloşeviç'in tutuklanıp yargılanmasıyla bölgede yeni bir dönem başlamıştır. AB'nin daha yakın ve doğrudan bir politika izlemeye başlamasından sonra Batı Balkanlarda ve Bosna Hersek'te yeni bir hava esmeye başlamıştı. Bölgesel işbirliğinin gelişmeye başlamasına rağmen bölgedeki istikrarsızlık 2000 yılında tekrar canlanmaya başlamıştı. Kosova'nın durumu ve Dayton sonrası Bosna Hersek içerisindeki anlaşmazlıklar bölgesel işbirliğine tehdit olarak görülmeye başlandı.[186]

Mevcut durum Batı Balkanlar'da bölgesel işbirliği düzeyinin yükselmesine izin vermesine rağmen, ciddi bir istikrarsızlık ve ülkelerarası anlaşmazlıkların ortada bulunduğunu söylemek mümkündür. AB'nin güvenlik güçlerinin Bosna Hersek ve Kosova'da bulunmasının mevcut istikrarı sağladığına inanılmaktadır. Bu güçlerin zamanla bölgeden ayrılmasından sonra ne olacağı soru işaretidir.

Balkanlarda bölgesel işbirliği kavramı, AB ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkileri belirleyen en önemli hususlardan biridir. Bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi, Bosna Hersek'in AB'ye üye olması için gerekli şartlardan biridir. Yerel aktörler sonradan bölgesel işbirliği sürecine katılmaya başlamışlardır. Bölgesel işbirliği teşvik

[185] A. Hyde-Price, The International Politics of East Central Europe, **Manchester University Press**, Manchester, 1996, p. 17.
[186] Karen Smith, The Making of EU Foreign Policy. The Case of Eastern Europe, **Palgrave Macmillan**, London, 1999. P. 14.

etmek için ABD ve AB, Güney-doğu Avrupa İşbirliği İnisiyatifi ve Royaumont süreçleri başlatmışlardır.[187]

Doğu Avrupa'da komünist rejimlerin yok olmasıyla birçok işbirliği inisiyatifi ortaya çıkmaya başlamıştı. Şubat 1991 yılında Bosna Hersek'in Vişegrad şehrinde Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya'nın cumhurbaşkanları bir araya gelmişlerdir ve düzenlenen konferansta bu ülkelerin AB ve NATO'ya üye olmak için siyasi ve iktisadi işbirliği imkânları değerlendirmişlerdir.[188] Vişegrad'da düzenlenen bu konferans, Merkezi Avrupa Serbest Ticaret Antlaşması(CEFTA)'nın imzalamasına temelleri atmıştı. Kısa bir dönem içerisinde birçok Batı Balkan ülkesi CEFTA'ya üye olmuştu.

Dayton Barış Antlaşmasının imzalamasından sonra AB, Bosna Hersek'i ve bölgedeki ülkeleri, bölgesel işbirliğine teşvik etmişti. Özellikle Saraybosna, Zagreb ve Belgrat aralarındaki işbirliğinin önemi, AB tarafından vurgulanmaktadır. AB özellikle Bosna Hersek, Sırbistan ve Hırvatistan'ın aralarındaki bölgesel işbirliği ile savaş suçluların tespit edilmesi ve yakalanmasını istemektedir.[189]

1999 yılında Kosova krizin ortaya çıkması ile bölgesel işbirliği durma noktasına gelmişti. Kosova krizinden sonra, AB bölgesel işbirliğini daha da güçlendirmek için yeni inisiyatifleri başlatmıştı, İstikrar Paktı ve İstikrar ve Ortaklık Süreci gibi. Hırvatistan'da Tudzman'nın ve Sırbistan'da Miloşeviç yönetimlerinin değişmesiyle bölgesel işbirliği düzeyi yükseltilmişti.[190] Kasım 2000 yılında Zagreb'de, Batı Balkanlar ile AB arasında bir konferans düzenlenmişti. Konferans'ın

---

[187] D. Lopandic´, Regional Initiatives in South Eastern Europe, **European Movement in Serbia**, Belgrade, p. 11-17.
2001, p. 124.
[188] **a.g.e.,** 12-17.
[189] A. H. Alp, 'The South East Europe cooperation process—an unspectacular indigenous regional cooperation scheme', Perceptions, **Journal of International Affairs,**, September–November 2000. p. 2.
[190] F. L. Altmann, 'Regional cooperation in South East Europe', **Journal of Southeast European and Black Sea Studies**, 3(3), 2003, p. 144.

en önemli sonucu bölgesel işbirliğinin, AB'ye üyelik sürecinin resmi bir parçası haline gelmesiydi.[191] Zagreb Zirvesi'nden sonra bölgesel işbirliği süreci hız kazanmıştı. Bunun üzerine AB kendi pazarına, Batı Balkan ülkelerinin katılması için kolaylaştırıcı mekanizmaları uygulamaya başlamıştı.[192]

AB entegrasyonu Batı Balkan ülkelerindeki tüm aktörler tarafından desteklenmektedir. AB ile bütünleşme bölgede yaşanlar için umut olarak görülmektedir. Aynı zamanda AB ile bütünleşme için bölgesel işbirliği vazgeçilmez koşuldur. AB ile bütünleşme Batı Balkan ülkeler için bölgedeki istikrar açısından büyük önem taşımaktadır.

Bölgesel işbirliği asıl önemini AB ile entegrasyon süreci içerisinde göstermektedir. Bölgedeki ülkeler arasındaki yaşanan savaşlar siyasi ve iktisadi alanlarda engeller yaratmışlardı ve AB ile bütünleşmede bu engelleri kaldırmak için çıkış yolu olarak görülmektedir. Fakat hala bu ülkelerde etkili olan siyasi ve iktisadi aktörler, bölgesel işbirliğin AB ile bütünleşme sürecinde ne kadar önemli olduğunun farkına varamamaktadırlar ve bu bakış açısı AB ile entegrasyon sürecinde aksamalara yol açabilir.

4.2. Bölgesel İşbirliği ve Bosna Hersek

Bosna Hersek bölgesel işbirliğine ne kadar fazla önem verirse o kadar hızlı AB'ye üye olacaktır. Bosna Hersek'in bölgesel kimliği, ancak diğer ülkelerle iktisadi, siyasi ve kültürel alanlardaki etkileşimin yükseltilmesi ile gelişebilir.

Batı Balkan ülkelere baktığımız zaman, bölgesel işbirliği kavramının en çok Sırbistan, Makedonya ve Bulgaristan'da mevcut olduğunu ve en az Hırvatistan, Arnavutluk ve Bosna Hersek'te mevcut olduğunu görünmektedir. Bunun nedeni de

[191] **EU–Western Balkan Summit**, Zagreb Summit Declaration, 24 November 2000, point 3, ,www.europa.eu.int .(27.05.2011).
[192] **Council of the EU**, Council Regulation (EC) No. 2007/2000, 18 September 2000 and Council Regulation (EC) No. 2563/2000, 20 November 2000.

bu ülkelerde insanlar arasında savaş hatıraların hala canlılık koruduğunu ve bölgedeki ülkelere pek güvenmemekten kaynaklanır.[193] Bunun yanında Batı Balkan ülkelerinin arasında siyasi ve iktisadi farklılıklar göze çarpmaktadır. Hala güvenli olmayan bir bölge olarak Batı Balkanlar, bölgedeki ülkelerin daha güçlü ve güvenli bir bölgeye bağlı olmasına uğraşmaktadırlar. Bunu AB üyelik sürecinde görüyorlar ve AB tam üyesi olduktan sonra bölgedeki istikrarsızlıktan kaçabileceklerini düşünüyorlar. Bosna Hersek diğer Batı Balkan ülkeleriyle ortak bir geçmişe sahiptir, bölgesel işbirliğinin gelişmesi için önemli bir değişkendir.[194] Böyle bir durumun ortaya çıkmasının nedeni olarak, bölgedeki ülkelerin geçmiş tarihte hiçbir zaman açık ve net siyasi kimliğe sahip olamamasından kaynaklanmaktadır. Tarihte bölgedeki ülkeler Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorluklar içinde bulunurken, bu ülkelerin kendine özgü bağımsız ekonomik ve siyasi kimlik geliştirememelerine neden olmuştu. Bosna Hersek, buna tipik bir örnektir.[195]

Bosna Hersek'te bölgesel işbirliği kavramı daha çok entelektüel ve ticaret sektörleri tarafından benimsenirken siyasetçiler ve medya temsilcileri tarafından daha az benimsenmiştir. Bugün ise açık ve net bir bölgesel kimlik Batı Balkanlar'da gözükmüyor ve böyle bir durum anlamlı bir bölgesel işbirliği açısından bir engel olarak ortaya çıkıyor. Batı Balkanlarda bölgesellikten ne anlışldığı ülkeden ülkeye göre değişmektedir.[196]

[193] **Altmann**, a.g.e, p. 144.
[194] V. Gligorov, 'South East Europe: areas of regional cooperation'**, European Balkan Observer**, 2(3), November 2004, pp. 8–10.
[195] D. Bechev, 'Building South East Europe: the politics of interstate cooperation in the region', paper presented at the 4th Kokkalis Programme Graduate Workshop, **Harvard University**, 2002. p. 22.
[196] O. Anastasakis and D. Bechev, D. (2003) *EU Conditionality in the Balkans: Bringing Commitment to the Process*, Occasional Paper, **Oxford: South East European Studies Programme**, p. 17.

4.3. Batı Balkanlarda Bölgesel İşbirliği Fırsatları

Coğrafi faktör Batı Balkanlarda işbirliğinin gelişmesi için en büyük fırsat olarak gösterilmektedir, onun yanında bölgedeki ülkelerin benzer siyasi ve iktisadi problemlere sahip olmasıdır. Batı Balkan ülkelerinde altyapının yeterince gelişmemesi, sınır kontrolü ve organize suçlar gibi problemlerin mevcut olması, bunların çözülmesi için ortak bir çabanın gerektiğini gösteriliyor.

Bu ülkelerdeki siyasetçiler ve iktisatçılar birçok problemin kendi ülkelerinde ancak bölgesel bir işbirliğiyle çözülebileceğinin farkına varmaya başlamışlardı. Bölgedeki ülkelerin pazarların küçük ve yetersiz olması, işadamların bölgedeki diğer ülkelere pazarların yayılmasına neden oluyor ve böylece bölgesel işbirliğinin iktisadi hususunun önemi gösteriyordu. Bu tür bir bölgesel işbirliğin gelişmesinin bölgede güvenli bir ortamı yaratarak yabancı yatırımcıları çekmesine yol açacağı beklenebilir. Bölgedeki ülkelerin çoğunda insanlar aynı dili konuşmaları ve benzer kültürel özellikleri taşımaları aralarındaki işbirliğinin gelişmesi için bir fırsat yaratıyor.[197]

4.4. Batı Balkanlarda Bölgesel İşbirliğinin Önündeki Engeller

Ekonomik gelişme düzeyindeki farklılık bölgedeki ülkeler arası işbirliğine engel olarak ortaya çıkmaktadır. Güvensizlik ortamı ve yetersiz hukuksal çerçeve ciddi bir şekilde bölgesel işbirliği üzerine olumsuz etki yaratıyor. Savaştan çıkan bu ülkelerde farklı etnik yapılara sahip oldukları için işbirliğini zorlamaktadır. Örneğin, Arnavutluk'ta güvenlik sorunu önemli bir engeldir, Bosna Hersek'te iktisadi altyapının düşük düzeyde olduğunu gözlenmektedir. Sırbistan'da ve Karadağ'da hukuksal sistem engel olarak bulunmaktadır.

[197] I. Neumann, 'Regionalism and Democratisation,' in J. Zielonka and A. Pravda (eds) **Democratic Consolidation in Eastern Europe**, Oxford: Oxford UP, p. 22-27.

Bölgesel işbirliği düzeyinin yükselmesi öte yandan bölgede bazı ülkeler tarafından Sırbistan'ın bölgede hegemon konuma gelmesi ihtimalini endişesi yaratmıştır. Bunun sonucu olarak bölgedeki ülkelerin politikalarında bölgesel işbirliği süreçlerini engelleyebilecek hususlar ortaya çıkabilir. Bunun yanı sıra bölgede bir ülkenin başka bir ülkenin sınırların içerisinde kendi etnik grubunun azınlık olarak bulunması, bu ülkeler arasında işbirliğine teşvik olması beklenirken tam tersi engel olarak ortaya çıkıyor. Örneğin, Makedonya'da bulunan Arnavut azınlığı, Arnavutluk ile Makedonya arasında sürekli gerginlik konusuydu. Bir başka örnek de Hırvatistan'da bulunan Sırp azınlık grubu Sırbistan ile Hırvatistan sürekli gerginlikler yaşanmasına neden oldu. Bölgedeki siyasi aktörlerin bölgesel işbirliğine meraklı olmadıklarını görmek mümkündür.

Bosna Hersek, Arnavutluk, Kosova ve Makedonya'da fonksiyonel bir devlet yapısının bulunmaması nedeniyle bölgesel işbirliği gelişmemektedir. Böyle bir sorunun Hırvatistan için geçerliği olmadığı söylenebilir. Fakat bölge içinde bulunan bütün ülkelerde birtakım çıkar grupları tarafından devlet organları içerisinde yolsuzluğun yaygın olduğu kolayca gözlenebilir. İşadamları için bölgede yatırım ve ticaret yapmalarına, ülkelerdeki zayıf altyapı[198] ve birbirinden çok farklı yasal uygulamalar engel olarak görülebilirler. Karmaşık bürokratik prosedürleri ve ödeme sistemlerine olan güvensizlik ticari işbirliğini[199] engellemektedir. Bir başka engel olarak bölgedeki şirketlerin teknolojik açısından yetersiz olmaları ve sermayenin yetersizliklerden dolayı yatırım için daha çok çokuluslu şirketlerin tercih edilmesidir.

[198] Batı Balkan ülkelerin en büyük şehirleri arasında hala direk ve düzenli uçuşlar yoktur. Kara yollarla yolculuk çok uzun sürüyor çünkü birçok sınır kontrolü ve yolların kötü durumda olmalarının durumu daha da kötüleşiyor.

[199] En son bilgilere göre bölgedeki beş ülkede (Arnavutluk, Bosna Hersek, Makedonya, Kosova ve Karadağ) ticarette kullanılan ödeme sistemi inanılmaz kötüdür. Ödemelerin 1/3 peşin para üzerinde yürütülmektedir.

Bölgesel işbirliğine ana engeller olarak siyasi, iktisadi ve sosyal nedenler olmak üzere bölgedeki siyasi faktörlerin yetersizliği gösterilebilir. Bölgedeki bu engeller Batı Balkan ülkelerinden birçok genç insanın yurtdışına gitmesine neden oldu ve böylece bölgedeki insan kaynaklara büyük bir darbe indirdi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BOSNA HERSEK NATO YOLUNDA

1. Dayton Sonrası Döneminde NATO-Bosna Hersek İlişkileri

NATO'nun Balkanlardaki rolü son derece karmaşıktır. NATO, Balkan ülkelerini uzun zamandan beri kendine bağlamaya çalışmaktadır. 4 Nisan 1949 yılında ABD, Brüksel Pakt'ın üye olan ülkelere, Balkan ülkelerinin NATO'ya dahil edilmesini teklif etmişti. Ancak Avrupalı devletler, Balkan ülkelerin Avrupa'nın ana merkezlerinden uzak olduğu gerekçesiyle bu teklifi ret etmişlerdir.[200]

Sadece bir sene sonra, Türkiye ve Yunanistan NATO'ya üyelik için başvurdular. İlk başta birçok Avrupa devleti bu üyeliğe karşıydı. Ancak ABD, İtalya, Danimarka, Norveç gibi ülkelerin desteği ile bu ülkeler tam üye olarak kabul edilmişlerdir.[201] Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya dahil edilmesi ile artık NATO Balkanlarda önemli bir aktör haline gelmişti. 1994 yılında Barış için Ortaklık programın başlatılması ile NATO'nun Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerine yeni bir özellik katmıştı.

Soğuk Savaş zamanında Sosyalist Yugoslavya, Varşova Paktına üye olmamışt. 1989 yılında, Yugoslavya NATO ile işbirliği içerisine bile girmeye hazırdı. O dönemde Yugoslavya, bugün ise Bosna Hersek, Sırbistan gibi ülkeler Balkanlar'da barışın korunması için önemli ülkelerdir.

Yugoslavya'nın dağılması sürecinde ortaya çıkan savaşların durdurulmasında NATO aktif bir rol oynamıştı. Dayton Antlaşmasının

[200] Lawrence S. Kaplan and Robert W. Clawson, 'NATO and the Mediterranean Powers in Historical Perspective', in Lawrence S. Kaplan, et al. (eds.), NATO and the Mediterranean, Wilmington, Delaware, **Scholarly Resources Inc**., 1985, p. 4.
[201] **a.g.e., s**. 179.

imzalamasından sonra NATO, Bosna Hersek'in NATO üyesi olması için yoğun bir ilgi göstermişti. Dayton sonrası dönemde Bosna Hersek özellikle güvenlik alanında kritik bir bölgeyi temsil etmekteydi. Dayton Barış Antlaşmasının imzalamasından sonra Bosna Hersek'te üç ordu, üç polis gücü ve üç istihbarat teşkilatı bulunmuştu.[202] Batılı birçok akademisyen David Chandler tarafından ortaya konulan tezi desteklemektedir;'' Dayton Barış Antlaşmasının sadece savaş durdurmuş ve Bosna Hersek için kalıcı bir çözüm getirmemiştir''.[203]

ABD'nin önderliğinde NATO 1995 yılında uluslararası toplumun etkisiz politikasını durdurmaya karar almıştı ve Sırp askeri mevzilerini bombalamıştı. Bu olaydan sonra kısa bir süre içerisinde Dayton'da barış antlaşması imzalanmıştı ve savaş sona ermişti. Birçok analist NATO'nun askeri müdahalesinin geciktiğini düşünmektedir.[204]

Dayton Antlaşmasına göre, Bosna Hersek'te askeri bölümü üzerinde kontrol ve denetim yetkisi NATO yönetiminde olan 60 000 askerden oluşan IFOR misyonuna verilmişti.[205] NATO yönetimindeki IFOR misyonu, güvenli ortamı yaratmasına ve barış antlaşmasının uygulanmasına yardımcı olmak için kurulmuştu.[206] Dayton Barış Antlaşmasının askeri sektörünün uygulanması için ilk başta IFOR misyonu, sonrası da SFOR ve EUFOR misyonları vardı. Soğuk Savaştan sonra en büyük uluslararası barış misyonları Bosna Hersek'te gerçekleşti.

---

[202] Christopher Solioz, "Quest for Sovereignty: Bosnia and Herzegovina's Challenge," **Helsinki Monitor** 14, no. 2 (January 2003): 149.
[203] David Chandler, "From Dayton to Europe," *International Peacekeeping* 12. no. 3, (Autumn, 2005): 338.
[204] Peter Barschoff, Can NATO Deliver? http://muse.jhu.edu.libproxy.nps.navy.mil/journals/sais_review/v018/18.2barschdorff.html,(30.05.2011)
[205] NATO Briefing, Crisis Management, Building peace and stability in crisis regions, (October, 2003) p. 2., Available at http://www.nato.int/docu/briefing/crisis_management2/crisis-management2-e.pdf. (29.05.2011).
[206] **Chandler**, "From Dayton to Europe," p. 338.

1.1. IFOR(Uygulama Güçleri)

1995 yılında BM Güvenlik Konseyin 1031 kararı ile Bosna Hersek'te IFOR misyonu başlatıldı. Uygulama Gücünün (IFOR) temel görevi olarak, savaşta çatışan tarafları arasında güvenli bir bölge oluşturmak ve ağır silahları güvenli depolara yerleştirmekti.

20 Aralık 1995 yılında NATO yönetiminde Bosna Hersek'te Ortak Çaba-*Joint Endeavor* operasyon başlatıldı. Bu misyon kapsamında NATO'ya üye olan ve olmayan ülkelerden 60 000 asker katılmıştı. Misyona katılan askerler, üç ayrı sektöre sevk edilmişlerdir. Sektörlerin başında ABD'li, Fransız ve Büyük Britanya'lı komutanlar bulunmuşlardır. Uygulama Güçleri(IFOR) kendi yetkileri çerçevesinde savaşan taraflarda bulunan silahların güvenli bölgelere yerleştirmesini sağlamıştı. Ayrıca mültecilerin kendi evlerine geri dönmesini da sağlamışlardır. Bosna Hersek'te bulunan AGİT misyonunun çalışmasına Uygulama Gücü (IFOR) destek vermişti. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından aranan savaş suçluların yakalanmasına de Uygulama Gücü(IFOR) destek vermişti.[207] Uygulama Gücü (IFOR) başarılı bir şekilde Bosna Hersek'te bulunan üç orduyu etkisiz hale getirilmişti. 1996 yılın sonunda Uygulama Gücü(IFOR), Bosna Hersek'te barışın uygulanmasını tamamlamıştı. Barışın istikrarlaştırması için NATO, İstikrar Gücü(SFOR) misyonu başlatmıştı.

[207] Allison Ritscher, "Democratization in Bosnia: A More Effective Role for SFOR" in *Security Sector Reform and Post-Conflict Peacebuilding* eds. Albrecht Schnabel and Hans-Georg Ehrhart (New York: United Nations University Press 2005), 116 and see "The role of IFOR in the Peace Process," available at www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/iforrole.html. (28 Mayıs. 2011).

1.2. SFOR(İstikrar Gücü)

Dayton Antlaşmasına göre Uygulama Gücü (IFOR) bir yıl içerisinde görevlerini tamamlayıp Bosna Hersek'i terk edeceklerdi. Fakat böyle bir plan gerçekçi değildi. Uygulama Gücü (IFOR) tarafından sağlanan barışın, kalıcı olabilmesi için istikrara kavuşması şarttı. Bunu gerçekleştirmek için 12 Aralık 1996 yılında BM Güvenlik Konseyinin 1088 kararı ile, İstikrar Gücü (SFOR) misyonu NATO liderliğinde başlatılmıştır.

İstikrar Gücü (SFOR) misyonunda özellikle sivil-askeri ilişkilerin geliştirmesi önemli yer tutmaktaydı. NATO, İstikrar Gücü(SFOR)'nin misyon süresini Haziran 1998 tarihine kadar uzatmıştı. İstikrar Gücü(SFOR)'nin temel amaçları olarak, barışa olası tehditleri yok etmek ve sivil sektör organların çalışmasını kolaylaştırmaktır.[208]

Ocak 2003'e kadar İstikrar Gücü(SFOR)'nin askeri sayısı 12 000'ye kadar azaltılmıştı. Haziran 2004'e kadar bu sayı 7000'e kadar inmişti. Askerler sayısı azaltılması nedeni de Bosnalı yetkililerin güvenlik alanında sorumluluk almasıdır.[209] İstikrar Gücü(SFOR)'nin misyonu kısmen başarılıydı çünkü en önemli savaş suçluları Ratko Maladiç'i ve Radovan Karadziç'i yakalamamışlardır. Üç ordu depolarında bulunan silahların, kara borsasında satılmasına İstikrar Gücü (SFOR) engel olamamışlardır.

2004 yılında NATO'nun liderliğinde yürütülen İstikrar Gücü (SFOR) misyonu sona ermişti. Fakat bu olay, NATO'nun Bosna Hersek'teki angajmanının sona erdiği anlamına gelmemektedir. Aralık 2004 yılında, Saraybosna'da NATO

[208] NATO, "SFOR Mission," Available at: http://www.nato.int/sfor/organisation/mission.htm.(27.05.2011).
[209] NATO, "SFOR – Multi National Task Forces," Available at: http://www.nato.int/sfor/factsheet/taskfor/t040526a.htm (27.05.2011)

eğitim merkezi kurulmuştu. Bu eğitim merkezi ile NATO, yerli askeri güçlere destek sağlamayı amaçlamıştı.[210]

1.3. EUFOR(Avrupa Birliği Güçleri)

Aralık 2004 yılında Bosna Hersek'te bulunan ve NATO yönetiminde olan İstikrar Gücü'nün (SFOR) yerini, Avrupa Birliği liderliğinde olan Avrupa Birliği Güçleri (EUFOR) almışlardır. AB tarafından başlatılan bu operasyon ''Althea Operasyonu'' olarak da tanımlanmaktadır. Althea Operasyonu kapsamında, AB üyesi yirmi iki ülkeden (Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, Birleşik Krallık) ve AB üyesi olmayan on bir ülkeden (Arnavutluk, Arjantin, Bulgaristan, Kanada, Şili, Fas, Norveç, Yeni Zelanda, Romanya, İsviçre ve Türkiye) gelen askeri personel görev yapmaktadır.[211] Böylece Avrupa Birliği'nin güvenlik politikası Bosna Hersek'te aktif rolü üstlenmeye başlamış oldu. Eski Yüksek Temsilci Paddy Ashdown verdiği bir demeçte:''Avrupa Birliği Güçlerinin (EUFOR) Bosna Hersek'te aktif bir rol alması, Ortak Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası açısından son derece önemlidir'' demiştir[212].

AB, askeri misyonu üstlenmesinin yanında Bosna Hersek'te farklı mekanizmaları uygulamak istemişti. Avrupa Birliği Bosna Hersek Yüksek Temsilci,

[210] NATO's future role in Bosnia and Herzegovina, Available at: http://www.nato.int/docu/update/2004/12-december/e1202b.htm, (30 Mayıs 2011).
[211] EUFOR, **Troop Strength**, http://www.euforbih.org/organisation/050810_strength.htm, (17. 04. 2011).
[212] Nick Hawton, EU troops prepare for Bosnia swap, Available at: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3944191.stm (27 Mayıs 2011).

Avrupa Birliği Polis Misyonu, İstikrar ve Ortaklık Süreci gibi mekanizmalarla Avrupa Birliği, Bosna Hersek'i kendine daha sıkı bir şekilde bağlamaya çalışmıştı.[213]

Avrupa Birliği Askeri Güçleri(EUFOR) misyonun iki önemli amacı vardı. Birincisi NATO yönetiminde olan kontrolü devredilmesi, ikincisi ise Bosna Hersek'le İstikrar ve Ortaklık Antlaşmasının imzalanması için gerekli koşulları hazırlamasıdır.[214]

2. Bosna Hersek'in NATO Üyeliği

Devlet kendi vatandaşlarını korumak için, iç ve dış güvenliği sağlamak zorundadır. Bunu yapmak için devlet, kendi ülkesel sınırları içerisinde bütün askeri güçler üzerinde denetim ve kontrolü sağlamak zorundadır. Dayton Antlaşmasından sonra Bosna Hersek kendi ülkesel sınırları içerisinde bulunan askeri güçler üzerinde hiçbir yetkiye sahip değildi. Dayton sonrası dönemde Bosna Hersek'te üç ordu vardı; Sırp Cumhuriyeti Ordusu (VRS), Hırvat Savunma Konseyi (HVO) ve Bosna Hersek Cumhuriyeti Ordusu (Armija BİH).[215] Bu üç orduyu, devlet düzeyinde tek bir komuta kontrol sistemi altına almak şarttı. Bu üç ordu tek bir komuta altında birleşecekti ve tek bir Bosna Hersek Ordusu olacaktı. Bu orduda, etnik kimlik prensibi kullanılarak bir denge sağlanacaktı. Böyle bir dengenin kurulması ile hiçbir etnik grup, bir başka etnik grup üzerinde üstünlük sağlayamayacaktı.[216] Devletin kontrolü altında olmayan üç ordu, Bosna Hersek Devletinin egemenliğine zarar

[213] The Council of the European Union, "Interview of Javier Solana, EU High Representative for the Common Foreign and Security Policy, to Sead Numanovic published by *Dnevni Avaz* (BiH) on 5 March 2003," Available at: http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/sghr_int/74851.pdf (27 Mayıs 2011).
[214] EU Council Secretariat, Factsheet, "EU Military Operation in Bosnia and Herzegovina (Operation EUFOR - Althea)," http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/041129%20Althea%20update%203.pdf (24 Mayıs 2011)
[215] Slobodan Perdan, "Security Sector Reform: The Building of Security in Bosnia and Herzegovina," **Conflict, Security & Development**, no. 2, June 2006, p. 182.
[216] David A. Lake and Donald Rothchild, ''Containing Fear: The Origins and Management of Ethnic Conflict," **International Security**, 21, no. 2, 1996, p. 49.

vermektedir. Uluslararası toplum, Bosna Hersek'in kendi ordusuna sahip olmasının artık zorunlu olduğunu görmüştür. Bunu yapabilmek için savunma reformu yapmak şarttır.

Dayton Anayasasının işlevsizliğine rağmen Bosna Hersek birkaç alanda reform yapmayı başarmıştır. Bu zamana kadar Bosna Hersek'te yapılan en büyük reform savunma alanında yapılan reformudur. Bosna Hersek'in Avrupa-Atlantik entegrasyonlarına başlamak için savunma reformu bir önkoşul olarak konulmuştur. Entegrasyon süreci kapsamında Barış için Ortaklık programına katılım, Avrupa-Atlantik entegrasyonları yolunda ilk adımı temsil etmektedir. Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı 2001 yılında, Avrupa-Atlantik güvenlik organizasyonlarına tam üye olarak katılmaya karar vermiştir. Bu amaca ulaşmak birçok reformun yerine getirilmesine bağlıdır. NATO'ya katılabilmek için Bosna Hersek'in devlet düzeyinde Savunma Yasası çıkarması gerekiyordu. Ayrıca, üç etnik orduyu tek bir komuta altına almak şarttı. Devlet düzeyinde Savunma Bakanlığı kurulması NATO üyeliği için koşuldu. Dayton Barış Antlaşmasına göre Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile tam işbirliği sağlamak da şartlar arasındaydı.[217] Savunma alanındaki reformların yerine getirilmesinden sonra Bosna Hersek 29 Aralık 2006 yılında Riga'da, Barış için Ortaklık programına katılma daveti almıştır.

Barış için Ortaklık Programına katıldıktan sonra Bosna Hersek savunma alanında reform yapmaya devam etmiştir ve NATO ülkelerinden büyük bir destek görmüştür. NATO ülkeleri, 3 Nisan 2008 yılında Bosna Hersek'i Yoğun Diyalog programına davet etmişlerdir. Bu program kapsamında Bosna Hersek, siyasal, askeri, iktisadi ve güvenlik konularında ilerleme sağlanacaktı.

[217] James Staples, "Defense Reform and PfP in Bosnia and Herzegovina," **RUSI Journal** 149, no. 4, s. 34.

3. Savunma Reformu

3.1. Yapılan Reformlar

Dayton Antlaşmasına göre savunma işleri iki devletçik olan Sırp Cumhuriyeti ve BHF'nun yetkilerinde olacaktı. Demek ki, Dayton Antlaşmasında tek bir Bosna Hersek Ordusu hakkında bir düzenleme bulunmamaktadır. Savaş döneminde kurulan üç ordu, Dayton sonrası dönemde de varlıklarını korumuşlardır. Bu üç ordu doğrudan üç etnik partiye bağlanmıştır. Sırp Cumhuriyeti Ordusu, milliyetçi olan SDS partisinin etkisi altındaydı. Hırvat Savunma Konseyi de milliyetçi HDZ partisinin kontrolündeydi. Bosna Hersek Cumhuriyeti Ordusu da Boşnak partisi olan SDA ile yakından ilişki içindeydi. Bu yapı Dayton sonrası dönemde de devam etmiştir. Sonuç olarak, ordular üzerinde demokratik bir kontrol kurmak çok zor olmuştur.[218]

Dayton sonrası dönemde, askeri güçler hassas bir konuydu. Savunma hakkında Dayton Antlaşmasında net bir düzenleme yapmamıştı. Uluslararası toplum kısa bir süre içerisinde, Bosna Hersek'te bulunan üç ordunun, devletin egemenliği için bir tehdit oluşturduğunu fark etmişti ve savunmada reform yapılmasının acil olduğu kararını vermişti. Devletçik orduları, Bosna Hersek'i değil kendi teritoryal sınırlarını korumak görevliydiler.[219] Bosna Hersek'in, NATO'nun Barış için Ortaklık programına katılması ordu üzerinde tek bir komuta sisteminin oluşturmasına bağlanmıştır.

Bosna Hersek'in NATO'ya katılmak için savunma reformu yapması bir şarttı. Aynı zamanda Barış için Ortaklık Programına katılmak savunma reformunun

[218] Perdan, **a.g.e.,** s. 182.
[219] Heinz Vetschera and Matthieu Damian, "Security Sector Reform in Bosnia and Herzegovina: The Role of the International Community," **International Peacekeeping**, No. 1, March 2006, p. 29.

önkoşuldu.[220] Başarılı bir şekilde tamamlanan savunma reformu iki önemli noktayı kapsamaktadır:

1) Devlet organlarının kontrolü ve komutası altında tek bir savunma sisteminin inşası.

2) Askeri güçlerin yeniden yapılandırması ile Bosna Hersek Devletinin savunma alanındaki amaca ulaşmasının sağlanması.

Savunma reformunun yapılmasının nedenlerden birisi de orduların devletçik bütçelerine aşırı yük olmasıdır. Birkaç yıl içerisinde, Bosna Hersek'te tek bir askeri güç ortaya çıkmıştır.

3.1.1. Askeri-Sivil İlişkileri

Bosna Hersek karmaşık bir devlet yapısına sahip olduğu belirtilmişti. Böyle bir yapının sonucu olarak karmaşık bir savunma yapısı da ortaya çıkmıştır. Savaşın sonunda Bosna Hersek üç ayrı orduya sahipti; Sırp Cumhuriyeti Ordusu ve Bosna-Hersek Federasyonun Ordusu. Gerçekte, Bosna-Hersek Federasyonu Ordusunda iki ayrı ordu vardı, Boşnak(Armija BİH) ve Hırvat(HVO) ordusu. Baktığımız zaman toplam üç ayrı etnik ordu mevcuttu. Bosna Hersek Devletini oluşturan iki devletçik düzeyinde iki ayrı savunma sistemi de mevcuttu.[221] Bosna Hersek Devleti düzeyindeki organlar bu iki ordu üzerinde hiçbir yetki ve kontrole sahip değildir. Sırp Cumhuriyeti Ordusu üzerinde kontrolü Sırp Cumhuriyetinin organları yapmaktaydı. Bosna Hersek Federasyonun Ordusu üzerindeki kontrolü Federasyonu

[220] István Gyarmati and Theodor Winkler., Post-Cold War Defense Reform: Lessons Learned in Europe and the United States, 1st ed. **Washington, D.C: Brassey's**, 2002, s. 189.
[221] Merijn Hartog., "Defence Reform and PfP Aspirations in Bosnia and Herzegovina and in Serbia and Montenegro," **The Centre for European Security Studies**, 2005 , s. 2.

organları yapmaktaydı. Devletçiklerin sivil organları, ordular üzerinde zayıf bir kontrole sahipti.

Sırp Cumhuriyeti ve BHF'nda, askeri-sivil ilişkilerinin ne kadar zayıf olduğunu, yurtdışına yapılan yasadışı silah satışları ispatlamaktadırlar. Ağustos 2002 yılında Sırp Cumhuriyeti kontrolünde olan ''Orao'' adlı silah fabrikasından Irak'a yasadışı olarak MİG 21 uçakları için yedek parçaların satılması skandalı yaşanmıştır.[222] Bu skandaldan sonra, Bosna Hersek'teki uluslararası toplumun temsilcileri, askeri işler üzerinde devletin hiçbir yetkiye sahip olmamasının artık kabul edilemeyecek noktaya geldiğini belirtmişlerdir.

Bu olaydan sonra, askeri-sivil ilişkilerin ne kadar zayıf olduğunu Yüksek Temsilci de anlamıştı. Uluslararası toplum reform yoluyla Bosna Hersek'te olan tüm askeri güçleri tek bir komuta ve sivil kontrolü altına olmayı karar vermiştir. Buna yönelik Yüksek Temsilci, savunma reformunu yerine getirecek bir Savunma Reformu Komisyonu kurulmuştur. Komisyonun amacı, tek bir savunma sistemi kurmaktı. Yoğun bir çalışma sonrasında 1 Aralık 2003 tarihinde Bosna Hersek Savunma Kanunu çıkarılmıştır.[223]

3.1.2. Askeri Reform

Yüksek Temsilci tarafından kurulan Savunma Reformu Komisyonu, uluslararası toplumun desteği ile tek bir Bosna Hersek Ordusu kurmayı başlamıştır. Savunma Reformu Komisyonu ilk olarak Sırp Cumhuriyeti Savunma Konseyini ortadan kaldırmıştır. Savunma sistemine ilişkin yetkiler devletçik düzeyinden yavaş

[222] Schnabel, Albrecht and Hans-Georg Ehrhart.''Post-conflict societies and the military: Challenges and problems of security sector reform.''In security Sector Reform and Post-Conflict Peacebuilding,edited by Albreht Schnabel and Hans Georg Ehrhat.New York: **United Nations University Press**, p. 205.
[223] Defense Law of Bosnia and Herzegovina, **BiH Official Gazette**, No 43/03, 1 December 2003.

yavaş devlet düzeyine aktarılmaya başlanmıştır. Sırp Cumhuriyeti savunma reformunu durdurmaya çalışmış fakat uluslararası toplumun angajmanı ile reformlara engel olamamıştır. Yasadışı olarak Irak'a silah satışı yapması ile, Sırp Cumhuriyeti savunma reformunda kendi pozisyonunu zayıflatmıştır.

Barış için Ortaklık raporuna göre, uluslararası toplum Bosna Hersek askeri güçleri için yeni bir savunma sistemi kurmayı hedeflenmiştir. Bu yeni savunma sistemine göre iki ayrı komuta sistemi olacaktı: Operasyonel ve Bürokratik. Operasyon Komuta Sistemi, askeri güçlerin sevk edilmesinden sorumlu olacaktı. Bürokratik Komuta Sistemi, askeri güçlerin organizasyonu, eğitim gibi alanlardan sorumlu olacaktı. Bu sistem, yeni bir Bosna Hersek Savunma Kanunu ile desteklenmiştir.

Bosna Hersek Savunma Bakanlığının kurulması üzerine ilk Savunma Bakanı Nikola Radovanoviç olmuştu. Bosna Hersek'in siyasal ve ekonomik gereklerini karşılamak için, Savunma Reformu kapsamında asker sayısının azaltılması şarttı. Alınan karara göre Bosna Hersek askeri güçleri 12 000 asker sayısına kadar azalacaktı. Savunma Reformu Komisyonu raporuna göre Bosna Hersek, kendi ekonomik gücüne göre, savunma alanında çok daha fazla harcama yapmaktadır. Savunma reformunun amaçlardan birisi de askeri alanındaki harcamaları azaltmaktır. Savunma sisteminde detaylı bir reform yapılmadan, Bosna Hersek Barış için Ortaklık programına katılamazdı. Bosna Hersek'in Barış için Ortaklık Programına katılmak için Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile tam bir işbirliğinin sağlanması şarttı.

Savunma reformunun başarılı bir şekilde sonuçlanması için, reform hareketleri üzerinde sıkı bir denetim sisteminin olması şarttı. Buna ilişkin savunma

reformu üzerinde denetim yapan özel denetim ofisi kurulmuştu. Savunma alanındaki reform hareketleri 2004 yılının ortasında, Dayton durumundan çok daha ileri bir aşamadaydı. 2004 ve 2005 yıllarında savunma alanındaki reform hareketleri hız kazanmıştır. [224]

Savunma Kanununun 2003 yılında çıkartılması ile önemli bir adım atıldı ve 2006 yılında savunma reformu ciddi adımlarla devam etti.[225] Ocak 2006 yılına kadar savunma konusundaki tüm yetki ve personel Bosna Hersek Savunma Bakanlığına transfer edilmiştir. Aynı yılda, Cumhurbaşkanlığı, askeri güçlerinin yapısı ve boyutu konusunda karar almıştır. Ocak 2006 yılından itibaren, vatandaşların askerlik görevini yapma zorunluluğu kaldırılmıştır. Temmuz 2006 yılından itibaren Bosna Hersek'in askeri gücü 10 000 profesyonel askerlerden oluşmaktadır. Askeri güçlerin yanında 1000 kişilik sivil güç de mevcuttur.

Ordu üzerinde iki komuta mevcuttur; Operasyon Komutası ve Destek Komutası. Bu iki komuta, Genelkurmay Başkanlığınan komutası altındadır. Operasyon Komutanın kontrolü altında üç piyade birliği, hava savunma birliği ve bir taktik yardım birliği mevcuttur. Destek Komutası altında üç komuta departmanı daha mevcuttur; Personel Yönetim Komutası, Eğitim ve Doktrin Komutası ve Lojistik Komutası mevcuttu. Bosna Hersek Anayasasına göre, Bosna Hersek askeri güçleri üzerinde başkomutanlık görevini, üçlü Cumhurbaşkanlığı yapmaktadır. Cumhurbaşkanlığının üç üyesi ortak bir şekilde başkomutanlık görevini üstlenmektedirler. Bosna Hersek'in savunma sistemindeki komuta zinciri Cumhurbaşkanlığından başlamaktadır. Cumhurbaşkanlığı tarafından alınan bir karar

[224] International Crisis Group, Ensuring Bosnia's Future: A New International Engagement Strategy, **International Crisis Group**, Sarajevo, 2007, p. 16.
[225] Defense Reform Commission 2005 Report, ''AFBIH: A Single Military Force for the 21st Century'', **Ministry of Defense of Bosnia and Herzegovina**, Sarajevo, 2005, p. 4.

Savunma Bakanlığına gitmektedir. Savunma Bakanlığı bu kararı Genelkurmay Başkanlığına iletmektedir. Genelkurmay Başkanlığı alınan kararı, Operasyon Komuta ve Destek Komutasına göndermektedir. Bu iki komuta ise, kendi komutası altında olan birlik komutanlarına kararları iletmektedir.[226] Bosna Hersek'te başarılı bir savunma reformu yerine getirilerek bu ülkenin NATO'ya üye olması yolunda büyük bir adım atıldı. Anayasa reformu konusunda yapılan başarısız çabalar, savunma reformunu çok fazla etkileyemediler. Savunma reformu, Bosna Hersek'in geleceğine ümit vermiştir. Başarılı bir savunma reformu, Bosna Hersek'te diğer reformların yerine getirmesinin mümkün olduğunun sinyalini vermiştir.

3.2. Geleceğe Dair Planlar

Savunma reformu, üç kurucu halk arasındaki işbirliği ve diyalogun da bir sonucudur. Bu örnekle, Bosna Hersek diğer alanlardaki reformları yerine getirmek için potansiyelini göstermiştir. 1992-1995 yıllar arasında süren Bosna Savaşı sonrasında üç düşman ordunun tek komuta altına alınması başarılmıştır. Savunma reformu ile askeri güçlerde yapısal değişiklikler yerine getirildi. Kültürel ve mantıksal değişimler bugün de sürdürmektedirler. Savunma Bakanlığı özel bir planla savaş döneminden kalan askerleri, erken emeklilik yoluyla veya başka bir yolla ordudan ayırmıştı. Onların yerine, savaş döneminde askerlik görevini üstlenemeyen gençler, yeni ordu kadrosuna dahil edilmiştir. Genç bir kadro ile Savunma Bakanlığı, yeni ve profesyonel orduyu kurmayı amaçlamıştır.

Yapılan savunma reformuna rağmen yeni kurulan Bosna Hersek Ordusu bu dönemde herhangi bir çatışma düzeyine girmeye hazır değildir. Savunma reformunda yapılan adımlar sadece yapısal düzeyde yerine getirilmiştir. Savunma alandaki

[226] **Defense Reform Commission 2005 Report**, AFBIH: A Single Military Force for the 21st Century, p. 191.

kanunun çıkartılması ve komuta zincirinin oluşturması önemli adımlardır fakat ordu hala siyasal anlamda birleşmemiştir. Yeni kurulan ordu içerisinde üç etnik gruba ait üç etnik askeri birlik de mevcuttur. Ordudaki Sırp asker birliğin merkezi Banja Luka'dır. Boşnakların ise Saraybosna'dır. Hırvatların ise Mostar'dır. Üç farklı etnik gruba ait olan askerler tek bir ordu komutası altındadırlar ve askeri operasyonlara ortak bir şekilde katılmaktadırlar. Bosna Hersek'in Barış için Ortaklık programına katılması ile NATO'ya katılmak için önemli bir adım atılmıştır.

Bosna Hersek Ordusunun, NATO yönetiminde olan uluslararası misyonlara katılması ulusal kimliği güçlendirmeye yardım olacaktır. Bölgesel ve etnik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına da yardımcı olacaktır. Uluslararası misyonlara katılarak üç etnik gruptan gelen Bosna Hersek askerleri tek bir bayrak altında olacaklardır.

NATO Bireysel Ortaklık için Eylem Planı (IPAP) kapsamında, Bosna Hersek'ten savunma reformu çerçevesinde esnek, modern ve donanımlı askeri güçlerin inşa edilmesini talep etmektedir. NATO'nun Eylem Planı kapsamında, Bosna Hersek'in kendi savunması için gereken kapasitelerin belirlenmesini talep etmiştir. Ayrıca, askerlerin eğitim politikası konusunda kritik noktaların belirlenmesi talep edilmiştir. Ordu tarafından kullanılan askeri malzemenin ve askeri üssülerin durumu hakkında detaylı bir rapor NATO tarafından talep edilmiştir.[227] Bu alanlara ilişkin etkili bir savunma stratejisinin oluşturması, Bosna Hersek askeri güçlerinin Genelkurmay Başkanlığı tarafından yerine getirilecekti.[228]

[227] BiH NATO Individual Partnership Action Plan (Period 2008-2010*)*, **Ministry of Defense of Bosnia and Herzegovina**, Sarajevo, 2008, p. 12.
[228] Bosnia and Herzegovina - NATO Individual Partnership Action Plan - **Presentation Document**, p. 25.

Bosna Hersek Savunma Bakanlığı, NATO ülkelerinde mevcut olan askeri eğitim sistemini, Bosna Hersek'te de kurmaya çalışmaktadır.[229] NATO tarafından başlatılan birçok eğitim programında, Bosna Hersek askeri güçleri etkili bir şekilde yararlanamadılar. Yurtdışında yürütülen bu programlara katılmak için, askeri personelden seçim, yabancı dil bilgisi koşuluna göre yapılmaktaydı ve adayın teknik özellikleri ilk planda olmamıştır. Böyle bir seçim kriterin uygulanması ile, programlar için seçilen adayların, programlarda etkili bir şekilde eğitim alamadıkları gözlemlenmiştir.

Büyük Britanya Ordusunun yardımı ile Bosna Hersek Savunma Bakanlığı, Kasım 2003 yılında Saraybosna'da, Barış Misyonlara Destek için Eğitim Merkezi kurmuştur. Bu merkezin kurulmasının temel amacı, Bosna Hersek'i NATO'nun eğitim sistemine katmaktır.[230] Avrupa'da kurulan diğer NATO eğitim merkezleri ile işbirliği yaparak Bosna Hersek askeri güçleri kendi eğitimini geliştirmeye çalışmaktadırlar. En yüksek standartlarda eğitim almak için, Bosna Hersek askerleri ABD, Almanya, Fransa, Türkiye gibi ülkelerde askeri eğitim merkezlerinde eğitim almaktadırlar. ABD Yabancı Askeri Finansman Programı(FMF) ve Uluslararası Askeri Eğitim Programı(IMET) ile Bosna Hersek Ordusuna ciddi bir askeri yardım sunmaktadır.[231]

Bosna Hersek Ordusu içerisindeki personelin yaş ortalaması çok yüksektir. Bu nedenden dolayı, organizasyon alanında verimlilik sorunludur. Böyle bir durumdan dolayı, Bosna Hersek Ordusu kendi insan kaynakları yönetimine daha büyük önem vermek zorundadır. Genç ve uzman kadronun askeri organizasyonun

[229] The Western Balkan Candidates for NATO Membership and Partnership, **Staff of the Centre for European Security Studies**, p. 17.
[230] Besnik Cukali., "SFOR - Peace Support Operation Training Centre," **NATO**, 2003, p. 2.
[231] Defense White Paper of Bosnia and Herzegovina, **Ministry of Defense of Bosnia and Herzegovina**, Sarajevo, 2005, p. 18-19.

her düzeyinde olması şarttır.[232] Savunma bakanlıkları gibi büyük organizasyonlarda çalışan personel çoğu zaman herhangi bir değişikliğe karşı durmaktadır.[233]

Etnik düzeyde temsil etme prensibi, Bosna Hersek Ordusundaki insan kaynakları yönetim sisteminin çalışmasını zorlamaktadır. Bazı makamların belli bir etnik grubun temsilcileri tarafından yönetilmesi şarttır. Böyle bir kurala göre personelin eğitim düzeyi ikinci sıradadır ve etnik kimlik ilk sıraya gelmektedir. Orduda fonksiyonel yönetim sisteminin kurulması için Bosna Hersek'teki insan kaynakları yönetimi tarafından etkili bir mekanizma geliştirmesi şarttır.

Bosna Hersek Ordusunun altyapısında da reformlar yapılmaktadır. Silah depolarının azalması beklenmektedir. Gelecekte, askeri güçler tarafından kullanılmayacak olan siteler, sivil organların kullanımına teslim edilecekti. Askeri altyapısının reform edilmesi, Bosna Hersek Ordusu için kritik reformlardan biridir.

İstikrarlı bir finansmanın sağlaması için Bosna Hersek Savunma Bakanlığı, Planlama, Programlama ve Bütçeleme Sistemi (PPBES) kurmaya çalışmaktadır. Bosna Hersek Ordusunu 2010 yılındaki bütçesi 200 milyon EURO olarak belirlenmiştir.[234] Ordunun harcamalarına baktığımız zaman, bütçenin yüzde 81'i personel maaşları için ayırmaktadır. Personel harcamaları, ordunun eğitimi ve modernleşme alanlarındaki harcamalardan daha yüksektir. Personel harcamalarının gelecekte azalması beklemektedir.

Bosna Hersek, NATO'ya katılmak için kararlıdır. Fakat bu amaca ulaşmak için NATO ile tam bir işbirliği sağlamak zorundadır. Savunma reformu doğrudan

[232] The Western Balkan Candidates for NATO Membership and Partnership, **Staff of the Centre for European Security Studies**, p. 53.
[233] **a.g.e**. s. 55.
[234] Bosnia and Herzegovina - NATO Individual Partnership Action Plan - **Presentation Document**, p. 30.

dışarıdan yani NATO tarafından başlatılmıştır. Reform konuları nedeniyle Bosna Hersek Savunma Bakanlığı üzerinde NATO çok sık baskı uygulamaktadır.

NATO tarafından konulan şartlar yerine getirmek için Bosna Hersek toplumunun bütün kesimlerinin katılması şarttır. NATO ile işbirliği kapsamında Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı aldığı karara göre 2007 yılında Bakanlar Konseyi tarafından NATO Koordinasyon Timi kurulmuştu. Bosna Hersek'in savunma sisteminin etkili bir şekilde çalışması için eğitim, finansman, insan kaynaklarının alanların etkili bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Silah depolarının yeri ve güvenliği konusunda eylem planı hazırlamak gerekmektedir.

4. Dış İlişkiler

4.1. Barış Gücü Misyonlarına Katılım

1995 yılında hazırlanan NATO Genişleme Çalışması'nda üye olmak isteyen ülkeler için şartlar belirlenmiştir. Bosna Hersek NATO'nun üyesi olmak için, NATO yönetimindeki uluslararası Barış için Misyonlara katılmak zorundadır. Bu katılımlar, Bosna Hersek'in insan ve teknik kaynaklarına göre olacaktı. Bosna Hersek Hükümeti böyle bir şartın yerine getirmesinin zorunlu olduğunu anlamıştı ve NATO'nun şartlarını yerine getirmeye çalışmaktadır.

NATO'nun Barış Misyonlarına katılmak için Bosna Hersek Ordusundan seçilen özel birlikleri eğitimle hazırlanmaktadır. Haziran 2005'te Bosna Hersek'ten özel bir askeri birlik Irak'a sevk edilmiştir.[235] Bu askeri birlik, Irak'taki ''Victoria''

[235] Bosnia and Herzegovina - NATO Individual Partnership Action Plan - **Presentation Document**, p. 27.

adlı askeri kampın güvenliğini sağlıyordu. Bosna Hersek Ordusunun subayları, Birleşmiş Milletlerin Etiyopya ve Kongo'daki misyonlarına da katılmışlardır.[236]

Bosna Hersek Ordusu, barış için misyonlara katılmakla büyük finansal sorunlar yaşamaktadır. Yurtdışına gönderilen askeri birliklerin harcamaları, savunma bütçesinden yapılmaktadır. Gelecekte, barış için misyonların finansmanı ayrı bir bütçeden yapılacak.

4.2. Komşu Ülkelerle İlişkiler

Dayton Antlaşmasının imzalamasından sonra Bosna Hersek komşularıyla[237] ciddi güvenlik sorunlar yaşamamıştır. Bosna Hersek kendi dış politikasının en büyük amaçlardan biri de, komşu ülkelerle işbirliğini en yüksek düzeye taşımaktır. Bosna Hersek aynı zamanda, komşu ülkelerden kendi teritoryal egemenliğine saygı göstermelerinin son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bosna Hersek komşu ülkelerle iktisadi, siyasal, kültürel ve güvenlik alanlarında işbirliği yapmaya devam etmektedir.

Bosna Hersek, Sırbistan Devleti ile diplomatik ilişkilerini 1996 yılında kurmuştur.[238] Savaş döneminde oluğu gibi, savaş sonrası döneminde de Sırbistan aktif bir şekilde Bosna Hersek'in siyasal hayatına Sırp Cumhuriyeti aracı ile müdahale etmektedir. Kosova krizinin, NATO tarafından Sırbistan'ın bombalanması ile sonuçlanması Sırbistan'ın, NATO ülkelerine karşı negatif bir tavır almasına neden olmuştur. Rusya'nın etkisi altında olan Sırbistan, son zamanlarda NATO üyeliği konusunda negatif bir tavır sergilemeye devam etmektedir. Sırp Cumhuriyeti

[236] Bosnia and Herzegovina - NATO Individual Partnership Action Plan, **Presentation Document**, 27-28.
[237] Sırbistan, Hırvatistan ve Karadağ
[238] Tracy Wilkinson, "Bosnia, Serbia Move to Open Full Diplomatic Relations," **Los Angeles Times**, Vol 116, October 4, 1996, p. 5.

üzerinde büyük bir etkiye sahip olan Sırbistan, bu devletçik aracılığı ile Bosna Hersek'in NATO'ya üye olması yolunda ciddi zararlar verebilir. Sırp Cumhuriyetindeki siyasal partiler de NATO üyeliği konusunda negatif bir tavır sergilemektedir. Doğu komşusundan destek alması durumunda Bosna Hersek'in NATO üyeliği çok zor görünmektedir. Sırbistan tarihte her zaman Bosna Hersek'i kendine bağlamaya çalışmıştı. Kosova'nın bağımsızlık ilanından sonra Sırp Cumhuriyetinde yaşayan Sırplar, bu devletçiğin bağımsız bir devlet olmasını planlamaya başlamışlardır. Sırbistan bu konuda açık bir tavır sergilememiştir fakat gizlice Sırp Cumhuriyetinden gelen talepleri desteklemektedir. Şayet Sırbistan, Sırp Cumhuriyetine bağımsızlık konusunda açık bir destek vermeye başlarsa, uluslararası toplumundan büyük bir zarar görecektir. Kosova'nın bağımsızlığı, uluslararası düzeyde uzun müzakerelerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sırp Cumhuriyetin statüsü ise Dayton Antlaşması ile belirlenmiştir.

Sırp Cumhuriyetinin, Bosna Hersek'ten ayrılması ile, Hırvatların da ağırlıklı olarak yaşadıkları bölgelerin Bosna Hersek'ten ayrılması ile sonuçlanacaktır. Böyle bir senaryodan sonra Boşnakların ağırlıklı olarak yaşadıkları bölgeler Bosna Hersek'i oluşturacaktır. Senaryoya göre Boşnaklar, İslam dünyasından yardım isteyecekler ve Boşnakların yaşadığı bölgelerde çoğunluğu Müslümanlardan oluşan Bosna Hersek Devleti kurulacak, Avrupa ise bunu kesinlikle istemeyecektir.[239] Avrupa böyle bir senaryonun oluşmasına izin vermez. Bu nedenden dolayı da, Bosna Hersek Devletinin organlarının güçlenmesi Avrupa'nın da lehinedir.

[239] Daniel Serwer., ''Coming Soon to a Country Near You: Kosova Sovereignty'', **Bertelsmann Stiftung**, Brusells, 2007, p. 17-18.

Bosna Hersek komşu ülkelerle organize suçlar, silah kaçakçılığı gibi alanlarda işbirliğini yüksek düzeye taşımıştır. Bosna Hersek hiçbir ülkeden silahlı saldırı tehdidi duymamaktadır.

4.3. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) ile İşbirliği

Bosna Hersek'in EYUCM ile tam bir işbirliği sağlaması, bölgedeki barış için son derece önemlidir. NATO tarafından 2004 yılında düzenlenen İstanbul Zirvesinde, savaş suçlusu olan Radovan Karadziç ve Ratko Mladiç'in yakalanamamasından dolayı, Bosna Hersek Barış İçin Ortaklık programına davet edilmemiştir. NATO tarafından 2006 yılında düzenlenen Riga Zirvesinde Bosna Hersek, Barış İçin Ortaklık programına davet edilmiştir.

2008 yılında Sırbistan hükümeti ile Bosna Hersek hükümeti işbirliği yaparak, savaş suçlusu olan Radovan Karadziç'i yakalamayı başarmıştır ve EYUCM ile işbirliği alanında önemli adım atmıştır. Haziran 2007'de Sırbistan hükümeti, Bosna Hersek hükümetinden aldığı istihbaratla Ratko Mladiç'in yardımcısı olan Zdravko Tolimir'i yakalamıştır. Aynı ay Sırbistan tarafından savaş suçlusu Stojan Zupljanin de yakalanmıştır. Diğer savaş suçlusu olan Ratko Mladiç Mayıs 2011 yılında yakalanmıştı. Bugüne kadar, EYUCM ile Bosna Hersek tam işbirliği içindedirler.

5. Bosna Hersek'in NATO'ya Katılmasının Önemi

NATO şüphesiz dünyada en güçlü askeri-siyasi örgütüdür. 28 üyesi dünyanın en güçlü ekonomileridir. Bosna Hersek'in NATO'ya katılması için ilk adım Barış için Ortaklık programına katılımıydı. Bosna Hersek'in NATO'ya katılmasına olumsuz bir şekilde bakanlar, NATO'ya üyelik sürecinin Bosna Hersek

ekonomisi için büyük bir yük olduğunu iddia etmektedirler.[240] Bu süreç zor olmasına rağmen Bosna Hersek Ordusu'nun yüksek standartları yakalaması için zorunlu bir süreçtir. NATO'ya üye olmak için yapılan reform harcamaları, Bosna Hersek'in NATO üyesi olduktan sonra savunma alanında yapılacak harcamaları azaltacaktır çünkü daha büyük savunma sistemin parçası haline gelecektir. Bu da doğrudan Bosna Hersek ekonomisini etkileyecektir. Son zamanlarda Bosna Hersek savunma reformu ile bazı NATO standartları yakalanmıştır. Zamanla, Bosna Hersek'in NATO'nun ''güvenlik şemsiyesi' altında olacağı beklenmektedir. Barış için Ortaklık programına katıldıktan sonra Bosna Hersek birçok alanda yeni reform paketleri yerine getirmek için sorumluluk üstlenecektir. Böylece toplumun refahı doğrudan yükselecektir.[241]

NATO'nun Riga Zirvesinde, Bosna Hersek'in Barış için Ortaklık programına katılmasından sonra yeni reform paketleri kabul edilmişti. Yeni reform paketlerini yerine getirmek için Bosna Hersek, ''Yoğun Diyalog'' programı kapsamında, siyasi, iktisadi, hukuksal ve savunma sorunları hakkında eylem planları hazırlamaya başlamıştır.

Savunma reformu, Bosna Hersek'in NATO yolundaki önemli adımlarından biridir. NATO standartlarını yakalamak için Bosna Hersek'in daha çok çalışması lazımdır. Bölgede barışı korumak için Bosna Hersek'in ve komşu ülkelerin NATO'ya üye olması son derece önemlidir. Savunma reformu yoluyla Bosna Hersek'te üç ayrı ordu tek bir komuta altında birleştirildi. Buna rağmen yeni kurulan ordu içerisinde etnik düzeyde kurulan yetki paylaşım sistemi mevcuttur. Olağanüstü durumlarda bu sistem üçe bölünebilir ve devlet ordusuz kalabilir.

[240] Sanja Omanoviç, ''Bosna Hercegovina i NATO'', **Atlantska İnicijativa**, Sarajevo, April 2010, s. 2.
[241] **a.g.e.,** s.20

Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ile Sırp Cumhuriyeti de aynı yolu takip etmek istemiştir. Sırbistan, Sırp Cumhuriyetine destek vermeye hazırdır fakat uluslararası toplumun müdahalesi sonucu Sırp Cumhuriyeti bağımsızlık planından şimdilik vazgeçmiştir. Sırp Cumhuriyeti Bosna Hersek'in NATO yolunu yavaşlatabilir fakat durduramaz. Bosna Hersek'in egemenliği Dayton Antlaşması ile garantilenmiştir. Fakat bu egemenliği, dış faktörlerden korumak için güçlü bir mekanizma yoktur. Ancak Bosna Hersek'in NATO üyeliği ile bu mekanizma devreye girecektir.

Bosna Hersek tam bir NATO üyesi olduktan sonra kendi egemenliğini etkili bir şekilde koruyabilecek ve Balkanlarda barışın sağlamasında garanti olacaktır. NATO'ya üye olmakla beraber Bosna Hersek, uluslararası alanında kendi pozisyonu inşa etme fırsatını da görmüştür. NATO'ya üye olmak Bosna Hersek'in ekonomisine büyük bir katkı sağlanacaktır. Yatırımcılar, yatırım yapmak için güvenli ülkeleri tercih etmektedirler. Bosna Hersek NATO'nun tam üyesi olduktan sonra yatırımcılar açısından güvenli bir bölge olacaktır.

SONUÇ

Eski Yugoslavya'nın dağılmasıyla beraber Balkanlarda birçok yeni devlet ortaya çıkmıştır. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Balkanlarda kanlı savaşlar yaşanmıştır. Bunların en kanlısı Bosna Hersek'teki savaştır. Bosna Hersek Savaşını durdurmak için etkili bir formülün bulunması uzun zaman almıştır. Uluslararası toplumda Bosna Hersek'te süren savaşı durdurmak için yöntem konusunda fikirbirliği yoktu. Avrupa'nın bazı ülkeleri daha çok diplomasi yoluyla sorunun çözülmesini beklerken Srebrenica'da 10 000 kişi bir hafta içerisinde katledildi. Sadece birkaç ay sonra Dayton'da barış antlaşması imzalanmış ve savaş sona ermiştir. Dayton Barış Antlaşmasının 4. eki olarak Bosna Hersek Anayasası da eklenmiştir. Dayton Barış Antlaşması, Bosna Hersek'te süren savaşın sona erdirmesiyle, yeni kurulan devletin yeni siyasal düzenin kurmasında belirleyici rol oynamıştır. Savaş sonrası dönemde yeni düzeni belirleyen bu anayasa kendi içerisinde adaletsizliği, işlevsizliği, uluslararası insani ve medeni haklara karşı maddeler gibi içermektedir. Dünyada bugüne kadar öyle bir anayasa görülmemiştir.

Dayton Barış Antlaşmasının temelinde Bosna Hersek'in yeni siyasal düzeni, bu ülkenin Avrupa-Atlantik entegrasyonu yolunu engelleyici bir unsur olarak durmaktadır. Bosna Hersek Devleti, iki devletçikten(Bosna Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti) ve bir özerk bölge Brçko'dan oluşarak, 13 anayasaya sahip olan bir devlettir. Bu kadar karmaşık yapıya sahip olan bir devletin, AB'ye ve NATO'ya entegre olması çok zordur. Böyle bir karmaşık yapıyı çözmek için uluslararası toplum Bosna Hersek'ten, anayasa değişikliği, polis reformu, devlet organlarının yetkilerin artırması gibi reformcu adımları talep etmektedir. Fakat bunun yapmasının Bosna Hersek'te kolay olmadığını açıktır çünkü Bosna Hersek'in parçası olan Sırp

Cumhuriyeti ve siyasetçileri bu reform adımlarını engellemektedir ve Bosna Hersek'ten ayrılıp bağımsız bir Sırp devleti kurmayı planlamaktadırlar.

Dayton'da yapılan Bosna Hersek Anayasası, etnik temizlik ve soykırımı ile kurulan Sırp Cumhuriyetinin yasallaşmasıyla, adaletsizliği de yasallaşmıştır. Dayton Anayasası, Bosna Hersek'e yeni bir şekil vermiştir. Dayton Anayasasına göre Bosna Hersek, iki devletçik ve üç kurucu halktan oluşmaktadır. Üç kurucu halkın hakları, azınlıklara tanınan haklardan daha fazladır. Böylece doğrudan ayrımcılık yapılmaktadır ve Dayton Anayasası doğrudan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini ihlal etmektedir. Dayton'a göre devletçiklerin yetkileri, Bosna Hersek Devletinden daha fazladır. Böyle bir düzenleme Bosna Hersek'in egemenliğini zayıflatmaktadır ve devlet organlarını işlevsiz konuma getirmektedir. Uluslararası toplum, Dayton Anayasasının zayıf noktalarını başından beri bilmekteydi, ancak son zamanlarda böyle işlevsiz bir anayasasının reform edilmesini bir zorunluluk olarak görmeye başlamıştır. Uluslararası toplumda hala, savaş zamanında olduğu gibi Bosna Hersek konusunda fikir birliği yoktur.

Uluslararası toplum, Bosna Hersek'te en önemli aktördür. Uluslararası toplum adına hareket eden Bosna Hersek Yüksek Temsilcisi, Dayton düzenini korumaya çalışmaktadır. Dayton sonrası Bosna Hersek'in karmaşık siyasal düzeni, bu ülkenin Avrupa Atlantik entegrasyonlarına olumsuz bir etki yapmaktadır. Bu karmaşık siyasal düzenden çıkmak çok sayıda reform yapılmasına bağlıdır. Ancak Bosna Hersek içindeki üç etnik grup arasında bu konuda ortak görüş bulunmamaktadır. Uluslararası toplum Bosna Hersek'in geleceğini AB ve NATO gibi kuruluşlarda görmektedir. Fakat Bosna Hersek'teki bazı siyasal güçler, özellikle Sırp Cumhuriyetinin siyasi liderleri Bosna Hersek'i NATO üyesi olarak görmek

istememektedirler. Uluslararası toplum Bosna Hersek'i tek bir devlet olarak görmektedir fakat Bosna Hersek içindeki siyasal güçlerin bir bölümü bu ülkeyi daha da parçalanmak istemektedirler. Bosna Hersek'i Avrupa-Atlantik örgütlerine tam üye olarak görmek isteyen çok sayıda Bosna Hersek vatandaşı bulunmaktadır. Öte yandan, bu yolda gereken reform hareketlerini engelleyen milliyetçi siyasal liderler bulunmaktadır. Bosna Hersek'in AB ve NATO yolunda kritik virajlardan birisi olan anayasa reformu durma noktasındadır. Dayton'un Bosna Hersek'te öngördüğü siyasal yetki paylaşım sistemi, bu ülkeyi işlevsiz hale getirmiştir. Dayton Barış Antlaşması Bosna Hersek'in siyasal düzenine yeni bir şekil verirken, bu devleti diğer Avrupa devletleri, AB ve NATO gibi kurumların çatısı altında birleşmesini engellemektedir. Dayton'un yarattığı yetki paylaşım sistemi, iki devletçik, on üç anayasa, iki polis gücü gibi karmaşık ve işlevsiz bir siyasal yapıyla bu ülkeyi işlevsiz duruma getirmiştir.

Bu problemi çözmek için yapılması gereken siyasi reformlar, yerli politikacılar tarafından oldukça zor bir şekilde yerine getirilmektedir. Uluslararası toplumun bu reformların yerli politikacılar tarafından yerine getirilmesi için kullandığı yöntemler şimdilik beklenen sonuçları vermemiştir. Bosna Hersek'in Avrupa-Atlantik entegrasyonlarında izlediği yol oldukça uzun ve zordur. Bu yolda uluslararası toplumun desteği tam görünmektedir.

Bosna Hersek'in Avrupa-Atlantik entegrasyonlarına katılımı, Dayton Anayasasında bulunan bazı düzenlemeleri engellemektedir. Bunun sonucu olarak, Yüksek Temsilci ve yerli siyasetçiler bu engellerin kaldırılması için çözüm bulmaya çalışmıştır. Dayton Anayasasında reform yapılması için hem ABD'li hem de Avrupalı diplomatlar çaba göstermiştir. Bütün çabalara rağmen, Dayton

Anayasasının reformu konusunda önemli bir anlaşma sağlanamamıştır. Bunun temel nedeni olarak, Sırp Cumhuriyetinden gelen siyasetçilerin, Dayton konusunda herhangi bir değişiklik yapılmasına karşı oldukları görülmektedir. Etnik temizlik ve soykırım yoluyla kazanılan toprak ve yetkileri, milliyetçi Sırp siyasetçiler kaybetmek istemiyorlar. Şayet anayasa reformu onların onayı olmadan yerine getirilirse, Kosova örneğinde olduğu gibi Sırp Cumhuriyeti de bağımsızlığını ilan etmeyi hedeflemektedir. Bu tür tehditlere karşı, uluslararası toplum şimdilik cevapsız kalmaktadır. Devletçiklerin elinde olan yetkiler hala çok güçlüdür ve Bosna Hersek Devletinin merkezi organları zayıflamaktadır. Sırp Cumhuriyeti devletçik düzeyinden, devlet düzeyine yetki aktarımına karşıdır. Bu durumda Bosna Hersek bir uluslararası protektoraya benzetmektedir. Devlet organlarının yetkileri yetersiz ve sınırlıdır. Anayasa reformunun yerine getirilmesi ancak uluslararası toplumun kararlı bir yaklaşımla mümkündür.

Bosna Hersek, AB'ye üye olmayı hedeflenmiştir ancak anayasa reformunu yerine getirmeden bu hedefe yaklaşamayacaktır. AB, Bosna Hersek'te aktif bir politika sürdürmektedir. Yerli siyasetçiler aralarındaki anlaşmazlıktan dolayı Bosna Hersek'in AB'ye üye olma yolunda büyük engeller çıkmaktadırlar. AB, Bosna Hersek'te yoğun çabalar içine girmiştir. Bütün mekanizmalar(AB Komisyon, EUPM, EUFOR, EUMM) seferber etmesine rağmen, Bosna Hersek'teki gerçeği önemli ölçüde değiştiremediler. Dayton Antlaşmasının sonuçları artık ülkenin hem siyasetini hem de ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Bosna Hersek AB'ye üye olmakla etnik milliyetçiliği yenmeye çalışacaktır. Bosna Hersek'in bir başka hedefi de NATO'ya üye olmaktır. Devletin egemenliği ve bölgedeki barış açısından Bosna Hersek'in NATO'ya katılması çok önemlidir. Savunmada yapılan reformlar ümit vericidir ve Bosna Hersek'i NATO'ya yaklaştırmaktadır.

Bosna Hersek hala fonksiyonel bir devlet değildir. Dayton Anayasası üniter ve mültietnik bir Bosna Hersek Devleti kurmaya çalışmıştır ama başaramamıştır. Bosna Hersek her düzeyde etnik açıdan ayrılmış bir ülke olarak imajı vermektedir. Yetki paylaşım sistemi, olumsuz sonuçlar doğurmuştu. Devletçikler güçlü yetkilere sahip olduktan sonra kendi etnik politikalarını yürütülmeye başlamışlardır. Sırp Cumhuriyeti buna en iyi örnektir. İki devletçiğin iç yapıları birbirine benzememektedir. Sırp Cumhuriyeti merkeziyetçi bir yönetim biçimi sürdürmektedir. Bosna Hersek Federasyonu merkeziyetsiz yönetim biçimini sürdürmektedir ve on kantodan oluşmaktadır. Sırp Cumhuriyetinde ise kantonlar yoktur, belediyeler yerel birimler olarak bulunmaktadır. Dayton Anayasası bu ülkeyi geriye çekmektedir. Böyle bir durumu Sırp Cumhuriyetinden gelen liderler değerlendirmeye çalışmaktadır. Dayton Anayasası, yerli siyasetçilerin anlaşması olarak ortaya çıkmamıştır. Uluslararası toplumun baskısı altında ortaya çıkan bu anayasa ancak uluslararası toplumun baskısı ile değiştirilebilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Bieber, Florian., **Bosna i Hercegovina poslije rata: Politički sistem u podijeljenom društvu**, Buybook, Sarajevo, 2009.

Burg L.Steven, and Shoup S.Paul., **The War in Bosnia and Herzegovina, Ethnic Conflict and International Intervention**, New York, 2000.

Chandler, David., **Bosnia: Faking Democracy After Dayton**, Leeds, Pluto Press, 1999.

Dempsey, Gary., **Rethinking the Dayton Agreement**, Policy Analysis, 1998.

Hadzikundiç, EMİR., **Od Daytona do Brisela**, Sarajevo, Asocijacija Alumni Centar za İnterdisciplinarne Post-diplomske Studije-ACEPS, 2005.

Haverić, Tarik., **Ethnos i demokracija**, Rabic, Sarajevo, 2006.

Hyde. A-Price, **The International Politics of East Central Europe**, Manchester University Press, Manchester, 1996.p. 45.

Hoolbrooke, Richard., **To end a war**, Random House, New York, 1998.

Ibrahimagic, Omer., **Supremacıja Bosne i Hercegovine nad entitetima**, Sarajevo, Vijece kongresa bosnjackih intelektualaca, 1999.

Izetbegovic, Alija., **Dejtonski dnevnik**, Sahinpasic İzavacka Kuca, Sarajevo.

Kasapovic, Mirjana., **Bosnia and Herzegovina: Consociational or Liberal Democracy,** Politicka Misao, Sarajevo, 2005.

Kekic, Dalibor., **Policijska misija Evropske unije u Bosni i Hercegovini**, Evropsko zakonodavstvo, 2003.

Klemencic, Matjaz and Mitja Zagar, **Ethnic Diversity Within Nations: The Former Yugoslavia's Diverse Peoples**, California, ABC-CLIO, 2003., S. 313.

Marković, Goran., **Federalizam u ustavnom sistemu Bosne i Hercegovine**, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009.

Malcolm, Noel., **Kratka Povjest Bosne**, Zagreb, Erasmus Yayınları, 1996.

Nekic, Marijan., ''Aprilski Paket dobar pokusaj'', **Nezavisne**, Maj 2007.

Osmançavuşoğlu, Emel., **The Wars of Yugoslav Dissolution and Britans Role in Shaping Western Policy 1991-1995**, Published by the Center of Strategic Research, Ankara, 2000.

Smajiç, Zekerijah., **Evropska Unija i Zemlje Bivse Jugoslavije**, Sarajevo, OKO, 2002.

Šarčević, Edin., **Dejtonski ustav: Karakteristike i karakteristični problemi**, Fondacija Konrad Adenauer**,** Sarajevo, 2009.

MAKALELER

Ashdown, Pady., ''JISB Interview: The European Union and Statebuilding in the Western Balkans'', **Journal of Intervention and Statebuilding**, Vol.1, No.1, March 2007, p. 7.

Alp, A. H., 'The South East Europe cooperation process—an unspectacular indigenous regional cooperation scheme', Perceptions, **Journal of International Affairs**, Vol.4.No.3, September–November 2000. p. 2.

Altmann, F. L., 'Regional cooperation in South East Europe', **Journal of Southeast European and Black Sea Studies**, 3(3), Vol.5.No.3, 2003, p. 144.

Altmann, F.L. 'Regional cooperation in South East Europe', **Journal of Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.2. No.3,, 2003, p. 144.

Anastasakis and D. Bechev, D., EU Conditionality in the Balkans: Bringing Commitment to the Process, **Oxford: South East European Studies Programme**, Vol.4.No.3, 2003, p. 17.

Balić, L, Izmirlija., M. ''Stanja, perspektive i mogućnosti za promjenu Daytonskog ustava, u: Osam godina daytonske BiH: nove vizije za Bosnu i Hercegovinu?'' **Zbornik radova i zaključci sa alternativne konferencije Sarajevo**, 2. oktobra 2003, Fondacija „Heinrich Böll", 2004. s. 13.

Bechev, D., 'Building South East Europe: the politics of interstate cooperation in the region', **Harvard University**, Vol.6.No.3, 2003. p. 22.

Bieber, Florian., "Croat Self-Government in Bosnia- A Challenge for Dayton?", **European Centre for Minority Issues (ECMI)**, Vol.1.No.3, 2001 (ECMI), p. 3.

Bieber, Florian., "Consociationalism–Prerequisite or Hurdle for Democratisation in Bosnia? The Case of Belgium as a Possible Example", **South-East Europe Review**, Volume 2, Number 3, October 1999 (consociationalism), p. 84.

Bieber, Florian., ''Bosna i Hercegovina poslije rata: Politički sistem u podijeljenom Društvu'', **Buybook**, Sarajevo, 2009, s. 152.

Bieber, Florian.,''Constitutional reform in Bosnia and Herzegovina:preparing for EU accession'', **European Policy Center**, Vol.2.No.1, 2010, p. 2.

Blažević, Josip., ''Nadogradnja'', **Nezavisne novine**, Banja Luka, 15.01.2004, s. 5.

Cameron, Frazer., American Foreign Service Association, "Europe, Yugoslavia and The Blame Game", **Foreign Service Journal**, Vol.5.No.3, 2000, s. 17.

Calic, Marie-Janine., "EU Policies Towards the Balkans: Fostering Ownership of Reforms", **The International Spectator**, Volume XXXVIII, No.3, July-Sept.2003, pp. 110–117.

Chandler, David., "Bosnia from Dayton to Europe?", **Paper presented at Plenary Session**: " Human Rights in a Divided Europe' International Konferenz: 'Human Rights in Europe: A Fragmented Regime", Department of Political Science Hannover University 17-18 September 2004, pp. 7-14.

Chandler, David., "From Dayton to Europe," International Peacekeeping 12. no. 3, Vol.4.No.3, 2005, p. 338.

Ch.J, Ebner., ''The bonn Powers-Still Necessary?'', **Worshop of the RFP Consortium Study Group-''Regional Stability in EU''**, Vol.3.No.3, Reichenau, 2004, p. 118.

Daalder & Froman, ''Dayton.s Incomplete Peace'', **Foreign Affairs**, 1999, Volume 2, Number 3, October 1999, p. 2.

Dijkstra, Gerrit., "Bosnia and Herzegovina after the Crises", **Journal of Contingencies and Crises Management**, Volume 7, Number 4, December 1999, p. 226.

Friedman, Francine (2000). "Dayton, Democratization and Governance: Electoral Dilemmas in Bosnian Peace and Security", in: **International Relations**, Volume XV/1, 2000/04. pp. 23-29.

Gyarmati, István and Winkler, Theodor., ''Post-Cold War Defense Reform: Lessons Learned in Europe and the United States'', **Washington, D.C: Brassey's**, Volume 2, Number 3, October 1999 2002, s. 189.

Gligorov, v., 'South East Europe: areas of regional cooperation'**, European Balkan Observer**, Volume XV/2, November 2004, pp. 8–10.

Hartog, Merijn., "Defence Reform and PfP Aspirations in Bosnia and Herzegovina and in Serbia and Montenegro," **The Centre for European Security Studies**, Volume 7, Number 4, 2005 , s. 2.

Hitchner, Bruce .,"From Dayton to Brussels:The Story Behind the Constitutional Governmental Reform Process in Bosnia and Hercegovina,"**The Fletcher Forum of World Affairs**,Vol. 30 (1),Winter 2006.

Hyde-Price, A., The International Politics of East Central Europe, **Manchester University Press**, Volume 7, Number 6, Manchester, 1996, p. 17.

Hodzic, Dzenana., ''The Western Balkans'', **Working Paper**, Sarajevo, 2002, p. 5. http://www.boell.be/download_en/Text_West_Balkans.pdf, (11.06. 2011).

Kaplan, Lawrence S. and Clawson, Robert., 'NATO and the Mediterranean Powers in Historical Perspective', in Lawrence S. Kaplan, et al. (eds.), NATO and the Mediterranean, Wilmington, Delaware, **Scholarly Resources Inc**., Volume 7, Number 6, 1985, p. 4.

Kaplan, Robert D. (1997). „Was Democracy just a Moment?", in: **Atlantic Monthly**, December 1997. pp. 55-80.

Lopandic, D, Regional Initiatives in South Eastern Europe, **European Movement in Serbia**, Belgrade, Vol. 103, No. 8, 2001, p. 124.

Marjanovic, Maja., "Post-Conflict Democratization and Depoliticizing of Conflicted Identities: Constitutional Transformation in Bosnia and Herzegovina", **MALD** , Vol. 13, No. 9, 2005, p. 32.

Morawiec, Mansfield, Anna., "Ethnic but Equal: The quest for a new Democratic Order in Bosnia and Herzegovina", **Colombia Law Review**, Vol. 103, No. 8, December 2003, pp. 2055-2057.

Norris, Pippa., "Stable Democracy and Good Governance in Divided Societies: Do power-sharing institutions work?", **Faculty Research Working Papers Series**, Vol. 103, No. 8, February 2005, p. 2.

Neumann, I., 'Regionalism and Democratisation,' in J. Zielonka and A. Pravda (eds) **Democratic Consolidation in Eastern Europe**, Oxford: Oxford UP, p. 22-27.

Numanoviç, Sead., "We're near Agreement on Police Reform," **Dnevni Avaz**, p. 5.(04.04. 2007).

Numanoviç, Sead .,''Aprilski Paket'', **Dnevni Avaz**, Decembar 2006.

Porobic, Nela., "(Re) Constructing a Deeply Divided Society: Peacebuilding Lessons from Bosnia and Herzegovina", **Lund University**, Vol. 113, No. 5, Fall 2005, p. 18.

Sarajlic, Maglic, Denisa., "Paper presented at the Conference on Decentralization Between Regionalism and Federalism in the Stability Pact in the Western Balkans", 9-10 June 2006, Tirana, Albania, p. 3.

Schnabel, Albrecht and Hans-Georg Ehrhart.''Post-conflict societies and the military: Challenges and problems of security sector reform.''In security Sector Reform and Post-Conflict Peacebuilding,edited by Albreht Schnabel and Hans Georg Ehrhat.New York: **United Nations University Press**, Vol. 117, No. 5, p. 205.

Schneckener, Ulrich., "Making Power-Sharing Work: Lessons from Successes and Failures in Ethnic Conflict", **Journal of Peace Research**, Vol. 39, No. 2, (March 2002), p. 203.

Smith, Karen., The Making of EU Foreign Policy. The Case of Eastern Europe, **Palgrave Macmillan**, London, Vol. 10, No. 8, 1999. P. 14.

Jokay, Charles., "Local Government in Bosnia and Herzegovina", **Local Governments in Central and Eastern Europe**, Vol. 123, No. 8,, April 2003, pp. 94-95.

Kim, Julie .,"Bosnia: Overview of Current Issues", **CRS report for Congress**, Vol. 123, No. 5, January 2008, p. 2.

Lenic, Brankica., "Bosnia and Herzegovina on the Path to Fiscal Equalization", **The Fiscal Decentralization Initiative for Central and Eastern Europe**, p. 5, available online: http://lgi.osi.hu/publications/2006/346/FE_Bosnia_4.pdf, 12.07.2008.

Lajčak, Miroslav., Bosna Hersek için Yüksek Temsilcisi, **Nezavisne novine**, 14. 10. 2008.

Lopandic´, D., Regional Initiatives in South Eastern Europe, **European Movement in Serbia**, Belgrade, p. 11-17.

Kasapovic, Mirjana., "Bosnia and Herzegovina: Consociational or Liberal Democracy?", **Politicka Misao**, Vol. 42, No. 5, 2005, s. 15.

Lake, David A. and Rothchild, Donald .,''Containing Fear: The Origins and Management of Ethnic Conflict," **International Security**, 21, no. 2, 1996, p. 49

Lukic, Reno, Allen Lynich., **''Europe From the Balkans to Urals''; The Disintegration of Yugoslavia and The Soviet Union''**, Oxford, Oxford University Press, Vol. 122, No. 2, 2001, pp.251-273

Mustajbegovic, S. and Katana, G., "Washington Summit and Reviving Bosnia's Reforms," **Balkan Insight**, Vol. 11, No. 9,, May 24, 2007.

Nenadovic, Maja ., "The Impact of Semi-sovereignty on Bosnia and Herzegovina's Democratization Process", **Changing Europe Summer School II** "Crises and Conflicts in Eastern European States and Societies: Stumbling Blocks or Stepping Stones for Democratization?" Warsaw, 2 – 8 September, 2007, s. 5.

Omanoviç, Sanja., ''Bosna Hercegovina i NATO'', **Atlantska İnicijativa**, Sarajevo, April 2010, s. 2.

Perdan, Slobodan., "Security Sector Reform: The Building of Security in Bosnia and Herzegovina," **Conflict, Security & Development**, Vol. 23, No.4, June 2006, p. 182.

R.C. Slye., ''The Dayton Peace Agreement: Constituonalism and Ethnicity'', **Yale Journal of İnternational Law**, Vol. 111, No. 7, 1996, p. 459-464.

Serwer, Daniel., ''Coming Soon to a Country Near You: Kosova Sovereignty'', **Bertelsmann Stiftung**, Brusells, Vol. 17, No. 9, 2007, p. 17-18.

Selver, Mustafa ., **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Vol. 22, No. 8, 2003, s. 140-141.

Smailagić, Nedžad, and Keranović, Nermin., Pravosudni sistem, u: Gavrić, Saša/Banović, Damir/Krause, Christine (ur.), *Uvod u politički sistem BiH – izabrani aspekti*, **Fondacija Konrad Adenauer/Sarajevski otvoreni centar**, Sarajevo, 2009, s. 234.

Solioz, Christopher., "Quest for Sovereignty: Bosnia and Herzegovina's Challenge," **Helsinki Monitor** 14, no. 2 (January 2003): 149.

Staples, James .,"Defense Reform and PfP in Bosnia and Herzegovina," **RUSI Journal**, Vol. 15, No. 5, s. 34.

Tool, Gerard., ''Embedding Bosnia and Herzegovina in Euro-Atlantic Structures: From Dayton to Brussels'', **Euroasian Geography and Economics**, 2005, Vol. 12, No. 9, No.1, pp.52-64.

Vetschera, Heinz and Damian, Matthieu., "Security Sector Reform in Bosnia and Herzegovina: The Role of the International Community," **International Peacekeeping**, No. 1, March 2006, p. 29.

Vucetic S, Hombach, Bodo, 'The Stability Pact as a security community-building institution? A. Fatic´ (ed**.), Security in Southeastern Europe, Management Centre**, Belgrade, 2004, p. 62.

Wichman, Nina., "The Year After: Assesing the Social Achivments of the Stability Pact for South East Europe", **South East Europe Review, 4/2000**, p. 21.

Wilkinson, Tracy., "Bosnia, Serbia Move to Open Full Diplomatic Relations," **Los Angeles Times**, Vol 116, October 4, 1996, p. 5.

East European Constitutional Review, **New York University School of Law**, Volume 8, Number 4. Fall 1999.

''US wants Bosnians to end rift for reforms", **The Peninsula**, May 24, 2007.

"Bosnian Croats Adopt a Platform on Constitution", **Bosnia Daily**, No. 1598, Sarajevo, September 24, 2007.

The Western Balkan Candidates for NATO Membership and Partnership, **Staff of the Centre for European Security Studies**, p. 17.

RESMİ KAYNAKLAR

The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, initialled in Dayton on 21 November 1995, signed in Paris on 14 December 1995.

A Harbinger of Peace For Bosnia and Herzegovina, **Ministry of Foreign Affairs of Republic of Bosnia and Herzegovina**, Sarajevo 1995.

Bulletin of EU, No:1-2/1996 ", paragraf 1.4105, p. 98.

Commission of the European Communities, **The Western Balkans and European Integration Communication from the Commision to Council and European Parliament COM (2003) 285 -21/05/03** , Luxemburg , 16 June 2003, pp. 3-5.

Cukali, Besnik., "SFOR - Peace Support Operation Training Centre," **NATO**, 2003, p. 2.

Donais, Timothy., **"**Reintegration or Disintegration? Bosnia's Unfinished State-building Project", presented at **International Conferance on Reintegrating Bosnia:Ten Years After The dayton agreement, University of Michigan**, Ann Arbor (October 1 – November 30, 2005), ICG Reports, Balkans Report No146, a.g.e.,19-23.

Commission of the European Communities**, The Stabilisation and Association Process for South East Europe-First Annual Report**, COM (2002)163, Brussels, 03/04. 2002, pp. 1-12.

Official Journal of EU, 2000/717/CFSP, Council Joint Action of November 2000 (on the holding of meeting of Heads of State or Government in Zagreb.-(Zagreb Summit).

Official Journal of European Communities, L 204, 14.08.1996. p. 1-5.

Official Journal of European Communities, L 375, 23 .12.1989, p. 11. (Poland and Hungary :Assistance for Restructuring their Economies).

Bosanska dvostruka kriza, **Brifing ICG ureda za Europu,** br.57,12. Novembar 2009.

Nastavak pregovora o ustavnim reformama, **Europa Magazine**, Novembar, 2009, s. 6.

Intervjui Krizne grupe, viši evropski zvaničnik, Sarajevo, 2. novembar 2009; američki diplomata, Sarajevo, 31. oktobar 2009.

International Crisis Group ICG (1999). **Is Dayton Failing? Bosnia Four Years after the Peace Agreement**, 28 October 1999. p. 12.

Report on Bosnia and Herzegovina Observation Mission submitted to IFES by Commissioner Mastora Stanikzai, Zikria Barakzai and Mohammad Hashim, Kabul-Afghanistan, December 2006, p. 2.

" Selanik Zirve Sonuç Bildirgesi", **Bulletin of the EU,** No: 06/2003.

General Framework Agreement for Peace, (GFAP), Annex 10, Civilian Implementation, Article V, Final Authority to Interpret, http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=380 last accession 29 March 2007.

ESI (European Stability Initiative), "Reshaping International Priorities in Bosnia and Herzegovina: Part Two, International Power in Bosnia", Berlin, 30 March 2000 Part Two, p. 10.

ESI Report: **Governance and Democracy in Bosnia Herzegovina: Post Industrial Society and Authoritarian Temptation**, (Berlin-Sarajevo, 2004)

ESI(European Stability Initiative) **Discussion Paper, "In search of politics: the evolving international role in Bosnia and Herzegovina**, 1 November 2001, p. 2.

ESI (European Stability Initiative) **Discussion Paper for the ESI-SIIA Stockholm Seminar on Bosnia and Herzegovina**, 24 February 2000, p. 3.

ESI (European Stability Initiative) Report: **Bosnian Political Structure, "Reshaping International Priorities in Bosnia and Herzegovin**, Part One, Berlin, 14 October 1999 (Part One), p. 9.

ESI (European Stability Initiative), **"The worst in class: How the international protectorate hurts the European future of Bosnia and Herzegovina"**, Berlin, 8 November 2007, p. 8.

ESI (European Stability Initiative), **"The worst in class: How the international protectorate hurts the European future of Bosnia and Herzegovina"**, Berlin, 8 November 2007, p. 8.

Rules of procedures of Presidency of BiH, Article I (General Provisions), available online: http://www.predsjednistvobih.ba/nadl/1/?cid=5,1,1, 12.04.2008.

Rules of procedures of Presidency of BiH, Article 11.

Rights and Duties of Council of Ministers.

Poslovnik Doma Naroda Parlamentarne Skupstine Bosne i Hercegovine.

Bosna Hersek Temsilciler Meclisin Yönetmeliği.

Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina, Part III-Division of Responsibilities between the Federation Government and the Cantons, Article 3.
Constitution of Republika Srpska, Part V-Organization of the Republic, Article 92.

"Zagreb Summit Final Declaration", **Bulletin of the EU 11-2000 ;**
http://europa.eu/bulletin/en/200011/p106057.htm, (21.05.2011).

Özerk Bölge Brçko'nun Statüğü

ESI (European Stability Initiative), "Reshaping the International Priorities in Bosnia and Herzegovina: Part II, International Power in Bosnia", 30 March 2000 (Reshaping), p. 24.

Peace Implementation Council, available online: http://www.ohr.int/pic, 10.02.2011.

Commission of the European Communities, **The Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Enlargement Strategy and Main Challenges 2007-2008** , Brussels 6.11.2007, p. 7.

COUNCIL REGULATION (EC) No 2666/2000 of 5 December 2000 on assistance for Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, the Federal Republic of Yugoslavia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia, repealing Regulation (EC) No 1628/96 and amending Regulations (EEC) No 3906/89 and (EEC) No 1360/90 and Decisions 97/256/EC and 1999/311/EC.

Council of the EU, Council Regulation (EC) No. 2007/2000, 18 September 2000 and Council Regulation (EC) No. 2563/2000, 20 November 2000.

ESI in the press, Constitutional Changes in Bosnia and Herzegovina: What's on the Table, **Southeast European Times**, p. 1-3.

European Parliament, "EP resolution on the state of regional integration in the Western Balkans," April 14, 2005.

ESI in the press, Constitutional Changes in Bosnia and Herzegovina: What's on the Table, **Southeast European Times**, p. 1-3.

Defense Law of Bosnia and Herzegovina, **BiH Official Gazette**, No 43/03, 1 December 2003.

International Crisis Group, Ensuring Bosnia's Future: A New International Engagement Strategy, **International Crisis Group**, Sarajevo, 2007, p. 16

Defense Reform Commission 2005 Report, ‘’AFBIH: A Single Military Force for the 21st Century’’, **Ministry of Defense of Bosnia and Herzegovina**, Sarajevo, 2005, p. 4.

Defense Reform Commission 2005 Report, AFBIH: A Single Military Force for the 21st Century, p. 191.

BiH NATO Individual Partnership Action Plan (Period 2008-2010), **Ministry of Defense of Bosnia and Herzegovina**, Sarajevo, 2008, p. 12.

Bosnia and Herzegovina - NATO Individual Partnership Action Plan - **Presentation Document**, p. 25.

Defense White Paper of Bosnia and Herzegovina, **Ministry of Defense of Bosnia and Herzegovina**, Sarajevo, 2005, p. 18-19.

The Western Balkan Candidates for NATO Membership and Partnership, **Staff of the Centre for European Security Studies**, p. 53.

Bosnia and Herzegovina - NATO Individual Partnership Action Plan - **Presentation Document**, p. 30.

Bosnia and Herzegovina - NATO Individual Partnership Action Plan - **Presentation Document**, p. 27.

Bosnia and Herzegovina - NATO Individual Partnership Action Plan, **Presentation Document**, 27-28.

İNTERNET KAYNAKLARI

The Parliamentary Assembly of BiH, available online: http://www.oscebih.org/documents/11559-

eng.pdf. (03.07.2008)

Barış Uygulama Konseyi (PIC), OHR'ye, 1997 yılının sonlarında Almanya'nın Bonn kentinde yapılan toplantı sonrasında "Bonn Yetkileri" adıyla anılan yetkiler verilmistir. Bkz. PIC Bonn Conclusions: Bosnia and Herzegovina 1998: Self-Sustaining Structures', Bonn, <http://www.ohr.int/pic/default.asp?content_id=5182.(28.05.2011.)

Peter Barschoff, Can NATO Deliver? http://muse.jhu.edu.libproxy.nps.navy.mil/journals/sais_review/v018/18.2barschdorf.html,(30.05.2011)

Peace Implementation Council, available online: http://www.ohr.int/pic.(10.02.2011)

PIC-Bonn conclusions, http://www.ohr.int/pic/default.asp?content_id=5182,(28.05.2011).

NATO Briefing, Crisis Management, Building peace and stability in crisis regions, (October, 2003) p. 2., Available at http://www.nato.int/docu/briefing/crisis_management2/crisis-management2-e.pdf. (29.05.2011).

NATO, "SFOR Mission," Available at: http://www.nato.int/sfor/organisation/mission.htm.(27.05.2011).

NATO, "SFOR – Multi National Task Forces," Available at: http://www.nato.int/sfor/factsheet/taskfor/t040526a.htm (27.05.2011).

EU Council Secretariat, Factsheet, "EU Military Operation in Bosnia and Herzegovina (Operation EUFOR - Althea)," http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/041129%20Althea%20update%203.pdf (24 Mayıs 2011)

EU–Western Balkan Summit, Zagreb Summit Declaration, 24 November 2000, point 3, ,www.europa.eu.int .(27.05.2011).

EUFOR, **Troop Strength**, http://www.euforbih.org/organisation/050810_strength.htm, (17. 04. 2011).

Nick Hawton, EU troops prepare for Bosnia swap, Available at: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3944191.stm (27 Mayıs 2011).

Office of the High Representative and EU Special Representative, available online: http://www.ohr.int. (10.03.2011)

The Council of the European Union, "Interview of Javier Solana, EU High Representative for the Common Foreign and Security Policy, to Sead Numanovic published by *Dnevni Avaz* (BiH) on 5 March 2003," Available at: http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/sghr_int/74851.pdf (27 Mayıs 2011).

Sedmi i Osmi periodični izvještaj o primjeni Međunarodne konvencije o zabrani svih oblika rasne Diskriminacije u BiH; http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/AdvanceVersions/CERD-C-BIH-8.pdf. (27.03.2011).

Mesić vidi Bosnu bez entiteta, Internet, http://www.pcnen.cg.yu/Arhiva/2001/11-03-2001.htm. (27.03.2011).

Ayrıntılı bilgi için bkz. "**Genocide in the 20th Century, Bosnia-Herzegovina (1992-1995)",**http://www.historyplace.com/worldhistory/genocide/bosnia.htm, (02.05.2011).

Ayrıntılı bilgi için bkz. California Institute of Technology's Information Technology Services, "**Bosnia History**", http://www.its.caltech.edu/~bosnia/history/history.html, (28.05.2011).

Ritscher, Alison., "Democratization in Bosnia: A More Effective Role for SFOR" in Security Sector Reform and Post-Conflict Peacebuilding eds. Albrecht Schnabel and Hans-Georg Ehrhart (New York: United Nations University Press 2005), 116 and see "The role of IFOR in the Peace Process," available at www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/iforrole.html. (28 Mayıs. 2011).

Platforma Stranke za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, 2002, http://www.zabih.ba/izbori2002/platforma.shtml. (28.04.2011).

Inicijativa SDP BiH za promjenu Ustava Bosne i Hercegovine, Internet, Sarajevo, 2003, http://www.sdp-bih.org.ba/aktuelno.htm. (28.04.2011)

Avrupa Güvenlik İnisiyatifi(European Stability Initiative-ESI) Güneydoğu Avrupa'daki ülkelerin problematiğini inceleyen uzman organizasyonudur. 1999 yılında kurulmuştu ve bölgedeki sorunların çözülmesi için çok sayıda teklif sunmuştu. Organizasyonun web sitesi: http://www.esisweb.org.html. (28.04.2011).

Osigurati mir u Bosni i Hercegovini daljnom nadogradnjom Daytonskog sporazuma, Bruxelles, Varšava, Berlin, 16. prosinca 2003, Internet, 15/02/04, http://www.bkbih.org/kta/vijesti_2003/30/41-30-2003.htm, (27.03.2011)

Federalizam koji funkcionira – radikalni prijedlog za praktičnu primjenu, Internet, Berlin, 2004, http://www.esiweb.org/reports/bosnia/showdocument.php?document_ID=49. (26.02.2011)

Available online: http://www.eusrbih.eu/.(12.03.2011)

EUSR Mandate, available online: http://www.eusrbih.eu/gen-info/?cid=2000,1,1. (12.03.2011)

Constitutional Reform, **ESI**, available online: http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=311&film_ID=5&slide_ID=32. (24.03.2011)

Constitutional Reform, **ESI**, available online: http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=311&film_ID=5&slide_ID=32. (24.03.2011)

''Hvala Silajdzşcu za rusenje Aprilskog paketa'', http8://www.vesti-online.com/Vesti/Ex-YU/84377/Dodik-Silajdzic-skracuje-postojanje-BiH. (26.04.2011)

Nisan Paketi hakkında bakınız: http://www.kas.de/proj/home/pub/41/15/year-2006/dokument_id- 8849/index.html.(14.02.2011)

ÖZET

Bu tez çalışmasının amacı, Dayton Anayasasına göre kurulan Bosna Hersek'teki yeni düzenin, ülkenin geleceği ve Avrupa-Atlantik entegrasyonu yolunu nasıl etkilediğini ortaya koyup analiz etmektir. Bosna Hersek'in mevcut siyasi sisteminin karmaşıklığından çıkmak için hangi reformları yapması gerektiğini araştırarak bu reformları gerçekleştirmek için kritik bir siyasi gücün olup olmadığını da araştırdım. Dayton sonrası Bosna Hersek'in problematiğini ele alarak, ülke içindeki karmaşık düzenin Avrupa-Atlantik entegrasyonlar ile nasıl bir ilişki içinde olduğunu inceledim. Ülke içerisinde yapılması gereken reform hareketlerinin yerli siyasetçiler tarafından nasıl ele aldığını ve uluslararası toplumun bu problematiğe hangi gözle baktığını araştırdım. Tez konumu daha iyi incelemek amacıyla dört bölüme ayırdım.

Çalışmamın birinci bölümünde Dayton sonrası Bosna-Hersek'in yeni siyasi düzenini inceleyerek, Dayton Anayasasına göre kurulan Bosna Hersek'in yeni anayasal düzenini araştırdım. Bosna Hersek'in iki devletçiğin(Bosna Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti) ile özerk bölge Brçko'nun siyasi yapısını araştırdım. Bosna Hersek'te bulunan uluslararası aktörler olan; Barış Uygulama Konseyi, Yüksek Temsilci Ofisi, Avrupa Birliğin Özel Temsilcisi, Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Organizasyonu gibi kurumların Bosna Hersek'te oynadıkları siyasi rollerini inceledim.

İkinci bölümünde Dayton Anayasasının Bosna Hersek'in siyasi sürecinde gösterdiği işlevsizliği değerlendirdim. Dayton'un işlevsizliğini çözmek için anayasa reformu konusundaki çabaları da ele aldım. ABD ve AB'nin Bosna'daki anayasa reformuna ilişkin tutumu ve etkisinin nasıl olduğunu da değerlendirdim. Anayasa reformunun başarısızlık nedenlerini de ele aldım.

Çalışmamın üçüncu bölümünde, Bosna Hersek'in AB ile ilişkilerinini araştırdım. Savaş dönemindeki, Bosna Hersek'e ilişkin AB'nin tutumu ve politikasını da ele aldım. Özellikle Dayton sonrasındaki dönemde AB'nin Bosna Hersek'e karşı olan tavrı ve politikasını araştırdım. Bosna Hersek'in AB'ye üye olma yolundaki İstikrar ve Ortaklık Sürecindeki pozisyonunu detaylı olarak değerlendirdim.

Çalışmamın son bölümünde, Bosna Hersek'in NATO'ya üye olması yolundaki pozisyonunu değerlendirdim. Özellikle NATO'nun Bosna Hersek'ten talep ettiği reformları ele aldım. Bosna'daki siyasi liderlerin savunma reformu konusunda nasıl bir tutum sergilediklerini de değerlendirdim. NATO'ya üye olmak için Bosna Hersek'in dış ilişkilerde yapması gereken görevleri olan; Barış için Misyonlara Katılım, Komşu Ülkelerle İlişkiler ve Eskı Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile İşbirliği konusunda nasıl bir yol izlediğini de değerlendirdim.

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to reveal the impact of Dayton Constitution's new order in Bosnia and Herzegovina on country's future and Euro-Atlantic entegrations. In order to get out of political inconvinience, I tried to find out is there a critic political will to make reform changes. Also I tried to make connection between the political instability in Bosnia and aspirations of this country to entegrate in Euro-Atlantic structures. I tried to reveal the positions of domestic politicians and international community conceirning the constitutional reforms. In order to investigate these topics more clearly I divided thesis into four chapters.

In first chapter analysing the post Dayton situation in Bosnia and Herzegovina I revealed the new order according to Dayton Constitution. Also I investigated the structures of two entities(Srpska Republika and Federation of BH) and district zone Brcko. I investigated the role of main international actors in Bosnia and herzegovina's political life: Peace Implementation Councel, High Representative, EU's Special representative and Europan Security and Cooperation Organization.

In second chapter I revealed the nonfunctionality of Dayton Constitution in political means. Also I investigated the attempts for changing the Dayton Constitution. I tried to reveal the positions of EU and US representatives conceirning the constitutional reforms in BH. I revealed the reasons of failure of constitutional attempts.

In my third chapter I investigated the relations between Bosnia and Herzegovina and Europena Union. I also revealed the positin of EU towars the war in Bosnia. I made special attention to the policy of EU in period after Dayton Agreement. I tried to define the position of Bosnia and Herzegovina in Stability and Cooperation Process.

In last chapter I defined the relations between Bosnia and Herzegovina and NATO. Specially I paid attention to the reform conditions made by NATO. Also I investigated the positions of domestic politicians conceirning the defense reform process. I investigated the foreign relations of Bosnia and Herzegovina with Missions for Peace program, neighboring countries and ICTY. I tried to define level of cooperation between Bosnia and Herzegovina and these institutions.